This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

provincias, eius indicii, e quo ſalus oblata eſſet omnibus,
expertem eſſe neminem volui. Itaque dico locum in 43
orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi Romani
nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium pervenerit.
In quo ego tam ſubito et exiguo et turbido
tempore multa divinitus, ita ut dixi, non mea ſponte,
providi, primum, ne qui poſſet tantum aut de reipublicae
aut de alicuius periculo meminiſſe, quantum
vellet, deinde, ne cui liceret umquam reprehendere
illud indicium aut temere creditum criminari, poſtremo,
ne quid iam a me, ne quid ex meis commentariis quaereretur,
ne aut oblivio mea aut memoria videretur
nimia, ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia
crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quaero, 44
quum indicatus tuus inimicus eſſet, et eſſet eius rei frequens
ſenatus et recens memoria teſtis, tibi, meo familiari
et contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium
ſcribae mei, ſi voluiſſes, quam in codicem retuliſſent:
quum videres aliter fieri, cur tacuiſti, paſſus es, non
mecum aut cum familiari meo queſtus es, aut, quoniam
tam facile inveheris in amicos, iracundius ac vehementius
expoſtulaſti? Tu, quum tua vox numquam ſit
audita, quum, indicio lecto, deſcripto, divulgato, quieveris,
tacueris, repente tantam rem enuntiare audeas, et
in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati
indicii coargueris, te ſummae negligentiae tuo iudicio

---

extr. V, 27. 68. 69. 34. 88. 41, 106. 56 extr.

§. 43. *locum eſſe nullum, quo in loco.* Locis ad Roſc. §. 28 allatis addo divin. in Caec. 1, 2. Verr. IV, 11, 26. et cf. Bremi ad ll. de fin. I, p. 61. Ellendt ad Brut. 18 §. 69 Kritz ad Sall. Catil. p. 260.

ne qui poſſet tantum — meminiſſe, tantum ſe meminiſſe dicere.

oblivio nimia eſt, quum quis nonnulla etiam graviora obliviſcitur et omittit, ne noceat amico cuidam; *memoria nimia,* quum quis omnia, etiam leviora, vel adeo falſa meminit, ut inimico noceat.

§. 44. *edituri fuerint, ſi voluiſſes.* Nam *edituri fuerunt,* ſi Torqu. voluiſſet. Vid. ad Sext. 38, 81.

Tu audeas — deducas, tanquam quod vix credi poſſit, cum indignatione, ut Catil. II, 8, 18. *Tu — ornatus et copioſus ſis et dubites* — Cf. de offic. III, 17, 68.

videmus deberi. „Arrepta eſt familia; quae ſi eſſet
praetermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus praebere.“
Utinam quidem haec ipſa non modo iniquorum invidiae,
ſed aequorum exſpectationi ſatisfacere poſſet! „Properatum
vehementer, quum longe tempus muneris abeſſet.“
Quaſi vero tempus dandi muneris non valde appropinquaret.
„Nec opinante Fauſto, quum is neque ſciret, neque
vellet, familia eſt comparata.“ At litterae ſunt Fauſti, 55
per quas ille precibus a P. Sulla petit, ut emat gladiatores,
et ut hos ipſos emat; neque ſolum ad Sullam miſſae,
ſed ad L. Caeſarem, Q. Pompeium, C. Memmium,
quorum de ſententia tota res geſta eſt. At praefuit familiae
[Cornelius]. Iam ſi in comparanda familia
ſuſpicio eſt nulla, quod praefuit, nihil ad rem pertinet.

---

eſt uti alicuius vel opera vel nomine ad aliquid inſidioſe efficiendum, ut Verr. I, 11, 30 *interponere accuſatorem.*

Arrepta, ſumma cum feſtinatione empta, quamvis *familia* gladiatorum, ſi ea *praetermiſſa*, non empta, *eſſet*, *alia familia* Fauſti, alii F. ſervi vel gladiatores, *poſſet*, ubi nos diceremus, *potuiſſet*. vid. ad Catil. II. §. 3. Tuſc. III, 22, 54. *ſi aliquot annis poſt idem ille liber captivis miſſus eſſet*, *vulneribus mederetur.* Sic ſtatim poſt: *quaſi vero tempus non valde appropinquaret*, nam appropinquabat tempus. Reſpondet Cicero, alios ſervos Fauſti ita non idoneos eſſe muneri gladiatorio, ut ne aequorum quidem exſpectationi ſatisfacere poſſent. Ceterum Garaton. ad h. l. emptos eſſe gladiatores ad exitum anni DCXC, ardente aut iam erumpente coniuratione, munus autem Fauſti datum anno DCXCII probabiliter diſputat, ut haec oratio ante Fauſti ludos anni DCXCI habita eſſe videatur.

§. 55. *At praefuit familiae Cornelius*, non is, qui modo index nominatus eſt, ſed Sullae libertus, ut expl. Orell. Quod ſi verum eſt, mirae obſcuritatis h. l. reus eſt Cicero, duos homines uno nomine appellans, nulla nota addita, qua diſcerni poſſint. Itaque idem Orell. excidiſſe ſuſpicatur *Sullae libertus*, ut coniecturam fulciat. Quis credat etiam in ſqq. verba *in comparanda ſilia* ad Sullam ſpectare, *praefuit* ad Cornelium? *Praefuiſſe* Sullam familiae gladiatoriae Cornelius criminatus fuerat, non Cicero; quod hic ita elevat, ut dicat, hoc nihil ad rem pertinere, tum ne verum quidem eſſe; nam Bellum praefuiſſe: hoc enim eſt *eaque res*, antea verbo *praefuit* commemorata — — quo ipſo apparet non Cornelium praefuiſſe.

qui id promulgarit, in quo * * res iudicatas videbatur
voluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur; Sulla recte reprehen-
dit: ſtatus enim reipublicae maxime iudicatis rebus con-
inetur. Neque ego tantum fraterno amori dandum
rbitror, ut quisquam de ſalute ſuorum conſulat, com-
nunem relinquat. Nihil de iudicio ferebat, ſed poenam
mbitus auferebat, quae fuerat nuper ſuperioribus legibus
nſtituta. Itaque hac rogatione non iudicum ſententiam,
d legis vitium corrigebat. Nemo iudicium reprehendit,
um de poena queritur, ſed legem: damnatio enim eſt
licum, quae manebat, poena legis, quae levabatur.
li igitur animos eorum ordinum, qui praeſunt iudiciis
ma cum gravitate et dignitate, alienare a cauſa.
mo labefactare iudicium eſt conatus, nihil eſt eius-
di promulgatum; ſemper Caecilius in calamitate fratris
iudicum poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem

---

63. *qui id promulgarit.*
deſunt, huius ſententiae
videntur: *primum Caeci-*
udandus eſt, *qui id pro-*
it, in quo fratris caſum le-
oſſet; quem, quia *res*
id. vol. reſc. rect. Sulla
dit. quod ipſum H. Ste-
in cod. antiquo ſe re-
narrat, et probat Gara-
um erit genus anacolu-
— in qua re eſt uter-
andus, primum L. Cae-
i id promulgarit — —
Sulla, qui reprehen-
Verbis *ut ſtatueretur,*
m, non habeo.

e ſuorum conſulat, i. e.
gitet, conſultet. ad
, 13. *Aliter mihi de*
me ipſo conſulendum
tuendum, aliud con-
endum. Uſitatius eſ-
u *ſaluti ſuorum con-*

poenam ambitus auferebat. Sic Lambin e codd. Memmianis et Stephaniano prob. Ferratio apud Garat. et Fr. A. Wolfio ad IV orat. p. 198. pro *poenam ambitus eam ferebat. Poenam auferebat*, quod vix Latinae aures ferre videbantur Graevio, dixit, ut hac παρονομασίᾳ melius reſponderet praecedenti *ferebat.*

damnatio eſt iudicum, per iudices ſ. iudicio conſtituitur, *poena legis*, poena lege finitur. Vid. ad Catil. I §. 4.

§. 64. *eorum ordinum, qui praeſunt iudiciis*, ex lege Aurelia, qua L. Aurelius Cotta, praetor Pompeio et Craſſo Coſſ. a. u. 684. iudicia inter tres ordines, ſenatum, equites et tribunos aerarios communicarat. Vid. Duker. ad Liv. epit. l. 97. Ruhnken. ad Vellei II, 32.

calamitatis ſocio atque comite, et ſecundas fortunas
amittere coactus eſt, et in adverſis ſine ullo remedio
atque allevamento permanere.

Hic tu epiſtolam meam ſaepe recitas, quam ego ad X
Cn. Pompeium de meis rebus geſtis et de ſumma repu- 6
lica miſi, et ex ea crimen aliquod in P. Sullam quae-
is, et, quia furorem incredibilem biennio ante con-
eptum erupiſſe in meo conſulatu ſcripſi, me hoc de-
onſtraſſe dicis, Sullam in illa fuiſſe ſuperiore coniura-
one. Scilicet is ſum, qui exiſtimem, Cn. Piſonem et
tilinam et Vargunteium et Autronium nihil ſcelerate,
il audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sulla facere potuiſſe.
quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num, id quod tu 6
uis, cogitaſſet, interfecto patre tuo conſule, deſcendere

XXIV. §. 67. *biennio ante.*
lius biennio concepta fuit
coniuratio. Lepido enim
catio Coſſ. (a. u. 688.) cir-
ionas Dec. coepit (Cf. ad
I, §. 15). L. Torquatus
Cotta poſt hos fuerunt
s; poſt hos L. Iulius et
lus, poſt quos fuit Ci-
m C. Antonio. His Coſſ.
ctobri patefacta coniu-
Sylvius. Verius igi-
Mur. 38, 81. *Omnia,*
hoc triennium agitata
ab eo tempore, quo a
a et Cn. Piſone ini-
lium ſenatus interfi-
s eſſe, in hos dies, in
, in hoc tempus erum-

e quo refertur ad ſen-
ecedentium, de con-
Sulla cum Catilina
ccuratius hoc idem
qq. *num cogitaſſet*
s diceremus: de quo
aſſet, id eſt (ſi quis
um. Sic ſaepe *quod*
tia relatum expli-
catur ſubiecta re ipſa, quo refertur. Or. 62, 210. *Id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſaepiſſime ſumus; quod* (nos conatos eſſe) *plurimis locis perorationes noſtrae, voluiſſe nos atque animo contendiſſe, declarant.* Offic. III, 31, 112. *L. Manlio M. Pomponius trib. pl. diem dixit — — — quod quum audiviſſet adoleſcens filius, negotium exhiberi patri, accurriſſe Romam — — dicitur.* de orat. II, 10, 39. *ita mihi vim oratoris viſus es laudare copioſiſſime; quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet.* Cf. Verr. II, 1, 26, 67. 4, 42, 91. pro Mil. 6, 15. 19, 51. ad Quint. fr. I, 1, 11. Wopk. lect. Tull. p. 285 et quae ibi monuit Hand. p. 380. Miſc. phil. II, 1 p. 109. 2, p. 85. ad epp. Cic. 15, 62. Heind. ad Cic. de nat. d. II, 8, 24. Beier. ad offic. III, 31. p. 396. Ita *ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem* eſt conſequens ſ. apodoſis *cogitaſſe deſcendere* cum lictoribus conſulem factum.

naius eſt beneficium, quam poſſe debet civis civi dare,
deo a vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis,
uod fecit, ipſi. Quid reliquam conſtantiam vitae com- 73
iemorem, dignitatem, liberalitatem, moderationem in
ivatis rebus, ſplendorem in publicis? quae ita a for-
na deformata ſunt, ut tamen a natura inchoata com-
reant. Quae domus, quae celebratio quotidiana? quae
niliaris dignitas? quae ſtudia amicorum, quae ex quo-
: ordine multitudo? Haec diu multumque et multo
ore quaeſita una eripuit hora. Accepit P. Sulla, iu-
s, vehemens vulnus et mortiferum, verumtamen
modi, quod videretur eius vita et natura accipere
iſſe. Honeſtatis et dignitatis habuiſſe nimis magnam
atus eſt cupiditatem; quam ſi nemo alius habuit in
ılatu petendo, cupidior iudicatus eſt hic fuiſſe, quam
i; ſin etiam in aliis nonnullis fuit iſte conſulatus
, fortuna in hoc fuit fortaſſe gravior, quam in
s. Poſtea vero quis P. Sullam, niſi maerentem, 74
um afflictumque vidit? quis umquam eſt ſuſpicatus,

---

arem talem ſemper fore
ualis hodie ſit, qualem-
maxime eſſe velle et
bemus. Cum quo loco
d h. l. confert epiſt. ad
Maximo autem, quum
bam, afficiebar dolore,
n me pro adoleſcentulo
puero reſp. accepiſſet
: videbar, quod pro-
raeſtare poſſe. Eſt
or et difficilior animi
, maximis praeſertim
› altero, quam pecu-
io. Haec enim ſolvi
rei familiaris iactura
ipublicae quod ſpo-
madmodum ſolvas,
facile patitur, pro
is?
— *ut tamen.* vid.
. *Deformatus* ni-
uam *formatus* —

vid. Ruhnk. ad Rutil. L. p. 90 — niſi quod *de* vim addit. Hinc et de rebus conſummatis et arte perfectis uſurpari poteſt, ut h. l. et de iis quae formam aliquam acceperunt, etſi inchoatam, ut apud Quint. VI, 11, 30. *marmora deformata prima manu,* ubi non voc. *deformatus,* ſed adiecta *prima manu* rem inchoatam ſignificant. *a natura inchoata comp.* ſemina et initia earum virtutum a natura inſita app. *ut* — *appareant*, e Graecorum more ὥστε δῆλα εἶναι ἐσκιαγραφημένα. Vid. ad Manil. §. 54.

familiaris dignitas commemoratur etiam §. 77. Eſt dignitas familiarium ut *familiare funus* Rabir. Perd. 3. funus familiaris cuiusdam, *familiare parricidium* in verſibus Accii ap. Cicer. de nat. d. III, 26, 67.

liceat, ſi minus liceat dignitatem. Accuſati ſunt uno n
mine conſulares, ut iam videatur honoris ampliſſimi n
men plus invidiae, quam dignitatis, afferre. „Adfuerun
inquit, Catilinae, illumque laudarunt.“ Nulla tum pateba
nulla erat cognita coniuratio; defendebant amicum, ade
rant ſupplici, vitae eius turpitudinem in ſummis eiu
periculis non inſequebantur. Quin etiam parens tuus
orquate, conſul reo de pecuniis repetundis Catilina
uit advocatus, improbo homini, at ſupplici, fortaſſe au
aci, at aliquando amico. Cui quum adfuit poſt delatan
l eum primam illam coniurationem, indicavit ſe audiſſe
iquid, non crediſſe. „At idem non adfuit alio in
licio, quum adeſſent ceteri.“ Si poſtea cognorat ipſe
quid, quod in conſulatu ignoraſſet, ignoſcendum eſt iis,
poſtea nihil audierunt; ſin illa res prima valuit, non
eterata, quam recens, debuit eſſe gravior. Sed, ſi tuus
ens etiam in illa ſuſpicione periculi ſui tamen hu-
itate adductus advocationem hominis improbiſſimi
curuli atque ornamentis et ſuis et conſulatus hone-
, quid eſt, quamobrem conſulares, qui Catilinae ad-
nt, reprehendantur? „At iidem iis, qui ante hunc
m de coniuratione dixerunt, non adfuerunt.“ Tanto
e adſtrictis hominibus ſtatuerunt nihil a ſe adiu-
, nihil opis, nihil auxilii ferri oportere. Atque,
eorum conſtantia atque animo in rempublicam di-
uorum tacita gravitas et fides de unoquoque loqui-
que cuiusquam ornamenta orationis deſiderat, poteſt
m dicere umquam meliores, fortiores, conſtantio-
ſulares fuiſſe, quam iis temporibus et periculis,
paene oppreſſa eſt respublica? Quis non de com-
lute apertiſſime, quis non fortiſſime, quis non

Adfuerant. vid. pro S.

. *repet.* vid. ad Ca-
.

am ad eum, pro ad
r. pro S. Roſc. §. 95.

dicio, quum inter
ſatus eſſet. vid. ad
.

illa res prima, quod Torquatus coſ. Catilinae reo adfuit. *valuit*, eam vim habuit, ut conſulares reprehenderentur, quod Catilinae adfuerant.

in illa ſuſp. periculi ſui, quum ad Torquatum cum collega interficiendum Catilina coniuraſſet. *tamen*: vid. ad or. pro Muren. §. 34.

nihil ſuſpicantibus nobis, repentini in nos iudices conſe-
diſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis, a for-
tuna nobis ad praeſidium innocentiae conſtituti. Ut ego,
quid de me populus Romanus exiſtimaret, quia ſeverus
in improbos fueram, laboravi, et, quae prima innocentis
mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi, ſic vos ſeveritatem iudi-
ciorum, quae per hos menſes in homines audaciſſimos
facta eſt, lenitate ac miſericordia mitigate. Hoc quum 93
impetrare a vobis ipſa cauſa debet, tum eſt veſtri animi
atque virtutis declarare, non eſſe eos vos, ad quos potiſ-
ſimum, interpoſita reiectione, devenire convenerit. In
quo ego, iudices, vos, quantum meus amor in vos po-
ſtulat, tantum hortor, ut communi ſtudio, quoniam in
rebus coniuncti ſumus, manſuetudine et miſericordia ve-
ſtra falſam a nobis crudelitatis famam repellamus.

---

tionem facti ſunt iudices. Et hi iudices apud Ciceronem dicuntur *lecti* vel *delecti* (cf. ad Roſc. §. 9.) Nec id impedit, quod *ab accuſatoribus delecti* dicuntur; nam id dicitur, quia accuſatores reiectionem et deinde ſubſortitionem poſtulaverunt. *Ern.*

ad ſpem pro ob ſpem, fortaſſe propter ſequens *ad praeſidium*.

Alteram uxorem patre vivo duxit Corneliam, filiam C. Scipionis, viri optimi, at calamitoſiſſimi. Nimirum hic C. Scipio in exilio Maſſiliae vixit, fluctibus ut ait Cicero, rei publicae expulſus, h. e. tempore Sullano proſcriptus. Praenomen C. Scipionis tuentur edd. primae, et codd. Palat. Gemblac. Erfurt. e quibus recte illud revocavit Gruterus. Nam aliae poſteriores ſcripſerunt L. Scipionis; unde Manutius eum opinatus eſt fuiſſe L. Scipionem Aſiaticum L. F. qui conſul fuit cum C. Norbano A. U. 670. At ſi hic ſocer fuiſſet P. Sextii, Cicero c. 3. huius orationis aliter de eo locutus eſſet; non ſimpliciter tantum virum optimum appellaſſet, nec dixiſſet quem in maiorum ſuorum veſtigiis ſtare oportebat. In hunc igitur alterum ſocerum P. Sextii clara pietas exſtitit. Nam quum eo abſente filiam duxiſſet, ſtatim Maſſiliam profectus eſt, ut ſocerum videre et conſolari poſſet et ad eum filiam adduxit, ut eius inſperato adſpectu complexuque recrearetur. P. Sextius vero ante quam ad quaeſturam accederet, tribunus militaris fuit, et in provincia abſtinentiae laude floruit. Quaeſtor autem fuit A. U. 690 M. Tullio Cicerone et C. Antonio coſſ. Et huic quidem Sextius ſortis neceſſitudine coniunctus fuit: ſortito ei enim obtigit, ut eum pro quaeſtore in provinciam Macedoniam comitaretur; animo autem et ſocietate conſiliorum coniunctior fuit Ciceroni. Itaque Antonium conſulem, non alienum a ſuſpicione clandeſtinae cum Catilina coniunctionis, ſic obſervavit, ut tamen et illi quaeſtor bonus, et omnibus optimus civis videretur. Multa de coniuratione Catilinae ad Ciceronem detulit, et quum illa erupiſſet, Capuam cum exercitu venit, inde M. Aulanum tribunum militum Antonii, et C. Marcellum, Catilinae partibus faventes, eiecit, Capuamque omni metu liberavit. Deinde Ciceronis conſulis litteris excitatus ad urbem cum exercitu rediit, et extremis eius anni diebus reliquos coniurationis impetus et conatus retardavit. Poſtea C. Antonium, res adverſus Catilinam gerentem, cum illo ſuo exercitu ſumma celeritate eſt conſecutus, et una cum M. Petreio Antonium ad maturandam de civitate, de fortunis, de liberis dimicantes; eos autem qui omnia divina et humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint, non ſolum alacres laetosque volitare ſed etiam fortiſſimis atque optimis civibus periculum moliri, de ſe nihil timere. In quo quum multa ſunt indigna tum nihil minus eſt ferendum, quam quod iam non per latrones ſuos, non per homines egeſtate et ſcelere perditos, ſed per vos nobis, per optimos viros optimis civibus periculum inferre conantur, et, quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis delere non potuerunt, hos veſtra auctoritate, veſtra religione, veſtris ſententiis ſe oppreſſuros arbitrantur. Ego autem, iudices, quia, qua voce mihi in agendis gratiis commemorandoque eorum, qui de me optime ſunt meriti, beneficio eſſe utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis, iis potiſſimum vox haec ſerviat, quorum opera et mihi et vobis et populo Romano reſtituta eſt. Et, quamquam a Q. Hortenſio, clariſſimo viro atque eloquentiſſimo, cauſa eſt P. Sextii perorata, nihilque ab eo praetermiſſum, quod aut pro republica conquerendum

---

ſpeciem tranſit, ut hic, *de capite, de civitate*, quum in poena capitis contineri civitatis amiſſionem conſtet, modo a ſpecie ad genus, ut lib. I, de orat. c. 40, 182 in Mancini cauſa: *Quam poſſumus reperire ex omnibus rebus civilibus cauſam contentionemque maiorem, quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis conſularis?* utrumque autem fieri conſtat exaggerandi gratia. *Manut.*

de liberis, qui, patre eiecto, paterno praeſidio deſtituuntur.

violarint — everterint. Recte Müller. Quatuor verbis graviſſimis, inquit, eandem rem exprimit, ut ea res cogitatione iterata et verborum idem ſignificantium coacervatione vehementius eorum, qui audiunt, animos commoveat.

Volitare. Verbum hoc ſecuritatem quandam, arrogantia impudentiaque coniunctam ſignificat. infra (c. 4 in.) in Piſon. c. 4. *S. Clodium, qui numquam antea praetextatus fuiſſet, ludos facere et praetextatum volitare paſſus es. Manut.* Cf. Catil. II, 3, 5. infr. 43, 94.

§. 2. *per vos nobis — arbitrantur.* Cf. pro Roſc. 3, 8.

beneficio, revocando eum ab exſilio. Sic pro Planc. 1. 2. *memoria beneficii.* Vid. Wunder *Jahrb. d. Phil.* V, 2. p. 128 qui recte docet, primum neminem unquam Latinorum dixiſſe *in agendis gratiis commemorandoque beneficia* pro *commemorandisque beneficiis*, tum caſum a gerundio pendentem ab eo nunquam aliis interiectis verbis divelli.

fuit, aut pro reo diſputandum, tamen aggrediar ad di
cendum, ne mea propugnatio ei potiſſimum defuiſſe vi
deatur, per quem eſt perfectum, ne ceteris civibus deeſſe
Atque ego ſic ſtatuo, iudices, a me in hac cauſa atqu
hoc extremo dicendi loco pietatis potius, quam defenſio
nis, querelae, quam eloquentiae, doloris, quam ingeni
4 partes eſſe ſuſceptas. Itaque, ſi aut acrius egero aut libe
rius, quam qui ante me dixerunt, peto a vobis, ut tantun
orationi meae concedatis, quantum et pio dolori et iuſta
iracundiae concedendum putetis: neque enim officio con
iunctior dolor ullus eſſe poteſt, quam hic meus, ſuſceptu
ex hominis de me optime meriti periculo, neque iracun
dia magis ulla laudanda, quam ea, quae me inflamma
eorum ſcelere, qui cum omnibus ſalutis meae defenſori
5 bus bellum eſſe ſibi gerendum iudicaverunt. Sed, quo
niam ſingulis criminibus ceteri reſponderunt, dicam eg
de omni ſtatu P. Sextii, de genere vitae, de natura, d
moribus, de incredibili amore in bonos, de ſtudio con
ſervandae ſalutis communis atque otii, contendamque, ſ
modo id conſequi potero, ut in hac confuſa atque uni
verſa defenſione, nihil a me, quod ad veſtram quaeſtio
nem, nihil, quod ad reum, nihil, quod ad rempublican
pertineat, praetermiſſum eſſe videatur. Et, quoniam i
graviſſimis temporibus civitatis atque in ruinis everſa
atque afflictae reipublicae P. Sextii tribunatus eſt a for

---

c. II. §. 3. *hoc extremo dicendi loco.* Quum plures eamdem cauſam agerent, extremum ſibi fere concedi ſolitum a ceteris dicendi locum ipſe in Oratore c. 37, §. 130. *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eo ſum uſus pluribus, quod, etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant: in quo ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar. Manut.* Cf. Brut. 51 in. Extremus dicendi locus etiam in cauſa Murenae ei relictus erat ab Hortenſio et Craſſo. vid. pro Mur. 23, 48.

§. 5. *Confuſa oratio* eſt, quae non in certas partes diſtributa eſt,
in qua non de certo aliquo cri
mine hominis, ſed de univerſ
hominis vita agitur. *ad veſtra*
quaeſtionem, de vi. *ad reum*, a
ea, quae reo obiiciuntur, cri
mina, ut explicat Manut.

everſae atque afflictae. Plu
eſt *afflictae*, quam *everſae*: nar
everſa non ſtant, erigi tamen vi
dentur poſſe, *afflicta* vero nequ
ſtant, neque, fractis iam ac d
bilitatis viribus, erigi ampliu
poſſunt. *Manut.* Hoc diſcrime
ſi verum eſſet, dici non poſſ
afflictum erigere, quod tame
legitur pro l. Manil. 9, 23. u
excitare afflictos Or. I, 8. 3
37, 169. et vitioſus eſſet ord

de tribunatu militari, de provinciali in eo magiſtratu abſtinentia; ſed mihi ante oculos obverſatur reipublicae dignitas, quae me ad ſeſe rapit, haec minora relinquere hortatur.

Quaeſtor hic C. Antonii, collegae mei, iudices, fuit 8
ſorte, ſed ſocietate conſiliorum meus. Impedior nonnullius
officii, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam,
quam multa ad me detulerit, quanto ante providerit.
Atque ego de Antonio nihil dico, praeter unum:
numquam illum in illo ſummo timore ac periculo civitatis
neque communem metum omnium, neque propriam
nonnullorum de ipſo ſuſpicionem aut infitiando tollere,
aut diſſimulando ſedare voluiſſe. In quo collega ſuſtinendo
atque moderando ſi meam in illum indulgentiam
coniunctam cum ſumma cuſtodia reipublicae laudare
vere ſolebatis, par prope laus P. Sextii eſſe debet, qui
ſuum ita conſulem obſervavit, ut et illi quaeſtor bonus
et vobis omnibus optimus civis videretur. Idem, quum IV
illa coniuratio ex latebris atque ex tenebris erupiſſet 9
palamque armata volitaret, venit cum exercitu Capuam,
quam urbem propter plurimas belli opportunitates ab
illa impia et ſcelerata manu attentari ſuſpicabamur, et
inde M. Aulanum, tribunum militum Antonii, praecipitem
eiecit, hominem perditum et non obſcure Piſauri et
in aliis agri Gallici partibus in illa coniuratione verſatum.

---

in eo magiſtratu, *καταχρηστικῶς*. tribunatus enim militum honor quidem eſt, magiſtratus autem non eſt. *Manut.* Livius etiam trib. mil. appellavit magiſtratum V, 49. *Müll.* *provincialis abſtinentia*, ut c. V, 13, *integritas provincialis*.

§. 8. *nonnullius officii — religione*, ne Sextium perfidiae ſuſpectum faciam, tanquam eum, quem patris loco colere debebat, i. e. conſulem, prodiderit. *Ern.*

in illo ſummo timore, ob coniurationem Catilinae orto. Vid. Salluſt. Catil. 31.

In quo collega ſuſtinendo, ne rueret l. caeco animi impetu ad perdita conſilia ferretur, itaque ne coniuratorum in ſocietatem ſe totum daret, ut expl. Manut. ſuſtinere enim proprie dicimus *curſum*, *impetum*.

c. IV. §. 9. *venit Capuam.* Salluſt. Catil. 30 praetorem Q. Pompeium Rufum Capuam miſſum eſſe narrat; quam diſcordiam ita tollit Hottom. ut Q. Pompeium comparatas ab eo copias Antonii coſ. iuſſu P. Sextio tradidiſſe ſuſpicetur. Sextii exercitus commemoratur etiam infra §. 11, V, 12.

puerilis tua vox poſſit aliquid ſignificare inimicis noſtris, quidnam, quum ſe corroborarit, effectura eſſe videatur. DECRETVM DECVRIONVM. Non recito decretum officio aliquo expreſſum vicinitatis aut clientelae aut hoſpitii publici aut ambitionis aut commendationis gratia, ſed recito memoriam perfuncti periculi, praedicationem ampliſſimi beneficii, vicem officii praeſentis, teſtimonium praeteriti temporis. Atque illis temporibus iisdem, quum iam Capuam metu Sextius liberaſſet, urbem ſenatus atque omnes boni, deprehenſis atque oppreſſis domeſticis hoſtibus, me duce, ex periculis maximis extraxiſſent, ego itteris eum Capua arceſſivi cum illo exercitu, quem tum ecum habebat; quibus hic litteris lectis ad urbem con- eſtim incredibili celeritate advolavit. Atque, ut illius mporis atrocitatem recordari poſſitis, audite litteras, et eſtram memoriam ad timoris praeteriti cogitationem citate. LITTERAE CICERONIS CONSVLIS. Hoc adventu V
Sextii, tribunorum plebis novorum, qui tum extremis ebus conſulatus mei res eas, quas geſſeram, vexare cu-

---

liquid ſignificare, i. e. aliquo
lo. Apte Müller. comparat
Deiot. 13 in. *tibi illum ſuc-*
re aliquid, pro Archia 3.
liquid de ingeniis poterant
re. Cf. Handii Turſell. I,
8. At de orat. II, 45, 189.
rtimeſcat aliquid idcirco
onis aliquid habet, quod
is verbis *oderit*, *invideat*,
iusmodi additum eſt, nec
ır *ut ad miſericordiam* ali-
deducatur. Nec oratoris
ere, ut is, qui audit, per-
t *aliquid*, ſed ut perti-
ſimpliciter, et in timore
l graviſſimo verſetur.

vicinitatis, *aut clientelae*
itii publici. vid. ad §. 6.
m autem *publicam* totae
foederatae vel coloniae
tentibus Romae viris
t. *Expreſſum ambitionis* *aut commendationis gratia* per ζεῦγμα dictum eſt pro *factum.* vid. ad Roſc. §. 22.

perfuncti periculi, paſſive, quo olim perfuncti ſunt. Garaton. citat Mencken. obſſ. l. l. p. 734.

vicem officii praeſ. quo decreto Capuani Sextio vicem exſolvunt ſ. gratiam referunt pro officio, quod in ipſo periculo iis praeſtiterat exterminato C. Marcello.

c. V. §. 11. *tribun. pl. novorum*, qui tribunatum a. d. V. Idus Sept. inierant, in quibus Q. Metellum Nepotem fuiſſe, et Ciceroni concionandi poteſtatem ademiſſe ſatis conſtat. Plutarchus Cic. c. 23. L. Beſtiam adiungit; id quod argumento eſt, eum quoque unum ex decem novis fuiſſe. Salluſt. (Catil. 43.) *Conſtituerint, ut L. Beſtia trib. pl.*

hiemi locus, neque umquam Catilina, quum e pruina
Apennini atque e nivibus illis emerſiſſet atque, aeſtatem
integram nactus, Italiae calles et paſtorum ſtabula prae-
clara cepiſſet, ſine multo ſanguine ac ſine totius Italiae
vaſtitate miſerrima concidiſſet.

13 Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius,
ut quaeſturam Macedoniae relinquam et aliquando ad haec
propiora veniam; quamquam non eſt omittenda ſingularis
illa integritas provincialis, cuius ego nuper in Macedonia
vidi veſtigia non preſſa leviter ad exigui praedicationem
temporis, ſed fixa ad memoriam illius provinciae ſempi-
ternam. Verum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes
et reſpectantes relinquamus. Ad tribunatum, quia ipſe ad VI
ſeſe iam dudum vocat et quodammodo abſorbet orationem
meam, contento ſtudio curſuque veniamus. De quo quidem 14
tribunatu ita dictum a Q. Hortenſio, ut eius oratio non de-
fenſionem modo criminum videretur continere, ſed etiam
memoria digna uti eſſet, reipublicae capeſſendae auctori-
tatem diſciplinamque praeſcribere. Sed tamen, quoniam
tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud, niſi meum
nomen cauſamque ſuſtinuit, neceſſario mihi de iisdem
rebus eſſe arbitror, ſi non ſubtilius diſputandum, at certe,
iudices, dolentius deplorandum. Qua in oratione ſi aſpe-
rius in quosdam homines invehi vellem, quis non con-
cederet, ut eos, quorum ſcelere et furore violatus eſſem,

---

praeclara cum irriſione dictum, quibus Catil. tanquam ad bellum gerendum maxime idoneis gloriabatur. Sic Catil. I, 11, 24 *contra has tam praeclaras Catilinae copias*. Alii legunt: *ſtabula praedari coepiſſet*. At nuſquam alibi Cic. *praedari* cum quarto caſu iungit.

§. 13. *integritas provincialis*, vid. §. 7.

c. VI. *abſorbet*, velut fluctus in aeſtu maris navem. *Ern.* Leg. II, 4. *ne aeſtus nos conſuetudinis abſorbeat*. Cf. Brut. 8.

§. 14. *non defenſionem modo*. Hoc loco, ut multis aliis, refellitur ſententia Spaldingii in diſſ. de orat. Marcell. (in Wolfii Muſeo antiqu. ſtudiorum T. I. p. 68 ſq.) *non modo* poni tantum, ubi deſcenſus ſit ad minora, contendentis.

diſciplinamque, uno verbo *rationem* reip. capeſſendae, quae tum exemplo ſ. *auctoritate* eorum, qui praeclare rempublicam, ut Sextius tribunatum, geſſerunt, tum diſcendis iis quae eodem pertinent ſ. *diſciplina* continetur.

meum nomen cauſamque ſuſtinuit, tanquam onus aliquod.

ganeis, lenociniis adulteriisque confectum; quum is praeter
ſpem in altiſſimo gradu alienis opibus poſitus eſſet,
qui non modo tempeſtatem impendentem intueri temulentus,
ſed ne lucem quidem inſolitam adſpicere poſſet?
Alter multos plane in omnes partes fefellit: erat enim 21
hominum opinioni nobilitate ipſa, blanda conciliatricula,
commendatus. Omnes boni ſemper nobilitati favemus,
et quia utile eſt reipublicae nobiles homines eſſe dignos
maioribus ſuis, et quia valet apud nos clarorum hominum
et bene de republica meritorum memoria etiam mortuorum.
Quia triſtem ſemper, quia taciturnum, quia ſubhorridum
atque incultum videbant, et quod erat eo nomine,
ut ingenerata familiae frugalitas videretur, favebant,
gaudebant, et ad integritatem maiorum ſpe ſua hominem
vocabant, materni generis obliti. Ego autem (vere hoc 22
dicam, iudices,) tantum eſſe in homine ſceleris, audaciae,
crudelitatis, quantum ipſe cum republica ſenſi, numquam

---

alienis opibus, Q. Pompeii Magni.

§. 21. *Alter multos fefellit.* in Piſ. in. *oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit; hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit*, et quae ſequuntur.

hominum opinioni commendatus, i. e. hominibus commendatus, ut bene de eo opinarentur. ad Famil. XII, 15. *Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari* i. e. ita commendari, ut homines bene de me iudicent. Ib. V, 12 (ep. 55, 13) *ſempiternae gloriae commendari.* Cf. Phil. II, 13. IX, 5.

conciliatricula. de nat. d. I, 27. *conciliatrix ſui natura.* De eodem Piſone or. in Piſ. I: *obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil, praeter colorem.*

eo nomine. Cognomen Frugi intelligit, quo Piſones appellabantur. Fragm. in Piſon. p. 1298 ed. Ern. *Quod minimum ſpecimen in te ingenii — ingenii autem? imo ingenui hominis ac liberi? qui colore ipſo patriam aſpernaris, oratione genus, moribus nomen.*

ad integritatem maiorum ſpe ſua hominem vocabant, ſperantes eum integritatem maiorum imitaturum, hoc ipſo eum excitabant vel excitare debebant, ut eam imitaretur.

materni generis obliti. L. Piſo matrem habuit, non Romanam, ſed homine Gallo natam; qui quum Placentiae conſediſſet, in eam civitatem aſcitus, poſtea Romam venit, et Piſoni Caeſonino, eius Piſonis filio, quem ab Helvetiis interfectum Caeſar.

pore, et quo modo, non quaerebat; verbum ipſum omnibus modis animi et corporis devorabat, eosdemque praeclare dicere aiebat, ſapientes omnia ſua cauſa facere, rempublicam capeſſere hominem bene ſanum non oportere, nihil eſſe praeſtabilius otioſa vita et plena et conferta voluptatibus; eos autem, qui dicerent, dignitati eſſe ſerviendum, reipublicae conſulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, eſſe ducendam, adeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam, vaticinari atque inſanire dicebat. 24 Ex his aſſiduis eius quotidianisque ſermonibus, et quod videbam, quibuscum hominibus in interiore aedium parte viveret, et quod ita domus ipſa fumabat, ut multa eius ſermonis indicia

---

modo. Epicurus enim docebat, nonnunquam voluptatem eſſe praetermittendam, quam dolor conſequi videretur, et dolorem aſciſcendum, quum ex eo magnam aliquam voluptatem orituram eſſe praevideremus. Cf. in Piſ. 18, 42.

verbum ipſum voluptatis — *devorabat*, cum aviditate quadam, tanquam quod ſibi maxime probaretur, arripiebat. Abram. laudat Plaut. Aulul. III, 3, 59. *Auſcultate atque operam date et mea dicta devorate.* Hoc devorabat omnibus modis et animo et corpore; pro eo *omn. modis animi et corporis.* Cf. poſt red. in ſen. 6, 14. *quum vero etiam litteris ſtudere incipit, et helluo immanis cum Graeculis philoſophari, tum eſt Epicureus, non penitus illi disciplinae, quaecunque eſt, deditus, ſed captus uno verbo voluptatis.* in Piſ. 28, 68. *Eſt quidam Graecus, qui cum iſto vivit, homo, vere ut dicam (ſic enim cognovi) humanus, ſed tamdiu, quamdiu cum aliis eſt aut ipſe ſecum. Audiſtis profecto dici, philoſophos Epicureos omnes res, quae ſunt homini expetendae, voluptate metiri — — Itaque admiſſarius iſte, ſimul atque audivit a philoſopho voluptatem tantopere laudari — — ſic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis a ſe illum inventum arbitraretur.*

eos autem, qui dicerent, Platonicos, Peripateticos, Stoicos.

adeunda pro p. peric. Adire peric. Cic. dixit infra c. 29 pro Roſc. Am. 38. Verr. II, 13. Cluent. 6. Phil. XII, 8. de offic. I, 24. Lael. 7. Tuſc. II, 24. de fin. I, 10. II, 17. 24 ad Div. X, 31. praeterea Terent. Andr. IV, 1, 64. Corn. N. Timol. 5, 2. Timoth. 4, 3. ut altera lectio *ſubeunda* gloſſema prioris eſſe videatur.

§. 24. *Fumabat.* Senec. epiſt. 64. *Intervenerant quidam amici propter quos maior fumus fieret,* Hic tum ſenatus ſollicitus, vos, equites, excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum cives summae reipublicae a conſulibus atque a ſummo imperio petendum eſſe auxilium arbitrabantur, quum illi ſoli eſſent, praeter furioſum illum tribunum, duo reipublicae turbines, qui non modo praecipitanti patriae non ſubvenirent, ſed eam nimium tarde concidere maererent. Flagitabatur ab his quotidie quum querelis bonorum omnium, tum etiam precibus ſenatus, ut meam causam ſuſciperent, agerent, aliquid denique ad ſenatum referrent. Hi non modo negando, ſed etiam irridendo ampliſſimum quemque illius ordinis inſequebantur. Hic ſubito quum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaque Italia conveniſſet, veſtem mutandam omnes meque etiam omni ratione, privato conſilio, quoniam publicis ducibus reſpublica careret, defendendum putarunt. Erat eodem tempore ſenatus in aede Concordiae, quod ipſum templum repraeſentabat memoriam conſulatus mei, quum flens univerſus ordo cincinnatum conſulem orabat: nam alter ille horridus et ſeverus conſulto ſe domi continebat. Qua tum ſuperbia coenum illud ac labes ampliſſimi ordinis preces et clariſſimorum civium lacrimas repudiavit! me ipſum ut contempſit helluo patriae! nam quid ego patrimonii dicam,

---

c. XI. §. 25. *ſummae reip.* non quibusdam eius partibus, ſed ipſi reipublicae. Vid. Heinrich ad fragm. or. pro Flacc. p. 79.

a ſummo imperio, per ἐπεξήγησιν quandam adiicitur ad illa *a conſulibus.*

duo reip. turbines. Commode Müller citat or. pro dom. c. 53. §. 137. *tu, procella patriae, turbo ac tempeſtas pacis atque otii.*

§. 26. *in Capitolium.* Conf. ad ſenat. poſt reditum V, 12. Dio Caſſ. XXXVIII, 16. *οἱ ἱππεῖς συνελθόντες εἰς τὸ Καπιτώλιον πρέσβεις ὑπὲρ αὐτοῦ πρός τε τοὺς ὑπάτους καὶ τὴν γερουσίαν — — ἔπεμψαν, καὶ ὁ Νίννιος τά τε ἄλλα αὐτῷ συνῄρετο καὶ τὴν ἐσθῆτα τῷ πλήθει, ὡς καὶ ἐπὶ τινὶ κοινῇ συμφορᾷ, μεταλλάττειν παρῄνεσε, καὶ πολλοὶ τοῦτο καὶ τῶν βουλευτῶν ἐποίησαν.* Cf. pro Planc. 35, 87.

memoriam conſul. mei. quod in ea aede SC. factum eſt de occidendis coniuratis. vid. argum. orat. Catil. IV, p. 165.

conſulto ſe domi contin. At Dio Caſſ. XXXVIII, 16. de Piſone: *τὰ γὰρ πολλὰ ἠῤῥώστει.* Cf. in Piſon. 6.

helluo patriae, qui bona publica, aerarium prodegit et exhauſit. *Ern.*

buiſſet; errare homines, ſi etiam tum ſenatum aliquid in
republica poſſe arbitrarentur; equites vero Romanos da-
uros illius diei poenas, quo, me conſule, cum gladiis
n clivo Capitolino fuiſſent; veniſſe tempus iis, qui in ti-
nore fuiſſent, (coniuratos videlicet dicebat) ulciſcendi ſe.
i dixiſſet hoc ſolum, omni ſupplicio eſſet dignus: nam
ratio ipſa conſulis pernicioſa poteſt rempublicam labe-
ctare. Quid fecerit, videte. L. Lamiam, qui quum 2
e ipſum pro ſumma familiaritate, quae mihi cum fratre,
m patre eius erat, unice diligebat, tum pro republica
l mortem oppetere cupiebat, in concione relegavit,
ixitque, ut ab urbe abeſſet millia paſſuum ducenta,
od eſſet auſus pro cive, pro bene merito cive, pro ami-
pro republica deprecari. Quid hoc homine facias? XI
quo civem importunum, aut potius hoſtem tam ſce-
itum reſerves? qui, ut omittam cetera, quae ſunt ei
ı collega immani, impuroque coniuncta atque commu-
hoc unum habet proprium, ut expulerit ex urbe,
garit, non dico equitem Romanum, non ornatiſſimum
e optimum virum, non amiciſſimum reipublicae ci-
, non illo ipſo tempore una cum ſenatu et cum bonis
ibus caſum amici reique publicae lugentem, ſed civem
anum ſine ullo iudicio edicto ex patria conſul eiecerit.
acerbius ſocii Latini ferre ſoliti ſunt, quam, id 30
perraro accidit, ex urbe exire a conſulibus iuberi.

}. *equites vero Rom.* poſt ſen. 5, 12. *Neque eo con-
uit, ſed etiam in concionem
it, eaque dixit, quae ſi
Catilina revixiſſet, dicere
auſus, ſe Nonarum Dec.
conſule fuiſſent, cliviqua
i poenas ab equitibus
repetiturum.* quae aper-
: loco ducta ſunt.

L. Lamiam. Dio Caſſ.
*νὰ τῶν ἱππέων, ὡς πο-
το, ἐκ τῆς πολιτείας*
Cf. Piſon. 27 in. Aſcon.
10 (*quum equites Ro-
wentur*) *L. Lamiam a
nſule edicto relegatam
eſſe, iam diximus.* Cf. poſt red. in ſen. 5, 12. Erat autem Aeliae gentis, quam praedicavit Horat. Carm. III, 17. ut monuit Garaton. ad Planc. 85.

c. XIII. *edicto.* Cf. §. 30. Conſules vero eos tantum edicto ex urbe expellere poterant, qui cives Rom. non eſſent.

§. 30. *id quod perraro accidit.* Bis omnino, quod quidem ego legendo obſervaverim; primum edicto Proculi Virginii coſ. cum Sp. Caſſium Viſcellinum collegam haberet, anno ab u. c. CCLXVII qua de re ſcriptum

a una rogatione, quis eſt, qui non intelligat, univerſam
publicam eſſe deletam? Iisdem conſulibus inſpectan- 34
us, ſervorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio
nine collegiorum, quum vicatim homines conſcribe-
tur, decuriarentur, ad vim, ad manus, ad caedem,
direptionem incitarentur. Iisdem conſulibus arma in

---

a contemplari, ſi qua parte
gur exiſteret aut tonitru, lice-
, at obnuntiare (quod eſt ma-
ratuum dicentium *alio die.*)
nuntiationique cedere neceſſe
et, tum ut intercedere magi-
atus pares et tribuni poſſent.
d. Ern. cl. in ind. legum. Lege
ſia Fuſii tribuni ſancitum erat,
omnibus diebus faſtis legem
ri liceret. Dio Caſſ. XXXVIII,
. ἐπεὶ οὖν πολλοὶ ἐμποδίζειν ἢ
ων ἐσφορὰς ἢ ἀρχόντων κατα-
σεις ἐς τὸν δῆμον ἐσαγομένας
λόμενοι προεπήγγελλον καὶ ἐκ
ῦ οὐρανοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην
σκεψόμενοι, ὥστε μηδεμίαν ἐν
τῇ κύρωσιν τὸν δῆμον σχεῖν, φο-
θεὶς ὁ Κλώδιος, μὴ, γραψαμένου
τοῦ τὸν Κικέρωνα, ἀναβολήν τε
νὲς ἐκ τοῦ τοιούτου καὶ τριβὴν
δίκῃ ἐμποιήσωσιν, ἐσήνεγκε μη-
ένα τῶν ἀρχόντων ἐν ταῖς ἡμέραις,
ν αἷς ψηφίσασθαί τι τὸν δῆμον
αγκαῖον εἴη, τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
νόμενα παρατηρεῖν.

qua una rogatione etc. in Piſ.
9. *a P. Clodio lex Aelia* et *Fu-*
everſa eſt, propugnacula mu-
ue tranquillitatis atque otii.
m illis legibus prohibiti ſunt
ob. pl. quominus omnibus die-
s leges ferrent, et ita rempubli-
n ſeditionibus turbarent. in Va-
. 7, 18. *lex Ael. et Fuſ.* — *quae*
leges ſaepenumero tribunicios furores debilitarunt et repreſſerunt — — *quae quidem leges anno poſt, ſedentibus in templo duobus non conſulibus, ſed proditoribus huius civitatis ac peſtibus, una cum auſpiciis, cum interceſſionibus, cum omni iure publico conflagraverunt.*

§. 34. *Tribunal Aurelium* erat in foro, exſtructum ſaxo circumdatumque gradibus; unde *Aurelii gradus* pro Clu. 34, 93. pro Flacc. 28 in.; ibi verſari ſolitam fuiſſe multitudinem hominum plebeiorum et perditorum, ſuſpicatur Ern. in ind. geogr. *Pro trib. Aur.* i. e. ante, ſed ita ut utriusque loci, et tribunalis et loci, in quo multitudo verſabatur, continuatio ſignificetur (itaque ad Quir. p. red. 5. 13. pro dom. 21 de eadem re eſt *in tribunali Aurelio*) et uterque eodem ſpectet. - Accuratiſſime de hac praepoſit. diſſeruit Hoffmann in *Jahrb. d. Philol.* VII, 1. p. 28 ſq. De re cf. in Piſ. l. c. *collegia, non ea ſolum, quae ſenatus ſuſtulerat,* (vid. ad XIV, 32.) *reſtituta; ſed innumerabilia quaedam nova ex omni fece urbis ac ſervitio concitata.* Cf. ibid. §. 11 c. 10 §. 23. ad Quir. p. red. 5, 13. *nomine collegiorum.* poſt red.

vim, arma, exercitus, imperatores, caſtra denuntiabat. Quid ergo? inimici oratio, vana praeſertim, tam improbe XVII. in clariſſimos viros coniecta me movit? Me vero non illius oratio, ſed eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam improba conferebatur, qui tum, quamquam ob alias cauſas tacebant, tamen hominibus omnia timentibus tacendo loqui, non infitiando confiteri videbantur. Illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa atque omnes res anni ſuperioris labefactari a praetoribus, infirmari a ſenatu atque principibus civitatis putabant, tribunum popularem a ſe alienare nolebant, ſuaque ſibi propiora pericula eſſe, quam mea, loquebantur. Sed tamen 41 et Craſſus a conſulibus meam cauſam ſuſcipiendam eſſe dicebat, et eorum fidem Pompeius implorabat, neque ſe privatum publice ſuſceptae cauſae defuturum eſſe dicebat; quem virum ſtudioſum mei, cupidiſſimum reipublicae conſervandae, certi homines ad eam rem compoſiti monuerunt, ut eſſet cautior, eiusque vitae a me inſidias apud me domi poſitas eſſe dixerunt, atque hanc ei ſuſpicionem alii litteris mittendis, alii nuntiis, alii coram ipſi excitaverunt, ut ille, quum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, ſibi cavendum putaret. Ipſe autem Caeſar, quem maxime homines ignari veritatis mihi eſſe iratum putabant, erat ad portas,

---

c. XVIII. §. 40. *non infitiando confit.* non cum *infitiando* iungendum eſt, non cum *confiteri*, ne confiteri viderentur eo ipſo, quod non inficiarentur.

quod *acta illa*, quae Caeſar ſuperioris anni ab a. u. 694. conſul communicatis cum Pompeio et Craſſo conſiliis contra auſpicia egerat de agrorum diviſione, civitatis donatione, vectigalium remiſſione etc. Piſ. 32, 79. *Adducta res in certamen, te* (Piſone) *conſule, putabatur, utrum, quae ſuperiore anno ille geſſiſſet, manerent, an reſcinderentur. Quid loquar plura? ſi tantum eſſe in me uno roboris et virtutis putavit, ut ea, quae ipſe geſſerat, conciderent, ſi ego reſtitiſſem, cur ei non ignoſcam, ſi anteposuit ſuam ſalutem meae?* Praetores intelliguntur C. Memmius et L. Domitius Ahenobarbus, Sueton. Caeſ. 23. Neron. 2. Cic. pro dom. 15, 40. De *actis* vid. ad c. 64. §. 133.

§. 41. *a conſulibus*, ut pro l. Man. 2 extr.

publice ſusceptae, ſi Conſules ex S. C. rempubl. defenderent.

compoſiti, i. e. ſubornati, ſubmiſſi. De re vid. infr. 64. §. 133. ubi Vatinius auctor fuiſſe narratur, in Piſ. 31, 76. pro dom. 21, 55.

erat cum imperio, erat in Italia eius exercitus, inque eo exercitu ipſius tribuni plebis inimici mei fratrem praefecerat.

XIX Haec ego quum viderem (neque enim erant occulta),
42 ſenatum, ſine quo civitas ſtare non poſſet, omnino de civitate eſſe ſublatum, conſules, qui publici conſilii duces eſſe deberent, perfeciſſe, ut per ipſos publicum conſilium funditus tolleretur, eos, qui plurimum poſſent, opponi omnibus concionibus, falſo, ſed formidoloſe tamen, auctores ad perniciem meam, conciones haberi quotidie contra me, vocem pro me ac pro republica neminem mittere, intenta ſigna legionum exiſtimari cervicibus ac bonis veſtris, falſo, ſed putari tamen, coniuratorum copias veteres et fuſam illam ac ſuperatam Catilinae manum importunam novo duce et inſperata commutatione rerum
43 eſſe renovatam, — haec quum viderem, quid agerem, iudices? ſcio enim, tum non mihi veſtrum ſtudium, ſed meum prope veſtro defuiſſe. Contenderem contra tribunum plebis privatus armis? viciſſent improbos boni, for-

---

... *inimici mei fratrem*, Appium Claudium, legatum in exercitu Caeſaris. *inque eo exercitu praefecerat* non valet ei exercitui praefecerat, ſed aliquam in exercitu poteſtatem, curationem dederat, qualem nempe in exercitibus plures ſimul legati habebant, quum pro numero legionum praeficiebantur, ut explicat Garaton. Neque enim veriſimile, omnem Clodii fratri exercitum regendum a Caeſare traditum eſſe. Sed in Verr. III, 77. *in provincia praefuiſti* eſt pro provinciae praef.

c. XIX. §. 42. *neque enim erant occulta.* Manut. laudat Demoſth. de coron. p. 231, 10. ed. Reiſk. *ταῦτα δ' ὁρῶν ὁ Φίλιππος* (*οὐ γὰρ ἦν ἀφανῆ*) recte addens in eius imitationem non de induſtria, ſed caſu et ex legendi conſuetudine incidiſſe Ciceronem; praeterea epp. famil. I, 9 (epp. 41; 14.) or. agrar. II, 4 Ad haec Müller. addit Milon 10 in.

opponi, commemorari in contrariam partem, ut explicat Erneſt. in clav. Phil. II, 4, 8 *Quid habes, quod mihi opponas ———? Omnibus concionibu* non pro dativo accipio pendente ex *opponi*, ſed pro ablativo pro in omnibus concionibus.

renovatam, recreatam, ad novam ſpem concipiendam. Si c. 69, §. 147. *reficere ac renovar rempublicam.*

§. 43. *quid agerem* i. e. quid agere debebam. Nos diceremus *was hätte ich thun ſollen?* Cf §. 46, 54 extr. 89. Sed imperfectum rem praeterito tempor continuatam ſignificat. Sic mo et vos, penates patriique dii, me veſtrarum ſedum templorumque cauſa, me propter ſalutem meorum civium, quae mihi ſemper fuit mea carior vita, dimicationem caedemque fugiſſe. Etenim, ſi mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc, iudices, accidiſſet, ut multi ex multis locis praedones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minitarentur, niſi me unum ſibi dedidiſſent, ſi id vectores negarent ac mecum ſimul interire, quam me tradere hoſtibus, mallent, ieciſſem me ipſe potius in profundum, ut ceteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitae diſcrimen adducerem. Quum vero in hanc reipu- 46

ſedum. Priſcian. VII, 16, 77. p. 343 ed. Krehl. monens *frequentius in es terminantia absque i inveniri, ut vatum pro vatium* hunc ipſum locum laudat. Cf. Ruddimann. inſtit. gr. I, p. 98 not. ed. Stallb. Schneid. gramm. lat. I, 2. p. 243. *veſtrarum ſedum templorumque cauſa* n. conſervandorum, ne templa veſtra everterentur. *Cauſa* enim poſt genit. tum poni ſolet, quum de re futura, quae efficienda ſit, ſermo eſt, non quum de re iam praeſente vel praeterita. Sed tamen pro Flacc. etiam eſt 39, 98. *Quanta reipublicae cauſa laetitia pop. R. conſecuta eſt?* non, ut reſp. defenderetur, ſed propter remp. Corn. N. Att. 8. 5. *provinciae necis cauſa datae erant* i. e. propter interfectum Caeſarem. Et ſic hoc etiam loco accipi poteſt. *benevolentiae cauſa* Off. II, 6, 21. eſt vel pro benev. teſtificandae cauſa vel pro ob benevolentiam, benevolentia adducti. *conſuetudinis cauſa* Cluent. I, 1. eſt ut conſuetudini ſatisfiat, quae ſententia non multum ab altera recedit, propter conſuetudinem. Illa vero *praeſidii adiumentique cauſa, non benevolentiae neque caritatis* Lael. 13, 46. *Medicorum ſcientiam non ipſius artis, ſed bonae valitudinis cauſa probamus* Fin. I, 13, 42. denique orat. 27, 92. *ſuavitatis aut inopiae cauſa* pro praeſ. adiumentique inde capiendi cauſa, non propter benevolentiam, Med. ſc. non propter ipſam artem, ſed valit. tuendae cauſa probamus, Suav. cauſa aut propter inopiam, attractionem aliquam habent, ut *belli foriſque, domi militiaeque,* etſi per ſe nec *belli*, nec *militiae* dicitur. Cum toto loco apte Manut. comparat Virg. Aen. II, 431. *Iliaci cineres et flamma extrema meorum, Teſtor in occaſu veſtro nec tela, nec ullas Vitaviſſe vices Danaûm.* Nam ſolere homines, ubi crimen in ſe coniectum teſtibus redarguere non liceat, iureiurando id, quod dicant, confirmare.

ſi mihi in aliqua nave — — — *ſi id vectores negarent.* Priore *ſi* ponitur totum vel univerſae con-

tiſſent; in qua civitate ipſe meminiſſem, patrem huius
M. Craſſi, fortiſſimum virum, ne videret victorem inimicum,
eadem ſibi manu vitam exhauſiſſe, qua mortem
ſaepe hoſtibus obtuliſſet. Haec ego et multa alia cogitans, x
hoc videbam, ſi cauſam publicam mea mors peremiſſet, 4
neminem umquam fore, qui auderet ſuſcipere contra improbos
cives reipublicae ſalutem. Itaque non ſolum ſi
vi interiſſem, ſed etiam ſi morbo exſtinctus eſſem, fore
putabam, ut exemplum reipublicae conſervandae mecum
ſimul interiret. Quis enim umquam me a ſenatu populoque
Romano tanto omnium bonorum ſtudio non reſtituto,
quod certe, ſi eſſem interfectus, accidere non potuiſſet,
ullam reipublicae partem cum ſua minima invidia
auderet attingere? Servavi igitur rempublicam diſceſſu
meo, iudices; caedem a vobis liberisque veſtris, vaſtitatem,
incendia, rapinas meo dolore luctuque depuli, et unus
rempublicam bis ſervavi, ſemel gloria, iterum aerumna
mea: neque enim in hoc me hominem eſſe infitiabor umquam,
ut me optimo fratre, cariſſimis liberis, fideliſſima

---

patrem huius M. Craſſi, P. Craſſum, qui in Mariana ſeditione, dominante L. Cinna, ſe ipſe interfecit. de orat. III, 3, 10. Cf. or. pro Scauro p. 1057. ed. Ern. c. XXII §. 49. *cauſam publicam peremiſſet*, peſſumdediſſet. Off. III, 7, 53 *occupatio conſilium eius peremiſſet*, feciſſet ut conſilium abiiceret.

ſi vi interiſſem etc. Similiter, ſed paulo modeſtius, pro Planc. 37, 90. *Quin etiam, ſi me vis aliqua morbi aut natura ipſa conſumſiſſet, tamen auxilia poſteritatis eſſent imminuta, quod peremtum eſſet mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuiſſet ſenatus populusque Romanus.*

me — non reſtituto, ſi non reſtitutus eſſem. *quod — accidere non potuiſſet*, ut reſtituerer.

cum ſua minima invidia, cum ſua invidia, etiamſi minima illa eſſet. De vi praepoſit. *cum* vid. ad or. pro Mur. §. 2.

auderet attingere. Non dixit *auſus eſſet*, quia hoc rem eo temporis puncto cito praetereuntem ſignificaret, ſed *auderet*, quia indicare vult, hoc aliquantum temporis futurum fuiſſe, ut §. 48. *quid reliquiarum reſtaret?*

ſemel gloria coniurationis oppreſſae, *iterum aerumna mea* exilii. *Manut.* Hi non ſunt ablativi inſtrumenti, quos vocant, ſed ſignificant id quod cum ſervandi labore coniunctum fuit, ubi paulo ante *cum* ponebatur, *cum ſua invidia.* ad Attic. VII, 8. *nihil incommodo valetudinis feceris.* Sic paulo ante *meo dolore luctuque depuli.* infr. 22, 50, dibus occultaſſe demerſum, deinde ad infimorum ac tenuiſſimorum hominum Minturnis miſericordiam confugiſſe, inde navigio perparvo, quum omnes portus terrasque fugeret, in oras Africae deſertiſſimas perveniſſe. Atque ille vitam ſuam, ne inultus eſſet, ad incertiſſimam ſpem et ad reipublicae ſtatum reſervavit; ego, qui, quemadmodum multi in ſenatu, me abſente, dixerunt, periculo reipublicae vivebam, quique ob eam cauſam conſularibus litteris de ſenatus ſententia exteris nationibus commendabar, nonne, ſi meam vitam deſeruiſſem, rempublicam prodidiſſem? in qua quidem nunc, me reſtituto, vivit mecum ſimul exemplum fidei publicae, exemplum reipublicae defendendae; quod ſi immortale retinetur, quis non intelligit, immortalem hanc civitatem futuram?

Nam externa bella regum, gentium, nationum, iampri- XXIII
dem ita exſtincta ſunt, ut praeclare cum iis agamus, quos 51
pacatos eſſe patiamur; denique ex bellica victoria non fere quemquam eſt invidia civium conſecuta. Domeſticis malis et audacium civium conſiliis ſaepe eſt reſiſtendum, eorumque periculorum eſt in republica retinenda medi-

---

ad incertiſſimam ſpem ſeſe ulciſcendi, *et ad reip. ſtatum*, ad id tempus, quo resp. ſtatum ſuum i. e. bonam conditionem, recuperaſſet. Nam ſtatus, ut gladiatorum, militum, ſic reip. plerumque eſt ſalva et proſpera conditio. Status autem reip. Mario poſitus eſſe videbatur in plebis imperio, Sullae in optimatibus.

periculo reip. vivebam, ita ut in mea vita periculum adiret resp. mecumque ſimul periclitaretur. *Manut.*

conſularibus litteris, quae ex SCto facto in monumento C. Marii ſcripſerat P. Lentulus cos. Vid. pro Planc. 32. in Piſon. 15. Eiusdem Lentuli ſunt, quae infra c. 60 commemorantur, litterae conſulares. *Garat.*

deſeruiſſem, tueri neglexiſſem. Nam *deſerere* dicimur ea, quibus opem ferre debemus.

c. XXIII. §. 51. *gentium, nationum.* Natio latius patet, quam gens: ſic enim plures in natione gentes, ut plures in gente populi. Itaque Virgil. Aen. X, 202 de natione Etruſca: *Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni.* Tamen interdum confunduntur, ut in orat. de provinciis, conſul. quum dixit, *Agentibus inimicis huic imperio* — de iisdem proxime ſubiunxit, *quas nationes. Manut.* Cf. nunc Kritz. ad Sall. Catil. 10, 1. Ad ſententiam cf. Catil. II, 5, 11 et not.

ex bellica victoria non ferre — conſecuta, ſed e civili ſeu domeſtica, ut Ciceronem ob devictum mea, liberi ad necem quaerebantur, gener, et Piſo gener, a Piſonis conſulis pedibus ſupplex reiiciebatur, bona diripiebantur, eaque ad conſules deferebantur, domus ardebat in Palatio, conſules epulabantur. Quod ſi meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commoverentur.

XXV 55 Sed, ut a mea cauſa iam recedam, reliquas illius anni peſtes recordamini: — ſic enim facillime perſpicietis, quantam vim omnium remediorum a magiſtratibus proximis respublica deſiderarit; — legum multitudinem, quum earum, quae latae ſunt, tum vero, quae promulgatae fuerunt. Nam latae quidem ſunt conſulibus illis, tacentibus dicam? immo vero approbantibus etiam, ut cenſoria notio et graviſſimum iudicium ſanctiſſimi magiſtratus de republica tolleretur, ut collegia non modo illa vetera contra ſenatus

---

gener et Piſo gener. Garat. comparat ad Div. II, 7 (epp. 57, 8) *a tribuno plebis et a Curione tribuno.* De re vid. in Piſ. c. 6.

bona diripriebantur. pro dom. 24, 62. *domus in Palatio, villa in Tuſculano, altera ad alterum conſulem transferebatur, — columnae marmoreae ex aedibus meis, inſpectante populo Romano, ad ſocrum conſulis portabantur. —— Domus ardebat in Palatio non fortuito, ſed oblato incendio; conſules epulabantur, et in coniuratorum gratulatione verſabantur, quum alter ſe Catilinae delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret.* cf. in Piſon. 11, 26.

commoverentur, commoveri eos conveniebat, ut pro Sull. 8, 25. *ſi ceteris patriciis me et vos peregrinos videri oporteret, a Torquato tamen hoc vitium ſileretur.* Cf. pro Arch. 7, 16. ſupra §. 43. Rabir. Poſt. 10, 29. Abram. laudat Phil. II, 34, 86. *tibi uni peteres, a populo Rom. mandatum id certe non habebas.* Ramshorn. gramm. lat. §. 166. 2. c. p. 410. hoc dicendi genus confudit cum illis *Mallem metueres, Nollem accidiſſet, crederes victos,* quae plane diverſa ſunt.

c. XXV, 55. *quum earum, quae latae ſunt.* De his loquitur usque ad §. 66. tum de promulgatis.

cenſoria notio, quam vulgo notationem vocant. Sic de prov. conſ. 19, 46. in Piſ. 5, 10. pro Clu. 46, 129. Offic. III, 31, 111. quos locos affert Io. Fr. Gronov. ad Liv. 27, 25, 5. De re cf. Piſon. 4, 9. ibique Aſcon. *Tulit P. Clodius tribunus pl. legem, ne quem cenſores in ſenatu legendo praeterirent, neve qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus et utriusque cenſoris ſententia damnatus eſſet.* Cf. Dio Caſſ. 38, 13.

eſt fanumque ſanctiſſimarum atque antiquiſſimarum religionum venditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini atque indigno illa religione, praeſertim quum ea ſibi ille non colendi, ſed violandi cauſa appetiſſet; appellati reges a populo, qui id numquam ne a ſenatu quidem poſtulaſſent; reducti exſules Byzantium condemnati tum, quum indemnati cives e civitate eiiciebantur; rex Ptolemaeus, 57
qui ſi nondum erat ipſe a ſenatu ſocius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui quum eſſet in eadem cauſa,

---

omnia, *Peſſinuntem ipſum, ſedem domiciliumque matris deorum, vaſtaris et Brogitaro Gallograeco, impuro homini ac neſario — totum illum locum fanumque vendideris, ſacerdotem ab ipſis aris pulvinaribusque detraxeris.* et §. 29. *Quod fanum, quum Deiotarus religione ſua caſtiſſime tueretur* et quae ſequuntur.

praeſertim quum ea, ſacra, cuius vocis vis ineſt in vv. *fanum* et *religionum.*

appellati reges, ut Brogitarus, de haruſp. reſp. l. c. §. 29. *a populo* contra morem maiorum: nam a ſenatu reges appellabantur.

poſtulaſſent, etiamſi maxime cupiſſent.

exſules Byzantium a Clodio reductos commemorat etiam Plutarch. Cat. p. 776. B. c. 34. 36.

§. 57. *rex Ptolemaeus*, Cypri; quare Cyprius rex vocatur pro dom. 20, 52. et infra §. 59. frater *Ptolemaei Auletae* regis Aegyptii. Dio Caſſ. 38. 30. *βουληθεὶς ὁ Κλώδιος τόν τε Κάτωνα ἐκποδὼν, ὅπως ῥᾷον ὅσα ἔπραττε, κατορθώσῃ, ποιήσασθαι, καὶ τὸν Πτολεμαῖον τότε τὴν Κύπρον ἔχοντα ἀμύνασθαι, ὅτι αὐτὸν παρὰ τῶν καταποντιστῶν οὐκ ἐλύσατο, τήν τε νῆσον ἐδημοσίευσε καὶ πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῆς τὸν Κάτωνα καὶ μάλα ἄκοντα ἀπέστειλε.* Appian. b. civ. II, 23, Vol. II, p. 204. ed. Schweigh. regem, divitiis in mare abiectis, ſibi ipſum manus intuliſſe ſcribit. Cf. Plutarch. Cat. p. 776. c. 34. 36. pro dom. 8, 20. Vellei. II, 38. 45. Strab. XIV p. 1005. ed. Almel. Eſt autem oratio ἀνακόλουθος, *Rex Ptolemaeus de hoc nihil cogitante* etc. pro rex Ptol. ſubiectus eſt. Male Garat. iungit *Rex Ptolem. regali otio perfruebatur*, ita ut media omnia a relativo *qui* pendere exiſtimentur: nam illud *reg. ot. perfr.* eſt ſecundarium, ad indignitatem rei augendam adiectum, quum primarium ſit et proprie criminis loco poſitum, quod rex publicatus eſt.

quum eſſet in eadem cauſa, qua frater eius rex Aegypti; nam ex antiquo pacto conſtitutum ſenatu adiuvante, ut, quum alter fratrum Aegypti regnum teneret, alter Cypro imperaret. Strabo l. c.

Hunc Cn. Pompeius, quum in ſuis caſtris ſupplicem abiectumque vidiſſet, erexit atque inſigne regium, quod ille de ſuo capite abiecerat, repoſuit, et, imperatis certis rebus, regnare iuſſit, nec minus et ſibi et huic imperio glorioſum putavit, conſtitutum a ſe regem, quam conſtrictum, videri. Tigranes igitur, qui et ipſe hoſtis fuit populi Ro- 59
mani et acerrimum hoſtem in regnum recepit, qui conflixit, qui ſigna contulit, qui de imperio paene certavit, regnat hodie et amicitiae nomen ac ſocietatis, quod armis violarat, id precibus eſt conſecutus; ille Cyprius miſer, qui ſemper ſocius, ſemper amicus fuit, de quo nulla umquam ſuſpicio durior aut ad ſenatum aut ad imperatores noſtros allàta eſt, vivus, ut ajunt, eſt et vi-

---

Hunc Cn. Pompeius — erexit. Plutarch. Pomp. c. 33. *ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε τὸν Πομπήϊον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν, ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν, αἴσχιστα δὴ πάντων, προσπεσεῖν αὐτοῦ τοῖς γόνασιν. ἀλλ᾽ ὁ Πομπήϊος ἔφθη, τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβόμενος, προσαγαγέσθαι καὶ πλησίον ἱδρύσασθαι ἑαυτοῦ.* Cf. Dio Caſſ. 35, 36. apud quem etiam Pompeius *ταινιώσας αὐτὸν τῷ ἀναδήματι παρεκάθισεν.*

imperatis certis rebus, ut Cappadocia, Syria, Phoenicia cederet et ſex millia talentorum Romanis ſolveret. Plut. et Dio Caſſ. ib.

quam conſtrictum, eleganter et concinne pro captum et in vincula coniectum, ut ſimilius eſſet alteri *conſtitutum*. *Ern.*

§. 59. *id precibus eſt conſec.* *Id* ponitur, etſi nomen ipſum praeceſſit, *amicitiae nomen ac ſocietatis*, non per pleonaſmum aliquem, ſed quum id quod additum eſt, ei quod proxime praeceſſit, cum vi opponendum eſt. Verr. V, 53, 139. *ſupplicia, quae in convictos maleficii ſervos conſtituta ſunt, ea in cives Romanos expromere.* Cf. 8, 18. IV, 52, 116 bis. 55, 125. Sull. §. 58. Etiam extra oppoſitionem demonſtrativo cum vi repetitur nomen, ut Verr. V, 38, 99. Piſ. 38, 99. quo pertinet etiam locus de nat. d. II, 13, 27. Vid. Heind. Cf. ad Catil. II, §. 27.

vivus et videns. Terent. Eunuch. I, 1, 27. *Et taedet et amore ardeo, et prudens, ſciens, Vivus vidensque pereo, nec quid agam, ſcio.* ubi Donatus, *Bene addidit* videns: *nam vivus perit, qui etiam dormiens opprimitur, videns autem qui vigilans vim patitur et perit: nam videre pro vigilare poſuit, ut Virgilius quum de Sileno dicit* Ecl. VI, 22, *iamque videnti Sanguineis frontem moris et tempora pingit.* Noſter pro Quintio 15, 50. *Huic acerbiſſimum vivi videntique funus ducitur* et omnium, ni fallor, elegantiſſime Lucretius de nat. rer. III, 1059. *Tu vero* imponendum putaverunt; qui in concione palam dixerint, linguam ſe evelliſſe M. Catoni, quae ſemper contra extraordinarias poteſtates libera fuiſſet. Sentient, ut ſpero, brevi tempore, manere libertatem illam, atque hoc etiam, ſi fieri poterit, eſſe maiorem, quod cum conſulibus illis M. Cato, etiam quum iam deſperaſſet aliquid auctoritate ſua proficere poſſe, tamen voce ipſa ac dolore pugnavit, et poſt meum diſceſſum iis Piſonem verbis flens meum et reipublicae caſum vexavit, ut illum hominem perditiſſimum atque impudentiſſimum paene iam provinciae poeniteret. Cur igitur rogationi paruit? Quaſi vero ille 61 non in alias quoque leges, quas iniuſte rogatas putaret, iam ante iurarit! Non offert ſe ille iſtis temeritatibus, ut, quum reipublicae nihil profit, ſe cive rempublicam privet. Conſule me, quum eſſet deſignatus tribunus plebis, obtulit in diſcrimen vitam ſuam; dixit eam ſententiam, cuius invidiam capitis periculo ſibi praeſtandam

---

imponendum, tanquam ſervo; quo pertinent illa Plutarch. l. c. *ἀνακραγόντος δὲ τοῦ Κάτωνος, ὡς ἐνέδρα τὸ πρᾶγμα καὶ προπηλακισμὸς, οὐ χάρις ἐστὶν, ὑπερηφάνως ὁ Κλώδιος καὶ ὀλιγώρως, Οὐκοῦν, εἶπεν, εἰ μὴ χάριν ἔχεις, ἀνιώμενος πλεύσῃ.*

contra extraordinarias poteſtates. Hinc auctor or. pro dom. 8, 22. *gratulari tibi* Caeſarem, *quod in poſterum M. Catonem tribunatu tuo removiſſes, et quod eidem in poſterum de extraordinariis poteſtatibus libertatem ademiſſes.* Extraordinariae autem poteſtates h. l. vocantur, quae non magiſtratui alicui, ſed privato homini ad certam rem adminiſtrandam mandantur.

aliquid proficere poſſe pro ſe al. prof. p. Vid. ad Roſc. §. 61. Mur. §. 7. Cf. Beier. ad offic. III, 26. p. 367. ad fr. orat. p. 127. Kritz. ad Sall. Catil. p. 147. Neque tamen *profici*, ut Lambin. ſcripſit, a more Ciceronis abhorret. Vid. infr. 33, 71. pro Cluent. 71, 201. Phil. I, 6, 14.

§. 61. *Quaſi vero — non iurarit*, ut in legem agrariam Iul. Caeſaris. Plutarch. Cat. min. 32.

quas — putaret, quas tamen putabat, quamquam eas putabat. Vid. ad or. pro S. Roſc. §. 23. Coniunctivo enim res declarantur, non quatenus factae ſunt, ſed quatenus cogitatione comprehenduntur.

dixit eam ſententiam, ut de coniuratis ſupplicium ſumeretur. Vid. Salluſt. Catil. 52. Dio Caſſ. 37, 36.

invidiam praeſtare dicitur, ut *damnum, noxam, periculum praeſt.* ſpondere nullam invidiam inde conſecuturam eſſe; quae ſi tamen conſequatur, ſe vitae periculum ſubire velle.

etenim, qui ſuperiore anno ſenatu caruiſſet, quo ſi tum veniret, me tamen ſocium ſuorum in republica conſiliorum videre poſſet, is aequo animo tum, me expulſo, et meo nomine quum univerſo ſenatu tum ſententia ſua condemnata, in hac urbe eſſe poſſet? Ille vero eidem tempori, cui nos, eidem furori, eisdem conſulibus, eisdem minis, inſidiis, periculis ceſſit; luctum nos hauſimus maiorem, dolorem ille animi non minorem.

His de tot tantisque iniuriis in ſocios, in reges, in X
liberas civitates, conſulum querela eſſe debuit; in eius 64
magiſtratus tutela reges atque exterae nationes ſemper
fuerunt. Ecquae vox umquam eſt audita conſulum?
quamquam quis audiret, ſi maxime queri vellent? De
Cyprio rege quererentur, qui me civem nullo meo crimine,
patriae nomine laborantem, non modo ſtantem
non defenderunt, ſed ne iacentem quidem protexerunt?
Ceteram, ſi alienam a me plebem fuiſſe vultis, quae non

---

§. 63. *Superiore anno*, proximo ante Gabinium et Piſonem conſules, eo, quo Caeſar coſ. fuit; quo anno quum nihil more maiorum gereretur, Caeſare leges et auſpicia negligente, Cato deſperatione quadam in ſenatum non venit. *Manut.*

ſi tum veniret — poſſet. nam non *veniebat*, itaque nec videre me *poterat*. vid. ad or. pro S. Roſc. §. 103. Non eſt pro *veniſſet — potuiſſet*, quod locum haberet, ſi *ſemel* veniſſet; quamquam nos ita loqui ſolemus. Sic paulo ante *ſi expelleretur, — pateretur:* nam facile patiebatur, quum expellebatur. c. XXX §. 64. *quis audiret, ſi vellent.*

c. XXX. §. 64. *iniuriis in ſocios.* Ex hoc loco intelligitur, verum eſſe, quod Zumptius contendit, poſt ſubſtantiva praepoſitiones etiam caſui ſuo iunctas poni licere. Verr. IV, 29, 67. *de ceteris operibus ex auro et gemmis ſe non laborare.* cf. 35. 72. Verr. V, 8. extr. *tua crudelitate in alios*, pro *tua in alios crud.* N. D. I, 6 in. *ponam in medio ſententias philoſophorum de natura deorum.* Cf. ſupra II, 5. V, 12. Raro tamen hoc fieri, negari non poteſt.

patriae nomine, propter patriam ab interitu vindicatam.

non modo non — ſed ne — quidem. Quando alterum *non* ante *ne — quidem* poni debeat, quando non debeat, primus monſtravit Roſenheyn in diar. litt. Jen. an. 1818. n. 73 in cenſura editionis meae epiſtolarum Cic. Pro *defenderunt — protexerunt* Erneſt. edidit *defenderant — protexerant*, latinitate vera ſcilicet poſtulante. „At vero hic error eſt — verba ſunt Fr. A. Wolfii ad Suet. Caeſ. 84 p. 107. — in cogitata? quid dicam? qui locus orbis terrae iam no erat alicui deſtinatus? cuius negotii publici cogitari optari, fingi curatio potuit, quae non eſſet attribut atque deſcripta? quod genus imperii, aut quae provincia quae ratio auferendae aut conflandae pecuniae non reperiebatur? quae regio orave terrarum erat latior, i qua non regnum aliquod ſtatueretur? quis autem rex qui illo anno non aut emendum ſibi, quod non habebat aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis provinciam, quis pecuniam, quis legationem ab ſenatu petebat? Damnatis de vi reſtitutio, conſulatus petitio ipſi illi populari ſacerdoti comparabatur. Haec gemebant boni, ſperabant improbi, agebat tribunus plebis, conſules adiuvabant.

Hic aliquanto ſerius, quam ipſe vellet, Cn. Pompeius, invitiſſimis iis, qui mentem optimi ac fortiſſimi viri ſuis conſiliis fictisque terroribus a defenſione meae ſalutis averterant, excitavit illam ſuam non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua retardatam conſuetudinem reipublicae bene gerendae. Non eſt paſſus ille vir, qui ſceleratiſſimos cives, qui acerrimos hoſtes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui praedonum infinitam

---

qui locus. Non tam nomen loci quaerit quam naturam, quaſi dicat Nullus orbis terrae locus tam abditus erat aut deſertus. Cf. ad §. 68.

redimendum, quod habebat, pecuniam dandam, ne auferretur. *Ern.*

Quis provinciam etc. in Vatin. 15, 35. *ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo umquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur?* ib. §. 36. *Eripueras ſenatui provinciae decernendae poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, aerarii diſpenſationem, quae nunquam ſibi populus Rom. appetivit, qui nunquam haec a ſummi conſilii gubernatione auferre conatus eſt,* et c. 12, 29. *volo uti mihi reſpondeas —— erogarisne pecunias ex aerario tuis legibus.*

Damnatis de vi. Quinque illos intelligit Garat., qui commemorantur pro Sulla 2, 6.

populari ſacerdoti. Sic Clodium vocat etiam or. in Piſon. 36, 89.

c. XXXI. §. 67. *fictis terroribus.* Reſpicit ad ea, quae ſupra commemoravit c. XVIII, 41.

ſceleratiſſimos cives, Cn. Carbonem, Cn. Domitium, Q. Sertorium, partium Marianarum fautores. Commentarii inſtar eſt totus locus Manilianae c. XI, 30 ſqq.

qui — domuiſſet, qui ſibi conſcius erat domuiſſe.

iam loci, ut erigere oculos et vivere videretur. Quiſquis erat, qui aliquam partem in meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quocumque venerat, quod iudicium cunque ſubierat, damnabatur. Inveniebatur nemo, qui ſe ſuffragium de me tuliſſe confiteretur. Deceſſerat ex Aſia frater meus magno ſqualore, ſed multo etiam maiore maerore. Huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrymis gemituque proceſſerat. Loquebatur liberius ſenatus; concurrebant equites Romani; Piſo ille, gener meus, cui fructum pietatis ſuae neque ex me, neque a populo Romano ferre licuit, a propinquo ſuo ſocerum ſuum flagitabat; omnia ſenatus reiiciebat, niſi de me primum conſules retuliſſent. Quae quum res iam manibus teneretur, et quum conſules provinciarum pactione libertatem omnem perdidiſſent, qui quum in ſenatu, privati ut de me ſententias dicerent, flagitabantur, legem illi ſe Clodiam timere dicebant, quum haec non poſſent iam diutius ſuſtinere, initur conſilium de interitu Cn.

---

quod iudicium cunque. de orat. III, 16, 59. *quam ſe cunque in partem dediſſet.* Fin. IV, 25, 69. *quod erit cunque viſum agens.* de divin. II, 2, 7. *ut prodeſſemus qua re cunque poſſemus.* Sic etiam Terentius, Salluſtius.

cui fructum pietatis ſuae neque ex me neque a pop. R. ferre licuit, quia periit ante reditum Ciceronis. *Ex me* dixiſſe videtur, quia fructus *ex animo* Ciceronis amoris pleno, quem poſt reditum maxime declarare poterat, percipiebatur, *a populo*, magiſtratu aliquo, externo aliquo praemio, ei mandato.

c. XXXII. §. 69. *In manibus eſſe*, *manibus teneri* dicuntur circa quae in praeſentia laboramus, ut explicat Forcell. in Lex.

privati ut de me ſententias dicerent, id eſt, tanquam privati, non conſules, ut, quamquam conſulum eſſet legem Clodiam in ſuo magiſtratu latam defendere ac tueri, ex animi tamen ſententia aperte, quid ſibi videretur, declararent. Similiter in Piſ. 13, 30. *quae lex* privatis *hominibus eſſe lex non videbatur*, *hanc qui ſe metuere dicerent*, *eos conſules non dicam animi hominum*, *ſed faſti ulli ferre poſſunt?* et paulo ante §. 29 *cupere vos* dicebatis, *ſed lege impediri.* Cf. pro dom. 26, 70. Sic optime loci ſententiam expedivit Ed. Wunder in *Jahrb. d. Philolog. u. Paedag.* V, p. 147 ſqq., ubi monſtravit etiam, quid intereſſet inter *ſententiam dicere*, quod ſenatorum eſt, et *referre ad ſen.*, quod eſt conſulum.

quum haec non poſſent d. ſuſt. non eſt novum antecedens, ut ait Ern., ſed; quum primum *quum* totum tempus complexum eſſet,

actio, gravitas P. Lentuli conſulis fuerit, quae etiam collegae eius moderatio de me; qui quum inimicitias ſibi
mecum ex reipublicae diſſenſione ſuſceptas eſſe dixiſſet,
eas ſe patribus conſcriptis dixit et temporibus reipublicae
permiſſurum. Tum princeps rogatus ſententiam L. Cotta XXXIV
dixit id, quod digniſſimum republica fuit, nihil de me 73
actum eſſe iure, nihil more maiorum, nihil legibus; non
poſſe quemquam de civitate tolli ſine iudicio; de capite
non modo ſerri, ſed ne iudicari quidem poſſe, niſi comitiis

---

rorum tribunorum promulgantium legem de Ciceronis reditu id voluit legi. *Graev.* Si tabulas argentariorum intelligi voluit Cicero, in quas Serranus, quia emptus ſ. corruptus erat a Clodianis, nomina ſua referri curaverit, quae ſententia eſt Schützii, nimis obſcure locutus eſt. In neutra explicatione *nomina* et *nomen* ſatis diſtincte inter ſe opponuntur, quum eiusdem hominis ſint: plurali etiam uti, quia tria nomina erant, *Sexti Atilii Calatini* haud ſcio an nimis putidae ſit diligentiae. Itaque *nomina* accipienda videntur de capitibus pecuniae in tabulis acceptorum et impenſorum ſcriptis ſeu de pecunia a Clodianis accepta, additis nominibus eorum, a quibus acceperat, et quibus officia debebat. Vid. Erneſt. in Cl. Hoc igitur vult, quum pecuniae ſummam, quantam a quoque (hinc *nominibus* plur. *die Poſten*, ut vertit Ern.) acceperat, in ſuas, non argentariorum, tabulas retuliſſet — vides hominem quaeſtus imprimis cupidum — nomen ſuum de tabula promulgationis ſustulit. Poſt *ſubito* interpunxit Garaton.

collegae eius, Q. Caecilii Metelli Nepotis, eius, qui tribunus pl. Ciceronem conſulatu abeuntem concionis habendae poteſtate privarat. Vid. epp. *fam.* V, 2. (epp. 5.)

ex reip. diſſenſione, e diſſ. de rep. ſuscepta. Vid. ad or. de l. Manil. 15, 43. Mur. 4, 8. De re cf. infr. c. 62. §. 130. de prov. conſ. 9, 22. poſt red. in ſen. 10, 25. qui locus infra l. c. adſcriptus eſt.

permiſſurum non eſt ſimpliciter pro remiſſurum i. e. patrum et reip. cauſa depoſiturum, ſed hoc amplius, poteſtatem facturum patribus, eas ex ſuo arbitrio et ſecundum tempora reip. moderandi.

c. XXXIV. §. 73. *nihil de me actum eſſe iure.* Fuſe hoc perſequitur pro dom. c. 13 usque ad c. 16, 42. 29, 77 ſqq. *nihil more maiorum, nihil legibus* vid. pro dom. 16, 43 ſqq. De eadem re loquitur de Leg. III, 19, 45.

non modo ferri — poſſet: Vis eſt in *poſſet*, ut ſupra 9, 20, ne hi loci adverſari ei videantur, quod ad or. pro Muren. 3, 8.

tum putaret, venit in templum Caſtoris, obnuntiavit conſuli, quum ſubito manus illa Clodiana, in caede civium ſaepe iam victrix, exclamat, incitatur, invadit; inermem atque imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis ſeptorum et fuſtibus; a quibus hic multis vulneribus acceptis ac debilitato corpore et contrucidato, ſe abiecit exanimatus, neque ulla alia re ab ſe mortem, niſi opinione mortis, depulit. Quem quum iacentem et conciſum plurimis vulneribus, extremo ſpiritu exſanguem et confectum viderent, defatigatione magis et errore, quam miſericordia et modo aliquando caedere deſtiterunt.
80 Et cauſam dicit Sextius de vi! quid ita? quia vivit. At id non ſua culpa; plaga una illa extrema defuit; quae ſi acceſſiſſet, reliquum ſpiritum exhauſiſſet. Accuſa Lentidium; non percuſſit locum; maledicito Sabinio, homini Reatino, cur tam tempori exclamarit occiſum. Ipſum vero quid accuſas? num defuit gladiis? num repugnavit?

---

aliis libris eſſet *interceſſionem*, in aliis *interfectionem*. Vocabulum legitur etiam apud Quint. IV, 2, 50. Plin. epiſt. I, 23, 2 verbis *quem interfari nefas eſſet*, deſignat tribunum; quem locum poſt Garaton. cum noſtro componit Beier ad fr. orat. pro Tull. p. 69.

obnunt. conſuli, Metello, legem aliquam ferenti, quam Sextius minus e republica iudicaret. Non enim hoc ad Ciceronis cauſam pertinuit, contra quem nihil geſſiſſe Metellum in conſulatu ſatis conſtat. *Manut.*

Quem quum etc. Cic. epp. ad Quint. fr. II, 3. *dixi pro Beſtia de ambitu — —, incidique in eum locum in dicendo, quum Sextius, multis in templo Caſtoris vulneribus acceptis, ſubſidio Beſtiae ſervatus eſt.* Quod in defenſione Beſtiae tempori accommodatum erat, id hoc loco prudens omiſit, ne eo beneficio commemorando hanc eximiam orationis vim minueret.

§. 80. *Et* eſt indignantis. Vid. ad Manil. §. 42. et cf. Verr. IV, 47, 104. V, 16, 41. Cluent. 40, 111. Mil. 12, 33. agrar. II, 26, 69. de nat. d. I, 32, 91.

ſpiritum exhauſit dictum, ut ſupra c. 21 extr. *manu ſibi vitam exhaurire.*

locum, idoneum, quem percuti oportuit, ut letale vulnus eſſet, vitalem, ut expl. Beier ad Cicer. Off. III, 14, 58. Vid. Goerenz. ad Fin. IV, 1, 2. Cf. Mil. 16. ubi *loco* opponitur *iniquo loco*.

tam tempori, tam mature, antequam vere mortuus erat. *Graev.*

num defuit gladiis, num ſe ſubtraxit. Alia vis verbi eſt c. 47, 101. ubi *non deeſſe* eſt adiuvare, quod in hunc locum non cadit.

chum illum ſuum, transferendi in nos criminis cauſa,
occidere cogitarint. Senſit ruſticulus non incautus, (ne-
que enim homines nequam tacere potuerunt) ſuum ſan-
guinem quaeri ad reſtinguendam invidiam facinoris Clo-
diani; mulionicam penulam arripuit, cum qua primum
Romam ad comitia venerat; meſſoria ſe corbe contexit.
Quum quaererent alii Numerium, alii Quintium, gemini
nominis errore ſervatus eſt. Atque hoc ſcitis omnes,
usque adeo hominem in periculo fuiſſe, quoad ſcitum ſit
Sextium vivere. Quod niſi eſſet patefactum paullo citius,
quam vellem, non illi quidem morte mercenarii ſui trans-
ferre potuiſſent invidiam in quos putabant, ſed acerbiſſimi
ſceleris infamiam grato quodam ſcelere minuiſſent. Ac, 83
ſi tunc P. Sextius, iudices, in templo Caſtòris animam,
quam vix retinuit, edidiſſet, non dubitò, quin, ſi modo
eſſet in republica ſenatus, ſi maieſtas populi Romàni re-
vixiſſet, aliquando ſtatua huic ob rempublicam interfecto
n foro ſtatueretur. Nec vero illorum quisquam, quos
maioribus noſtris, morte obita, poſitos in illo loco at-
ue in Roſtris collocatos videtis, eſſet P. Sextio aut acer-
itate mortis aut animo in rempublicam praeponendus;
i quum cauſam civis calamitoſi, cauſam amici, cauſam
ne de republica meriti, cauſam ſenatus, cauſam Italiae,
uſam reipublicae ſuſcepiſſet, quumque auſpiciis religio-
que parens obnuntiaret, quod ſenſerat, luce, palam, a
ariis peſtibus in deorum hominumque conſpectu eſſet
iſus, ſanctiſſimo in templo, ſanctiſſima in cauſa, ſan-
imo in magiſtratu. Eius igitur vitam quisquam ſpo-
dam ornamentis eſſe dicet, cuius mortem ornandam
umento ſempiterno putaretis?

„Homines, inquit, emiſti, coëgiſti, paraſti.“ Quid XXXI
aceret? ſenatum obſideret? cives indemnatos expel- 84
? bona diriperet? aedes incenderet? tecta diſturba-

---

2. *cum qua*, i. e. qua in-
, ut Verr. V. 49 in. *cum
villo atque veſte*, hunc ca-
et veſtem habens, *cum
eſſe*, de quo vid. ad
IV, §. 21. Simile eſt *cum
lbis* i. e. equis albis in-
, ut explicat Wyttenb.
ux.

ſimi ſceleris, occiſi Sextii,
grato quodam ſcelere, interfecti
Gracchi, hominis improbi.

c. XXXIX. §. 84. *ſenatum obſi-
deret* etc. Commemorat ea, quae
Clodius commiſerat, ut Clodii
invidiam augens Sextii cauſam
adiuvet. De ſenatu a Clodio ob-
ſeſſo Plutarch. Cicer. 31. *Κλω-
δίου σιδηροφορουμένου περὶ τὸ βου-
λευτήριον*. *Cives indemn. exp.* ut

iudicia ſublata. Tribunum plebis plus viginti vulneribus acceptis iacentem moribundumque vidiſtis, alterius tribuni plebis, divini hominis (dicam enim quod ſentio, et quod mecum ſentiunt omnes) divini, inſigni quadam, inaudita, nova magnitudine animi, gravitate, fide praediti, domus eſt oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. Et tu XL
hoc loco laudas Milonem, et iure laudas: quem enim 86
umquam virum tam immortali virtute vidimus? qui, nullo praemio propoſito, praeter hoc, quod iam contritum et contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, ſummos labores, graviſſimas contentiones inimicitiasque ſuſcepit; qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuiſſe, non verbis, quid oporteret a praeſtantibus viris in republica fieri, et quid neceſſe eſſet; oportere hominum audacium, everſorum reipublicae, ſceleri legibus et iudiciis reſiſtere; ſi leges non valerent, iudicia non eſſent, ſi respublica vi conſenſuque audacium armis oppreſſa teneretur, praeſidio et copiis defendi vitam et libertatem neceſſe eſſe. Hoc ſentire prudentiae eſt, facere

---

Tribunum plebis Sextium. §. 79 ſq.

alterius trib. pl. Milonis. vid. ad Att. IV, 3. (epp. 34. §. 6.) *Milonis domum, quae eſt in Germalo, pridie id. Nov.* (a. u. 696) *expugnare et incendere ita conatus eſt, ut palam hora V cum ſcutis homines, eductis gladiis, alios cum accenſis facibus adduxerit.*

c. XL. §. 86. *contritum.* Sic Tuſc. V, 30, 85. *reliqua ex collatione facile eſt conterere atque contemnere.* Mox *iudicium bonorum* reſpondet fere ei, quod nos dicimus *die öffentliche Meinung.*

Oportet fieri, quae ut faciamus, officium et honeſtas poſtulat: *neceſſe eſt*, quae neceſſitate aliqua extrinſecus accedente facere cogimur. Ita haec duo nonnunquam inter ſe opponuntur, ut Verr. IV, 39, 84. *tanquam ita fieri non ſolum oporteret, ſed etiam neceſſe eſſet.* Sicut noſtri philoſophi ea, quae a magiſtratibus et legibus et iniunguntur et vindicantur, *perfecta officia* vocant, graviora ſcilicet iis, quae officio ducti facimus. Cf. Verr. III, 78, 181. V, 14 extr.

Hoc ſentire prudentiae eſt. Demoſthenes, ſive alius is fuerit, in *Ἐπιτάφ.* p. 243. C. ed. Francof. 1394, 3. ed. Lipſ. *Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἁπάσης ἀρετῆς ἀρχὴ μὲν σύνεσις, πέρας δὲ ἀνδρία· καὶ τῇ μὲν δοκιμάζεται, τί πρακτέον ἐστὶ, τῇ δὲ σώζεται.* Hunc Tullii locum ibi attulit Wolfius p. 1310 in App. crit. Reiſk. p. 1047. *Garaton.* *Prudentia* non eſt, quam nos vocamus *Klugheit*, callida eorum, quae utilia ſunt, etſi mi-

bat. Huic gravitati hominis videbat ille gladiator ſe, ſi XLI
moribus ageret, parem eſſe non poſſe; ad ferrum, ad 88
faces, ad quotidianam caedem, incendia, rapinas ſe cum
exercitu ſuo contulit; domum oppugnare, itineribus oc-
currere, vi laceſſere et terrere coepit. Non movit ho-
minem ſummum gravitate ſummaque conſtantia; ſed quam-
quam dolor animi, innata libertas, prompta excellensque
virtus fortiſſimum virum hortabantur, vi vim oblatam,
praeſertim ſaepius, ut frangeret et refutaret, tanta mo-
deratio fuit hominis, tantum conſilium, ut contineret
dolorem, neque eadem ſe re ulciſceretur, qua eſſet laceſ-
ſitus, ſed illum tot iam in funeribus reipublicae exſultan-
tem ac tripudiantem legum, ſi poſſet, laqueis conſtringeret.
Deſcendit ad accuſandum. Quis umquam tam proprie 89

---

virtutem imitentur. De maioribus Milonis Abramius: Qui fuerint Milonis maiores, certo affirmare non poſſum. Venit in mentem ſuſpicari Anniorum gentem e Latio et ex illo Lucio Annio Setino Latinorum praetore deſcendiſſe, qui quum legatus ad Senatum *Conſulem alterum Roma, alterum e Latio creari petiiſſet*, et *quum commotus ira ſe a veſtibulo templi*, Capitolii, *citato gradu proriperet, lapſus per gradus, capite graviter offenſo, impactus imo ita eſt ſaxo, ut ſopiretur.* ut narrat Liv. VIII, 6. Aliorum etiam Anniorum meminit lib. XXI, 25. XLII, 25. XLIII, 19. Sed eum praeſertim putem intelligi, qui ſe Tib. Gracchi ſeditioſis legibus oppoſuit, quem noſter opponens Clodio voluit imitari. Epit. Liv. LVIII. *Tot indignitatibus graviter commotus Senatus, ſed ante omnes Titus Annius Conſul, qui quum in ſenatu in Gracchum peroraſſet, raptus ab eo ad populum delatusque plebi rurſus in eum pro Roſtris concionatus eſt.* Meminit etiam Annii Lanuvini Silius Italicus.

c. XLI. §. 88. *moribus*, more et inſtituto civitatis. Sic pro Caec. I, *ſi facta vis eſſet moribus*, ibid. 7, 20. *de fundo Caecina moribus deduceretur.*

libertas, fortitudo in ſententiis dicendis, in agendis rebus, quae aliis diſplicent, ut explicat Ern. in clav.

tot iam in funeribus. Sic pro Balb. 26. *non exſultavit in ruinis noſtris veſtrisque diſcordiis Cornelius.* de rep. II, apud Non. v. *exſultare —— quae ſanguine alitur, atque in omni crudelitate ſic exſultat, ut vix hominum acerbis funeribus ſatietur.* In his *in* ſignificat quaſi materiam ſubiectam exſultationi, quae cauſam praebet; ſimplex ablat. ut pro Roſc. c. 6. id quo efficitur, ut quis exſultet.

Deſcendit ad accuſandum pro Mil. XV, 40.

§. 89. *proprie.* vid. ad c. XVI. §. 57.

patus ſemper ſicariis, ſaeptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui et peregrinam manum facinoroſorum concitavit, et ſervos ad caedem idoneos emit, et in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat aedilis, accuſat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exſultantem repreſſit; hic, qui ſe eſt tutatus ſic, ut in privata re deos penates ſuos, in republica iura tribunatus auſpiciaque defenderet, accuſare eum moderate, a quo ipſe nefarie accuſatur, per ſenatus auctoritatem non eſt ſitus.

Nimirum hoc illud eſt, quod de me potiſſimum tu 96 in accuſatione quaeſiſti, quae eſſet noſtra natio optimatium: ſic enim dixiſti. Rem quaeris et praeclaram iuventuti ad diſcendum, nec mihi difficilem ad perdocendum; de qua pauca, iudices, dicam, et, ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſa

---

munitus indicibus, pro Muren. §. 49 *vallatus indicibus*, ubi vide quae adſcripſimus. Indices autem non minus periculi afferunt, quam ſicarii et armati, quamquam illi non ſtatim, ut hi, conſilium ſuum aſſequuntur.

peregrinam manum, fortaſſe ex Etruria conductam. Milon. c. IX. *Manut.*

carcerem. Vid. §. 78.

exſultantem repreſſit. *Exſultare* in omnibus dici, in quibus licentius nos gerimus, ex hoc loco et multis aliis docet Mencken. obſerv. l. lat. p. 591.

per ſenatus auctoritatem, quia, quae conſul, praetor, tribunus pl. edixerant §. 89. ea antea in ſenatu, ſententiis dictis, comprobata fuerant, ut explicat Manutius, qui laudat epiſt. Cicer. famil. I, 9 (epp. 41, 59).

§. 96. *Nimirum hoc illud eſt.* Videtur iam antea Cicero ſenatum vituperaſſe, quod accuſari Clodium a Milone non ſiviſſet; quam reprehenſionem paulo ante etiam non obſcure ſignificavit. Quae reprehenſio quum non ſatis convenire videretur ei, qui ſe optimatem haberi vellet, i. e. ſenatus partibus faventem, accuſator Tullus irridens ab eo quaeſiviſſe videtur, quoſnam optimates diceret.

natio. vid. ad or. pro Mur. §. 69.

et praeclaram. *Et* cum Muellero recepi e codd. Oxon. quatuor. *Et — neque* ſaepe apud Cicer. ſibi reſpondent: vid. Goerenz. ad Cic. de legg. p. 15 ſq Beier. ad offic. III, 4, 20. p. 215. ſicut *neque — et:* vid. ad Sull. V, 17. *Et* cur omiſerint librarii, cauſa in aperto eſt, cur addiderint, nulla excogitari poteſt.

eodem ex ſenatusconſulto comitiis centuriatis ferebatur,
quis eſt, qui non profiteatur ſe affuiſſe et ſuffragium de
ſalute mea tuliſſe? Utra igitur cauſa popularis debet
videri? in qua omnes honeſtates civitatis, omnes aetates,
omnes ordines una conſentiunt, an in qua furiae concitatae
tamquam ad funus reipublicae convolant? An,
110 ſicubi aderit Gellius, homo et fratre indignus, viro clariſſimo
atque optimo conſule, et ordine equeſtri, cuius
ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit, id erit
populare? eſt enim homo iſte populo Romano deditus;
nihil vidi magis. Qui, quum eius adoleſcentia in ampliſſimis
honoribus ſummi viri, L. Philippi vitrici florere
potuiſſet, usque eo non fuit popularis, ut bona ſolus comeſſet;
deinde ex impuro adoleſcente et petulante, poſteaquam
rem paternam ab idiotarum divitiis ad philoſophorum
regulam perduxit, Graeculum ſe atque otioſum
putari voluit, ſtudio litterarum ſe ſubito dedidit. Nihil

---

omnes honeſtates civitatis, i. e. quidquid in civitate honeſtum eſt, ut explicat Geſsner. in theſ. vel, ut Forcell. omnes honeſti viri, ſeu qui honoribus functi ſunt et adhuc funguntur. At nusquam alibi hoc vocabulum de hominibus uſurpatum invenitur. Garat. ad Milon. c. 8. p. 95 ob nihil, niſi ob pluralem, laudat locum. Orellio legendum videbatur *poteſtates*, quod ſimili vi legitur §. 56 et 98. *Omnes aet. omnes ord.* idem eſt quod Catil. IV, 7, 14 *omnes omnium ordinum homines, omnium denique aetatum.* Alibi commemorantur *omnes boni omnium generum atque ordinum*, ut Sull. 10, 29. ſupra 11 in. Piſ. 22, 52. 40, 96.

§. 110. *Gellius*, is quem in Vatin. c. 2. *nutriculam ſeditioſorum* nominat. *Manut.* Eius frater fuit L. Gellius, conſul anni 681 cum Lentulo, biennio ante cenſor. Ciceroni civicam deberi dixit, in Piſ. 3, 6. *optimo conſule*, qui optimus conſul fuit. Sic *conſul* vocatur is, qui olim conſul fuit pro Sull. 4, 11. 10, 30.

ornamenta, cenſum equeſtrem, quadringentorum millium numum ſ. 12500 thal. In eo poſita etiam eſt *dignitas equeſtris*, et *ſplendor*.

L. Marcii *Philippi*, conſulis a. 662 cum Sext. Iulio Caeſare, homine eloquente, vid. Brut. 47 in.

ab idiotarum divitiis, quas indocti, non philoſophi, admirantur, ut explicat Erneſt. in clav. Faceta eſt igitur irriſio hominis, quaſi, ſubito philoſophus factus, divitias contemſerit, quas effuderat. Uberius haec ſic declaravit Moſer. in libello ſchol. a. 1828 p. 27. „Iſte

menter duo populares exiſtimabantur. Ex his, qui populares
non habebantur, quibus in illo genere conductarum
concionum conſiſtendi poteſtas non erat, duo a populo
Romano praetores video eſſe factos, et, quantum
ſermonibus vulgi et ſuffragiis intelligere potui, prae ſe
populus Romanus ferebat, ſibi illum in tribunatu Cn.
Domitii animum conſtantem et egregium, et Q. Ancharii
fidem ac fortitudinem, etiam ſi nihil agere potuiſſent,
tamen voluntate ipſa gratam fuiſſe. Iam de C. Fannio
quae ſit exiſtimatio, videmus; quod iudicium populi Romani
in honoribus eius futurum ſit, nemini dubium eſſe
debet. Quid? populares illi duo quid egerunt? alter, 114
qui tamen ſe continuerat, tulerat nihil; ſenſerat tantum
de republica aliud, atque homines exſpectabant, vir et
bonus et innocens et bonis viris ſemper probatus; quod
parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo
probaretur, et quod illum eſſe populum Romanum, qui
in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in
quem, niſi popularis eſſe voluiſſet, facillime perveniſſet;
alter, qui ita ſe in populari ratione iactarat, ut auſpicia,
legem Aeliam ſenatus auctoritatem, conſulem, collegas,
bonorum iudicium, nihili putaret, aedilitatem petivit cum
bonis viris et hominibus primis, ſed non praeſtantiſſimis
opibus, et gratia; tribum ſuam non tulit; Palatinam de-

---

§. 114. *alter, qui tamen.* Videtur eſſe C. Alfius, ut iam monuit Abram. Is enim in petitione praeturae repulſam tulit. Vid. in Vatin. c. 16. Schütz. cum Pighio Q. Caecilium Metellum Scipionem intelligit. Vid. ſummarium p. *alter qui ſe — iactarat*, eſt Vatinius.

opibus. De quo populus bene exiſtimat, quem civitas diligit, cui faves, is valere opibus recte et Latine dicitur: *opes* enim eſt id, quo poſſumus, ſive bona fama ſit, ſive divitiae, ſive bellica copia, ſive quidvis aliud. *Manut.*

tribum ſuam, Sergiam, quod Manut. demonſtravit ex or. in Vatin. 15 extr. *Ob hasce omnes res ſciasne te ſeveriſſimorum hominum, Sabinorum, fortiſſimorum hominum, Marſorum et Pelignorum, tribulium tuorum iudicio notatam, nec poſt Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam tribum Sergiam perdidiſſe.*

Palatinam, unam e quatuor urbanis, in quam Servius Tullius, et anno u. 449 Q. Fabius cenſor *omnem forenſem turbam excretam*, humillimos et libertinos, coniecit. Liv. IX, 46.

ſlammari: — fletum etiam inimicis atque invidis excitaret.
Pro, dii immortales! quid illa, quemadmodum dixit 122
idem? (quae mihi quidem ita et acta et ſcripta videntur
eſſe, ut vel a Catulo, ſi revixiſſet, praeclare poſſe dici
viderentur: is enim libere reprehendere et accuſare populi
nonnumquam temeritatem ſolebat aut errorem ſenatus:)
O ingratifici Argivi, inanes Graii, immemores beneſici!
Non erat illud quidem verum: non enim ingrati,
ſed miſeri, quibus reddere ſalutem, a quo acceperant,
non liceret, nec unus in quemquam umquam gratior,
quam in me univerſi. Sed tamen illud ſcripſit diſertiſſimus
poëta pro me, egit fortiſſimus actor, non ſolum optimus,
de me, quum omnes ordines demonſtraret, ſenatum,
equites Romanos, univerſum populum Romanum accuſaret:
Exſulare ſinitis, ſiſtis pelli, pulſum patimini. Quae
tum ſignificatio fuerit omnium, quae declaratio voluntatis
ab univerſo populo Romano in cauſa hominis non
popularis, equidem audiebam, exiſtimare facilius poſſunt,
qui adfuerunt. Et, quoniam me huc provexit oratio, LVIII
hiſtrio caſum meum toties collacrymavit, quum ita dolenter 123
ageret cauſam meam, ut vox eius illa praeclara
lacrymis impediretur. Neque poëtae, quorum ego ſemper
ingenia dilexi, tempori meo defuerunt, eaque populus
Romanus non ſolum plauſu, ſed etiam gemitu ſuo
comprobavit. Utrum igitur haec Aeſopum potius pro
me aut Accium dicere oportuit, ſi populus Romanus
liber eſſet, an principes civitatis? Nominatim ſum appellatus
in Bruto, *Tullius, qui libertatem civibus ſtabili-*

---

§. 122. *ſi revixiſſet.* Perierat inter Ciceronis conſulatum et exilium. *Manut.* a. u. 692. Piſone et Meſſala coſſ. Dio Caſſ. XXXVII, 46.

pro me, ſic ut optime convenirent huic meae fortunae, ut explicat Graev. ad c. LVIII §. 123. ut ad meam cauſam agendam adhiberi poſſent.

fortiſſimus actor, quia libere egit, ſuumque mei deſiderium, nullo metu perterritus, aperte demonſtravit. *Manut.*

c. LVIII. §. 123. *Nec poetae — tempori meo defuerunt,* i. e. calamitatem meam, exſilium, ſublevarunt verſibus iis, qui etſi non de me ſcripti, ad mea tamen tempora accommodari, tanquam pro me ſcripti, poterant. *Tempori meo.* vid. ad Manil. 1, 1.

Tullius qui. De Servio Tullio rege hoc ſcripſiſſe videtur Accius, quod propter nomen facile de Tullio Cicerone accipi poterat. Servio Tullio autem concionum omni odio populi notari? quibus autem conſiſtere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Romani ſignificatione decorari?

Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipſe Karthaginem ſua voluntate ad ſupplicium, quam ſine iis captivis, a quibus ad ſenatum miſſus erat, Romae manere maluerit, et mihi negas optandum reditum
fuiſſe per familias comparatas et homines armatos. Vim LX
ſcilicet ego deſideravi, qui dum vis fuit, nihil egi, et
quem, ſi vis non fuiſſet, nulla res labefactare potuiſſet.
Hunc ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit, ut 128
verear, ne quis me ſtudio gloriae putet idcirco exiſſe, ut

---

de quibus Cicer. epp. fam. VII, 10. Sueton. Claud. 21. Calig. 55. Hieron. in Jovin. Lipſ. Saturn. II, 12 quos laudat Abram.

conſiſtere in concionibus, bene rem gerere; quam ſignificationem ductam eſſe e re gladiatoria docet Burmann. ad Quint. declam. 6, 9. Sic *conſiſtere in dicendo* pro Cluent. 39, 108. *conſiſtere in forenſibus cauſis* orat. 9, 30.

ſine iis captivis civibus Romanis, ita ut hi non ſimul in patriam redirent. *A quibus ad ſen. miſſus erat* dixit, quia, quorum cauſa aliquid facimus, ab iis ipſis iuſſi vel rogati illud facere videmur. Nam proprie a Carthaginienſibus miſſus erat, ut captivos Poenos redimeret; qui ſi redditi eſſent, ſequebatur, ut Romani etiam captivi redeundi in patriam veniam impetrarent. Garatonio legendum videtur *de quibus*, quod in ſuo cod. ſe inveniſſe narrat Urſinus, vel quod eſt in Aldina, *pro quibus*.

et mihi negas. Vis eſt in verbis *per familias comparatas et homines armatos*. Non enim quemvis reditum optandum fuiſſe Ciceroni negaverat M. Tullius Albinovanus, accuſator Sextii, ſed eum, qui *per fam. compar. et homines armatos* ſ. vi effectus eſſet. Cui reſpondet Cicero reditum ſuum non per vim effectum eſſe. Si interrogatione haec complectaris cum Orellio, Ciceronem mirantem facias quod hoc ſibi faciendum fuiſſe negaverit accuſator, et indicantem, ſibi talem reditum optandum fuiſſe.

c. LX. §. 128. *ne quis me ſtudio gloriae* etc. Nam in Piſon. 14, 32. *privatim ad meum nomen augendum optandam duco mihi fuiſſe illam expetendamque fortunam*. Cum ſqq. confer Piſon. 15, 34. *Me Cal. Ianuariis, qui dies poſt obitum occaſumque noſtrum reip. primus illuxit, frequentiſſimus ſenatus concurſu Italiae, referente clariſſimo ac fortiſſimo viro P. Lentulo, conſentiente pop. Rom. atque una voce revocavit; me idem ſenatus exteris nationibus, me legatis magiſtratibusque noſtris au-*

turbare, quum diffidit. Quem non tam admiror, quod
meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod ſe
ſtatuit omnino conſularem legem nullam putare. Caeci-
liam Didiam, Liciniam Iuniam contempſit. Etiamne eius,
quem ſua lege et ſuo beneficio ornatum, munitum, arma-
tum ſolet gloriari, C. Caeſaris legem de pecuniis repetun-
dis non putat eſſe legem? Et aiunt, alios eſſe, qui acta
Caeſaris reſcindant, quum haec optima lex et ab illo ſo-
cero eius et ab hoc aſſecla negligatur? Et cohortari au- LXV
ſus eſt accuſator in hac cauſa vos, iudices, ut aliquando
eſſetis ſeveri, aliquando medicinam adhiberetis reipublicae.

---

numquam eſſet, ſed in omni memoria ſit omnino inauditum? appellarisne tribunos plebis, ne cauſam diceres? —— Quaero ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt urbem conditam tribunos appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui quaeſitoris adſcenderit, eumque vi deturbarit, ſubſellia diſſiparit, urnas delegerit, eas denique omnes res in iudiciis disturbando commiſerit, quarum rerum cauſa iudicia ſunt conſtituta? et quae ſequuntur.

quod contemnat — quod ſtatuit. Coniunct. ponitur, ut poſt *non quo*, quia cauſa affertur, quae cogitari certe poteſt, quamquam a vero aliena Indicativus, quia vera cauſa ſubiicitur. Hoc non reputans Lambin. edidit *ſtatuat. Se putare* autem poſt *ſtatuit*, ad quod offendebat Manut. et Lamb. non magis mirum, quam accuſ. pronom. reciproci cum infin. ſubiectus poſt *ſtudere, malle, nolle* etc. vid. Beier ad Off. II, 20, 70. Kritz. ad Salluſt. 1.

Caecilia Didia, lata a. u. 655 a Q. Caecilio Metello et T. Didio Vivio coſſ. et *Licinia Iunia* a. u. 691 Licinii Murenae et D. Iunii Silani erant de modo legum ferendarum.

ſolet gloriari. Nam ei Galliam Ciſalpinam cum Illyrico in quinquennium lege lata dederat. Suet. Iul. 22. Plutarch. Caeſ. 14. Paterculus II, 44, 5. Dio XXXVIII, 8 extr. *Manut.*

legem de pecuniis repetundis, latam in primo conſulatu Caeſaris, quam legem ſaepius violatam eſſe a L. Piſone, ſocero Caeſaris, in or. in Piſ. conqueritur v. c. c. 16 in. 21, 50. 37. in. Eadem poſtea accuſatus fuit A. Gabinius et C. Rabirius Poſtumus, pro quo exſtat Ciceronis oratio. in Vatin. 12, 29 *quaero ex te, ſisne ex pauperrimo dives factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecuniis repetundis acerrima, ut omnes intelligere poſſent, a te non modo noſtra acta, quos tyrannos vocas, ſed etiam amiciſſimi tui legem eſſe contemptam.*

c. LXV. §. 135. *Et cohortari.* Vid. ad c. XXXVII, 1. 80.

nis; qui autem praecipue ſuis cervicibus tanta munia
atque rempublicam ſuſtinent, ii ſemper habiti ſunt optimatium
principes, auctores et conſervatores civitatis. Huic
hominum generi fateor, ut ante dixi, multos adverſarios,
inimicos, invidos eſſe, multa proponi pericula, multas
inferri iniurias, magnos eſſe experiundos et ſubeundos
labores; ſed mihi omnis oratio eſt cum virtute, non cum
deſidia, cum dignitate, non cum voluptate, cum iis, qui
ſe patriae, qui ſuis civibus, qui laudi, qui gloriae, non
qui ſomno et conviviis et delectationi natos arbitrantur.
Nam, ſiqui voluptatibus ducuntur et ſe vitiorum illecebris
et cupiditatum lenociniis dediderunt, miſſos faciant
honores; ne attingant rempublicam; patiantur viros fortes
labore, ſe otio ſuo perfrui. Qui autem bonam famam 139
bonorum, quae ſola vere gloria nominari poteſt, expetunt,
aliis otium quaerere debent et voluptates, non ſibi;
ſudandum eſt his pro communibus commodis, adeundae
inimicitiae, ſubeundae ſaepe pro republica tempeſtates,
cum multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus,
dimicandum. Haec audivimus de clariſſimorum
virorum conſiliis et factis; haec accepimus, haec legimus.

---

et ed. Venet. Nam *quicunque*, *quisquis* Cicero et alii in or. recta cum indicat. iungunt, non cum coniunctivo. vid. Heuſing. ad Offic. Praef. p. LV. Garat. ad Milon. I.

auctores, qui conſiliis ſuis et exemplo civitatem adiuvant. Similiter *auctores conſilii publici*, qui conſ. publ. ſenatum ſententiis ſuis regunt; et hoc cap. extr. *auctores huius ordinis*.

patiantur viros fort. lab. Nam non pati videntur, quum induſtriae virorum fortium obtrectant, vel eos oppugnant. *Perfruuntur* autem labore ſuo, quum ex laboribus voluptatem capiunt et ſponte ac libenter eos tolerant. *Patiantur ſe otio ſuo perfrui* non aeque proprie dicitur; ſed ſimilis haec conſtructio eſt ei, qua duo membra inter ſe oppoſita, ex uno verbo pendent, quamquam alterum modo proprie ad illud verbum refertur (vid. ad §. 44.) pro patiantur viros fortes labore perfrui, dum ipſi otio ſuo perfruantur. Hoc nomine excuſari non poteſt lectio recepta ab Orellio: *patiantur virorum fortium labore ſe otio ſuo perfrui.* de qua vid. not. crit.

Haec audivimus ab iis, qui ipſi viderunt, *accepimus*, ab iis, qui ab aliis audierunt, *legimus* in libris antiqua referentibus: aſcendit enim a propinquis rebus quaſi per gradus ad ea, quae longe diſtant. *Manut.*

Atque hic tot et talium civium ſqualor, hic luctus, hae ſordes ſuſceptae ſunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum caſum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriae, flagitanti ſenatui, poſcenti Italiae, vobis omnibus orantibus reddiderunt. Quod tantum eſt in me ſcelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, quum ad vos indicia, litteras, confeſſiones communis exitii detuli, quum parui vobis? At, ſi ſceleſtum eſt amare patriam, pertuli poenarum ſatis; everſa domus eſt, fortunae vexatae, diſſipati liberi, raptata coniux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in ſqualore volutatus eſt ad pedes inimiciſſimorum, ego pulſus aris, focis, diis penatibus, diſtractus a meis, carui patria, quam, uti leviſſime dicam, certe texeram; pertuli crudelitatem inimicorum, ſcelus infidelium, fraudem invidorum. 145

Si hoc non eſt ſatis, quod haec omnia deleta videntur reditu meo, multo mihi, multo, inquam, iudices, praeſtat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defenſoribus et conſervatoribus calamitatem. An ego in hac urbe eſſe poſſim, his pulſis, qui me huius urbis compotem fecerunt? non ero, non potero eſſe, iudices, neque hic umquam puer, qui his lacrymis, qua ſit pietate, declarat, amiſſo patre ſuo propter me, me ipſum incolumem videbit, nec, quotieſcumque me 146

T. Atius Labienus trib. pl. tulerat. Dio Caſſ. XXXVII, 37. *Manut.* Ex eo, quod hic Sextius fil. iudicio patris togam virilem accepiſſe dicitur, patere monet Ferrat. ap. Garaton. ad c. 3. iudicium parentum fuiſſe, quo quisque filius anno ſumeret virilem togam.

§. 145. *Quod tantum eſt in me ſcelus.* Cf. pro Mil. 37, 103.

raptata coniux. Vid. ad cap. XXIV. §. 54. Hinc ſumſit declamator pro domo 23. *Quid enim vos uxor mea miſera violarat, quam vexaviſtis, raptaviſtis, omni crudelitate laceraviſtis?* E ſqq. etiam idem *ſqualorem incredibilem et inauditum* confinxit. De tota re cf. XXIV, 54.

§. 146. *neque hic umquam puer — me inc. videbit, nec ſeſe dicet videre.* Prior negatio ad alteram etiam tollendam pertinet; nam ſenſus eſt, quoties me videbit, ingemiſcet, vel non videbit, quin ingemiſcat; quae conformatio ſententiae ſimilis eſt ei, quam habet Demoſth. de cor. p. 288. Reisk. *οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δὲ κ. τ. λ. non ſenſi hoc et non ſuaſi etc.* interprete auctore Rhet. ad Herenn. IV, 25. pro *οὐ μόνον εἶπον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἔγραψα.*

ORATIO PRO T. ANNIO MILONE.

ARGUMENTUM Q. ASCONII PEDIANI.

Hanc dixit Cn. Pompeio III Conſule, a. d. VI Idus April., quod iudicium quum ageretur, exercitum in foro et omnibus in templis, quae circum forum ſunt, collocatum a Cn. Pompeio fuiſſe, non tantum ex oratione et annalibus, ſed etiam ex libro apparet, qui Ciceronis nomine inſcribitur de optimo genere oratorum. (c. 4. §. 10).

§. 2. Annius Milo et P. Plautius Hypſaeus et Q. Metellus Scipio conſulatum petierunt, non ſolum largitione palam profuſa, ſed etiam factionibus armorum ſuccincti. Miloni et Clodio ſummae erant inimicitiae, quod et Milo Ciceronis erat amiciſſimus, in reducendoque eo enixe operam reip. dederat, et P. Clodius reſtituto Ciceroni erat infeſtiſſimus, ideoque ſumme ſtudebat Hypſaeo et Scipioni contra Milonem. Ac ſaepe inter ſe Milo et Clodius cum ſuis factionibus Romae depugnaverant, et erat uterque audacia par; ſed Milo pro melioribus partibus ſtabat. Praeterea in eundem annum conſulatum Milo, Clodius praeturam petebat, quam debilem futuram conſule Milone intelligebat. §. 3. Deinde quum diu tracta eſſent comitia conſularia, perficique ob eas ipſas perditas candidatorum contentiones non poſſent,

---

§. 3. *tracta eſſent.* vid. cap. IX. Appian. B. C. II, 20. Pompeium remoratum eſſe comitia narrat.

rum agmen, inter quos gladiatores quoque erant, ex quibus
duo noti Eudamus et Birria. Hi, in ultimo agmine tardius
euntes, cum ſervis P. Clodii rixam commiſerunt. Ad quem
tumultum quum reſpexiſſet Clodius minitabundus, humerum
eius Birria rhomphaea traiecit. Inde quum orta eſſet pugna,
plures Miloniani accurrerunt. Clodius vulneratus in taber-
nam proximam Bovillano delatus eſt. Milo ut cognovit §. 6.
vulneratum Clodium, quum ſibi periculoſius illud etiam vi-
vo eo futurum intelligeret, occiſo autem magnum ſolatium
eſſet habiturus, etiamſi ſubeunda eſſet poena, exturbari ta-
bernam iuſſit. Fuit anteſignanus ſervorum eius M. Fuſtenus.
Atque ita Clodius latens extractus eſt, multisque vulneribus
confectus. Cadaver eius in via relictum, quia ſervi Clodii
aut occiſi erant, aut graviter ſaucii latebant. Sex. Tedius,
ſenator, qui forte ex rure in urbem revertebatur, ſuſtulit
et lectica ſua Romam ferri iuſſit; ipſe rurſus eodem, unde
venerat, greſſum recepit. Perlatum eſt corpus Clodii ante §. 7.
primam noctis horam, infimaeque plebis et ſervorum maxi-
ma multitudo magno luctu corpus in atrio domus poſitum
circumſtetit. Augebat autem facti invidiam uxor Clodii
Fulvia, quae cum effuſa lamentatione vulnera eius oſtendebat.
Maior poſtera die luce prima multitudo eiusdem generis
confluxit, compluresque noti homines eliſi ſunt; inter quos

θήσεσθαι. Appian. B. C. II, 21. θεράπων τοῦ Μίλωνος ἐπιδραμὼν τῷ Κλωδίῳ, εἴτε κεκελευσμένος, εἴθ' ὡς ἐχθρὸν δεσπότου κτείνων ἐπάταξεν ἐς τὸ μετάφρενον ξιφιδίῳ· καὶ τὸν μὲν αἵματι ῥεόμενον ἐς τὸ πλησίον πανδοκεῖον ὁ ἱπποκόμος ἐσέφερεν. ὁ δὲ Μίλων μετὰ τῶν θεραπόντων ἐπιστάς, ἔτι ἔμπνουν ἢ καὶ νεκρὸν ἐπανεῖλεν, ὑποκρινόμενος μὲν οὐ βουλεῦσαι τὸν φόνον οὐδὲ προστάξαι· ὡς δὲ κινδυνεύσων ἐξάπαντος, ἠξίου τὸ ἔργον οὐκ ἀτελὲς καταλιπεῖν. Non caſu autem pugnam factam eſſe monſtrat Cicero ad Att. IV, 4. *Si ſe inter viam Clodius obtulerit, occiſum iri ab ipſo Milone video. Non dubitat facere, prae ſe fert, caſum illum noſtrum* (exſilii) *non extimeſcit.*

deſiſtere ſe petitione conſulatus, ſi ita ei videretur, Pompeium reſpondiſſe, nemini ſe neque petendi neque deſiſtendi auctorem eſſe, neque populi Romani poteſtatem aut conſilium aut ſententiam interpellaturum. Deinde per C. Lucilium, qui propter M. Ciceronis familiaritatem amicus erat Miloni, egiſſe quoque dicebatur, ne ſe de hac re conſulendo invidia oneraret.

Inter haec quum crebreſceret rumor, Cn. Pompeium §
creari dictatorem, neque opportune aliter mala civitatis ſedari
poſſe, viſum eſt optimatibus, tutius eſſe, eum conſulem
ſine collega creare, et, cum tractata ea res eſſet in ſenatu,
facto in M. Bibuli ſententiam S. C., Pompeius ab interrego
Ser. Sulpicio V Kal. Mart. menſe intercalario conſul creatus
eſt, ſtatimque conſulatum iniit. Deinde poſt diem tertium §.
de legibus novis ferendis retulit; duas ex S. C. promulgavit,
alteram de vi, qua nominatim caedem in Appia via factam
et incendium curiae et domum M. Lepidi interregis oppugnatam
comprehendit, alteram de ambitu; poenam graviorem:
utraque enim lex prius teſtes dari per triduum, deinde
uno die atque eodem et ab accuſatore et ab reo perorari
iubebat, ita ut duae horae accuſatori, tres reo darentur.
His legibus obſiſtere M. Caelius tribunus pl. ſtudioſiſſimus §. 1
Milonis, conatus eſt, quod et privilegium diceret in
Milonem ferri et iudicia praecipitari. Et quum pertinacius
legem Caelius vituperaret, eo proceſſit irae Pompeius, ut
diceret, ſi coactus eſſet, armis ſe remp. defenſurum. Timebat
autem Pompeius Milonem, ſeu timere ſe ſimulabat; ple-

---

§. 14. Eadem narrat Dio Caſſ. XL, 50. Quod hic et Aſcon. Bibulo, Appian. l. c. 23 tribuit Catoni, turpiter in eo errans, quod tunc Catonem a Pompeio miſſum eſſe narrat, ut Cyprum in provinciam redigeret. Secundum Plutarch. vit. Pomp. c. 54 ſententiam a Bibulo propoſitam ſuaſit Cato.

§. 16. *Timebat autem.* Aſcon. ad c. 25. narrat Pomp. *in hortis ſuperioribus ante iudicium manſiſ-*

libertum M. Lepidi. Is ſe dicebat pariterque ſecum quatuor
liberos homines iter facientes ſuperveniſſe, quum Clodius
occideretur, et ob id quum proclamaſſent, abreptos et
perductos in villam Milonis, ibique per duos menſes praeclusos
fuiſſe. Eaque res, ſeu vera ſeu falſa, magnam invidiam
Miloni contraxerat. Idemque Munatius et Pompeius, §.
tribuni pl., in roſtra produxerant triumvirum capitalem,
eumque interrogaverant, an Galatam Milonis ſervum caedes
facientem deprehendiſſet. Ille dormientem in taberna pro
fugitivo deprehenſum et ad ſe perductum eſſe reſponderat.
Denuntiaverant tamen triumviro, ne ſervum remitteret.
Sed poſtera die Caelius, tribunus pl., et Manilius Canianus
collega eius ereptum e domo triumviri ſervum Miloni reddiderunt.
Etſi nullam de his criminibus mentionem fecit
Cicero, tamen, quia ita repereram, putavi exponenda. Inter §. 2
primos et Q. Pompeius et C. Salluſtius et T. Munatius Plancus
tribuni pl. inimiciſſimas conciones de Milone habebant,
invidioſas etiam de Cicerone, quod Milonem tanto ſtudio
defenderet: eratque maxima pars multitudinis infenſa non
ſolum Miloni, ſed ipſi etiam propter inviſum patrocinium
Ciceroni. Poſtea Pompeius et Salluſtius in ſuſpicione fuerunt
in gratiam rediſſe cum Milone et Cicerone. Plancus §. 21
autem infeſtiſſimus perſtitit, atque in Ciceronem quoque
multitudinem inſtigavit, Pompeio autem ſuſpectum faciebat
Milonem, ad perniciem eius comparari vim vociferatus.
Pompeiusque ob ea ſaepius querebatur, fieri ſibi quoque
inſidias, et id palam, ac maiore manu ſe armabat. Dicturum
diem quoque Ciceroni Plancus oſtendebat; poſtea autem
Q. Pompeius idem minitatus erat. Tanta tamen conſtantia §. 22.
et fides fuit Ciceronis, ut non populi a ſe alienatione, non
Cn. Pompeii ſuſpicionibus, non periculi futuri metu, ſi ſibi
dies ad populum diceretur, non armis, quae palam in Mi-

lonem ſumta erant, deterreri potuerit a defenſione eius,
quum poſſet omne periculum ſuum et offenſionem inimicae
multitudinis declinare, redimere etiam Cn. Pompeii animum,
ſi paullum ex ſtudio defenſionis remiſiſſet.

§. 23. Perlata deinde lege Cn. Pompeii, in qua id quoque
ſcriptum erat, ut quaeſitor ſuffragio populi ex iis, qui con-
ſules fuerant, crearetur, ſtatim comitia habuit, creatusque
erat L. Domitius Aenobarbus quaeſitor. Aliorum quoque
iudicum, qui de ea re iudicarent, Pompeius tales propoſuit,
ut nunquam neque clariores viros neque ſanctiores propoſi-
§. 24. tos eſſe conſtaret. Poſt quod ſtatim nova lege Milo poſtula-
tus a duobus Appiis Clodiis adoleſcentibus, iisdem, a quibus
antea familia eius fuerat poſtulata, itemque de ambitu ab
iisdem Appiis, et praeterea de vi a Q. Petulcio et L. Cor-
nificio, de ſodalitiis a P. Fulvio Nerato. Poſtulatus autem
erat et de ſodalitiis et de ambitu ea ſpe, quod primum iu-
dicium de vi futurum apparebat, quo eum damnatum iri
§. 25. confidebant, nec poſtea reſponſurum. Divinatio de ambitu
accuſatorum facta eſt, quaeſitore A. Torquato, atque ambo
quaeſitores, Torquatus et Domitius, pridie Nonas Apr. reum
adeſſe iuſſerunt. Quo die Milo ad Domitii tribunal venit,
ad Torquati amicos miſit; ibi, poſtulante pro eo M. Marcello,
obtinuit, ne prius cauſam de ambitu diceret, quam de vi
iudicium eſſet perfectum. Apud Domitium autem quaeſi-
torem maior Appius poſtulavit a Milone ſervos exhiberi
IV et L, et quum ille negaret, eos, qui nominabantur, in
ſua poteſtate eſſe, Domitius ex ſententia iudicum pronun-
tiavit, ut ex ſervorum eorum numero accuſator, quot vellet,
§. 26. ederet. Citati deinde teſtes ſecundum *legem*. *Quae*, ut
ſupra diximus, *iubebat, ut prius quam cauſa ageretur,*
teſtes per triduum audirentur, dicta eorum iudices conſi-
gnarent, quarta die adeſſe omnes in diem poſterum iube-

rentur, ac coram accuſatore et reo pilae, in quibus nomina iudicum inſcripta eſſent, aequarentur; dein rurſus poſtera die ſortitio iudicum fieret, unius et LXXX; qui numerus cum ſorte obtigiſſet, ipſi protinus ſeſſum irent; tum ad dicendum accuſator duas horas, reus tres haberet, reusque eodem die illo iudicaretur; prius autem quam ſententiae ferrentur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidem reus reiiceret, ita numerus iudicum relinqueretur, qui ſententias ferrent, quinquaginta et unus.

Primo die datus erat in Milonem teſtis Caſſinius Scola, qui ſe cum P. Clodio fuiſſe, quum is occiſus eſt, dixit, atrocitatemque rei factae, quam maxime potuit, auxit. Quem quum interrogare M. Marcellus coepiſſet, tanto tumultu Clodianae multitudinis circumſtantis exterritus eſt, ut vim ultimam timens in tribunal a Domitio reciperetur. Quam ob cauſam M. Marcellus et ipſe Milo a Domitio praeſidium imploraverunt. Sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad aerarium, perturbatusque erat eodem illo clamore; itaque Domitio promiſit, ſe poſtero die cum praeſidio deſcenſurum, idque fecit. Quare territi Clodiani ſilentio verba teſtium §. per biduum audiri paſſi ſunt. Interrogaverunt eos M. Cicero, M. Marcellus et Milo ipſe. Multi ex iis, qui Bovillis habitabant, teſtimonium dixerunt de iis, quae ibi facta erant; cauponem occiſum, tabernam expugnatam, corpus Clodii in publicum extractum eſſe. Virgines quoque Veſtales dixerunt, mulierem ignotam veniſſe ad ſe, quae Milonis mandato votum ſolveret, quod Clodius occiſus eſſet. Ultimae teſtimonium dixerunt Sempronia, Tuditani filia, ſocrus P. Clodii, et uxor Fulvia, et fletu ſuo magnopere eos, qui adſtabant, commoverunt. Dimiſſo circa horam decimam iudicio, T. Munatius pro concione populum adhortatus eſt, ut poſtero die frequens adeſſet, et elabi Milonem non pateretur, indieſt, ubi illud collectis ſubſelliis, menſis, aliaque eius modi ſupellectile cremaverunt, quo igne et curia et Porcia baſilica ei iuncta incenſa conflagravit. Qua re magna invidia Clodianis contracta, Milo, qui interim ſeceſſerat, in urbem rediit, et in petendo conſulatu perſeveravit. Pompeius deinde ab interrege Ser. Sulpicio V Kal. Mart. conſul creatus eſt, quem conſulatum primis menſibus ſolus geſſit, deinde Q. Metellum Scipionem, cuius filiam Corneliam uxorem duxerat, in quinque ultimos menſes collegam ſibi adiunxit. Conſulatum igitur V Kal. Mart. menſe intercalario ingreſſus ſtatim leges tulit, alteram de vi, in qua ſimul ut de caede in via Appia, de incendio curiae, et de domo M. Lepidi interregis oppugnata extra ordinem quaereretur, ſancitum eſt; alteram de ambitu, qua gravior poena et breviora iudicia conſtituta ſunt. In lege de vi novam etiam iudicii habendi rationem praeſcripſerat, ut primo quaeſitor non eſſet praetor, ſed ſuffragiis populi e conſularibus electus; deinde tribus diebus teſtes audirentur; deinde uno eodemque die ab accuſatore et reo peroraretur. Itaque creatus eſt quaeſitor Cn. Domitius Ahenobarbus. Is quum Pompeius trecentos ex omnibus ordinibus iudices propoſuiſſet, LXXXI ex iis ſortitus eſt. Ex his quum et accuſator et reus quinos ex ſingulis ordinibus reieciſſent, relicti ſunt LI, nempe XVIII ſenatores, XVII equites, XVI tribuni aerarii. Itaque pridie teſtibus auditis a. d. VI. Id. Apriles iudicium habitum eſt, clauſis tota urbe tabernis, praeſidiis in foro et circum omnes fori aditus a Pompeio conſule diſpoſitis. Accuſarunt Milonem Appius maior, C. Clodii, Publii fratris, filius, M. Antonius, P. Valerius Nepos. Defendit reum Cicero, ſed partim acclamatione Clodianorum, partim ipſo militum conſpectu turbatus, non ea, qua ſolebat, conſtantia dixit. Attamen illa quoque

praeſidia, quae pro templis omnibus cernitis, etſi contra
vim collocata ſunt, non afferunt tamen oratori terroris
aliquid, ut in foro et in iudicio, quamquam praeſidiis
ſalutaribus et neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere
quidem ſine aliquo timore poſſimus. Quae ſi oppoſita 2
Miloni putarem, cederem tempori, iudices, nec inter
tantam vim armorum exiſtimarem oratori locum eſſe.
Sed me recreat et reficit Cn. Pompeii, ſapientiſſimi et
iuſtiſſimi viri, conſilium, qui profecto nec iuſtitiae ſuae
putaret eſſe, quem reum ſententiis iudicum tradidiſſet,
eundem telis militum dedere, nec ſapientiae, temeritatem
concitatae multitudinis auctoritate publica armare. Quam- 3
obrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum
nobis, ſed praeſidium denuntiant, neque ſolum, ut quieto,
ſed etiam ut magno animo ſimus, hortantur, neque
auxilium modo defenſioni meae, verum etiam ſilentium
pollicentur. Reliqua vero multitudo, quae quidem eſt
civium, tota noſtra eſt, neque eorum quisquam, quos
undique intuentes cernitis, unde aliqua pars fori adſpici
poteſt, et huius exitum iudicii exſpectantes, non quum
virtuti Milonis favet, tum de ſe, de liberis ſuis, de patria,

---

ne non timere quidem. Heumannus comparat pro S. Roſc. 24, 66. *ne pii quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt.* et in Vatin. 11, 27. *ne recte quidem facere ſine ſcelere potuiſti.* — *ſine aliquo timore.* vid. ad Catil. I, §. 15.

§. 2. *cederem tempori*, facerem id, quod tempus periculoſum ſuadet, i. e. Milonem non defenderem. Cf. Erneſt. clav. Neque enim aſſentior Wundero p. LXXXIII dolenti *tempori.* Cf. pro Sext. 30, 64. et infra ad §. 63.

putaret, ſi hoc ab eo peteretur. Similiter pro Sext. 9, 20. *Quis — arbitraretur*, nim. ſi quis hoc ei diceret. de nat. d. II, 56. *quae profluentia neceſſario taetri eſſent aliquid habitura*, ſi oculis expoſita eſſent.

intuentes cernitis. Vid. annot. crit.

non quum virtuti Mil. favet, tum. Recte *quum — tum*, quia prius latiorem intellectum habet, ut loquitur Spalding ad Quint. IV, 1, 66. i. e. prius commune eſt omnibus, ad quod deinde accedit alterum, quod ad unumquemque proprie pertinet. Vid. Laur. Vallae elegant. II, 22. Goerenz. ad Cic. de leg. I, 11, 31. Heindorf ad Cicer. de nat. d. I, 19, 51. Zumpt gramm. lat. §. 359. Ramshorn. p. 512 ſq.

de ſe — decertari putat. Nam hoc iudicio decernetur, utrum

umquam de bonis et fortibus viris, ſi umquam de bene
meritis civibus poteſtas vobis iudicandi fuit, ſi denique
umquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus
eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes et bonos cives, quae vultu
et verbis ſaepe ſignificaſſent, re et ſententiis declararent,
hoc profecto tempore eam poteſtatem omnem vos habetis,
ut ſtatuatis, utrum nos, qui ſemper veſtrae auctoritati
dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus, an diu vexati a
perditiſſimis civibus aliquando per vos ac per veſtram
fidem, virtutem ſapientiamque recreemur. Quid enim 5
nobis duobus, iudices, laborioſius, quid magis ſollicitum,
magis exercitum dici aut fingi poteſt? qui, ſpe ampliſſi-
morum praemiorum ad rempublicam adducti, metu cru-
deliſſimorum exitiorum carere non poſſumus? Equidem
ceteras tempeſtates et procellas in illis dumtaxat fluctibus
concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quod
ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat; in iudicio
vero et in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus am-
pliſſimi viri iudicarent, numquam exiſtimavi ſpem ullam

---

§. 4. *ampliſſimorum ordinum.* Hoc tempore lege Aurelia (L. Aurelii Cottae praetoris) facti iudices LVII ex tribus ordinibus, ſenatorio, equeſtri, et tribunis aerarii. *Hottom.* Ordinem ſenatorium et equeſtrem tantum ſignificare h. l. videtur Cicero, ſicut ſaepe tribb. aerar. mentio omittitur, quod ex re, quae potiores partes continet, tota res appellatur, ut ait Ruhnken. ad Vellei. II, 32, 3. Nam quum non plures quam tres ordines fuerint Romae, in *omnibus* iis deſignandis ſuperlativo uti abſurdum eſſet.

§. 5. *exitiorum,* ut ſupra §. 3. *omnibus exitiis publicis pavit,* agrar. 2, 4, 10 *qui extremi exitiorum ſolent eſſe exitus.* de leg. I, 12. *Id querebatur* (Socrates) *caput eſſe exitiorum omnium.* Cf. orat. 26. *exitiûm examen rapit* e veteri poeta. *dumtaxat*, certe, ſaltem, non tantummodo. Vid. Gronov. ad Senec. de benef. V, 2. Monui propter Weiskium. De fluctibus conc. vid. Muren. XVII, 35. et not. pro Flacc. 24, 57. *Exercitus* autem eſt vexatus, *exercitatus*, uſu ſubactus. Nam pro Font. 14, 31 nunc e Codd. legitur *exercitatus.*

ſpem eſſe habituros ad ſalutem exſtinguendam pro ſalutis exſtinguendae. Vid. ad or. pro l. Manil. §. 4. *Non modò* eſt ne dicam, poſt quod ſequitur, quod per ſe quidem minus eſt, ſed relatum ad ea quae praecedunt, gravius. Sic pro S. Roſc. 38, 111. *ſi quis rem mandatam non modo malitioſius geſſiſſet, ſed etiam negligentius.*

ut, omni errore ſublato, rem plane, quae venit in iudicium, videre poſſitis. Negant intueri lucem eſſe fas e qui a ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem urbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea quae primum iudicium de capite vidit M. Horatii, fortiſſimi viri, qui, nondum libera civitate, tamen popul Romani comitiis liberatus eſt, quum ſua manu ſororem eſſe interfectam fateretur. An eſt quisquam, qui hoc ignoret, quum de homine occiſo quaeratur, aut negari ſolere omnino eſſe factum, aut recte ac iure factum eſſe defendi? Niſi vero exiſtimatis, dementem P. Africanum fuiſſe, qui quum a C. Carbone tribuno plebis in concione ſeditioſe interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte ſentiret, reſponderit iure caeſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me conſule, ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos cives interfici nefas eſſet. Itaque hoc, iudices, non ſine cauſa etiam fictis fabulis doctiſſimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciſcendi cauſa matrem necaviſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum

---

c. III. §. 7. *Negant intueri.* De arte, qua Cicero ea, quae adverſari Miloni videbantur, amovet, vid. Quintil. IV, 2, 25, qui etiam V, 11, 12. maius minoris exemplum in hoc loco afferri docet. Similis autem cauſa fuit Opimii ap. Cicer. de or. II, 25, 106. Cum toto autem, qui ſequitur, loco Victor. Var. lect. XIII, 23 comparat Demoſth. in Ariſtocr. p. 644, 20 ſqq. *δοκοῦσι γάρ μοι ζητῆσαι τοῦτο πρῶτον ἁπάντων οἱ περὶ τούτων ἐν ἀρχῇ τὰ δίκαια ὁρίσαντες, πότερ' οὐδένα χρὴ φόνον ὅσιον εἶναι νομίζειν, ἢ τινά γ' ἔσθ' ὅσιον νομιστέον. Λογιζόμενοι δ', ὅτι μητέρα Ὀρέστης ἀπεκτονὼς, ὁμολογῶν, θεῶν δικαστῶν τυχὼν ἀποφυγγάνει, νομίσαι δίκαιόν τινα εἶναι φόνον· οὐ γὰρ ἂν τά γε μὴ δίκαια θεοὺς ψηφίσασθαι.*

M. Horatii. Vid. Liv. I, 26.

§. 8. De re cf. de orat. l. c. ubi commemoratur etiam reſponſum P. Scipionis.

Niſi vero. Vid. ad or. pro S. Roſc. §. 82.

Neque enim cauſam reddit ſuperioris ſententiae, qua poſſe nonnunquam caedem iure factam defendi declaraverat. Nam, niſi hoc ita eſſet, non poſſet aut Ahala etc. quod imprimis fit in re exemplis comprobanda, ut recte Goerenz. in *Jahrb.*

doctiſſimi homines. Doctos praecipue vocari, qui graecis litteris eruditi ſint, monuit Heuſing. ad Cic. de off. I, 1, 2.

non ſolum divina. Plus eſt *ſapientiſſimae* deae ſententia liberari, quam ſimpliciter *divina*:

accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus,
hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non
inſtituti, ſed imbuti ſumus, ut, ſi vita noſtra in aliquas
inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum aut inimicorum
incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendae ſalutis.
Silent enim leges inter arma, nec ſe exſpectari iubent,
quum ei, qui exſpectare velit, ante iniuſta poena luenda
ſit, quam iuſta repetenda. Etſi perſapienter et quodam 11
modo tacite dat ipſa lex poteſtatem defendendi, quae non
modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi
cauſa vetat, ut, quum cauſa, non telum quaereretur,

Polit. III, 18. Iidem ſunt *νόμοι ὑψίποδες, οὐρανίαν δι' αἰθέρα τεκνωθέντες, ὧν Ὄλυμπος πατὴρ μόνος, οὐδέ νιν θνατὰ φύσις ἀνέρων ἔτικτεν* apud Soph. Oed. tyr. 865. Ceterum *in his non quaeſitum eſſe numerum, ſed ſecutum*, nihilque factum eſſe de induſtria, non credo Ciceroni affirmanti orat. c. 49, 164 ſq.

accepimus, audivimus. *Diſcere* genus deſignat, cuius partes ſunt *audire* et *legere*. At in ſqq. *haurire* eſt vocabulum generis. *Arripuimus*, quaſi avide, tanquam nobis accommodatam et conſentaneam. *Expreſſimus*, ita ut lex ſit ipſius naturae quaſi imago quaedam, ut recte explicat Geſner. in theſ., nam vita et factis quaſi imaginem quandam legis exhibemus. *ad quam non docti*, (ut Terent. Hec. II, 1, 6. *doctae ad malitiam.*) quam ut ſequeremur, non aliorum doctrina et disciplina adducti ſumus, ſed ab ipſa natura *facti*, ut pro Balb. 1, 3. *natus ad dicendi facultatem*. Neque enim eſt pro eo, quod barbare dicunt *quoad*.

§. 11. *lex Cornelia de ſicariis*, cuius argumentum expoſuit Abram. ex Marciano D. ad leg. Cornel. de ſicar. et veneficiis l. 1. Pandect. XLVIII, 8, 1. *Lege Cornelia de ſicariis et veneficis tenetur, qui hominem occiderit, cuiusque dolo malum incendium factum fuerit, quive hominis occidendi furtive faciendi cauſa cum telo ambulaverit.* Haud dubie igitur lex vetabat hominem occidi, (ſicut in ſcriptis legibus omnibus fit, quamquam haec *communis lex eſt omnium*, ut ait ipſe Tullius de invent. II, 42.) ſed non ſimpliciter ita ut hoc ad omnia tempora valeret, i. e. *non modo*, non tantum hoc vetat, ſed addit etiam aliud. Sed poterat etiam *modo* omitti, ut or. pro Quint. 19, 60. *quod praetor non fieri, ſed ex edicto ſuo fieri iubebat.* Cf. de orat. I, 26. ad div. VI, 7. quos locos citat Garaton. cum annot. Cortii ad Sall. Iug. 14, 23. Dukeri et Drakenborch. ad Liv. 38, 22. Fieri igitur potuit, ut *modo* adſcriberetur ab explicante lectore; ſed utraque lectio bona.

quum cauſa, non telum quaereretur, quum quaereretur, quae

dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt; deinde profectus id temporis, quum iam Clodius, ſiquidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut ſolebat, ſine uxore, quod numquam fere, quum hic inſidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, paenulatus, magno et impedito, ac muliebri
29 et delicato ancillarum puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum eius hora fere undecima, aut non multo ſecus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum; adverſi rhedarium occidunt. Quum autem hic de rheda reiecta paenula deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius ſervos, qui poſt erant; ex quibus qui animo fideli in dominum et praeſenti fue-

---

penulam ſumpſit. Cum ſq. *dum ſe uxor etc.* Heumann comparat Terent. Heautont. II, 2, 11. *Mulieres dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.*

ſiquidem — venturus erat, quod Clodii amici contendebant.

nullis Graecis com. cf. c. XX, 55. Quint. V, 10, 50. Graecos philoſophos, poëtas, grammaticos ſecum habuiſſe hominem, vix credo, ſed coquos, piſtores, alios libidinum miniſtros.

cum uxore, Fulvia, quae poſtea M. Antonio nupſit. Milonis uxor erat Fauſta, Sullae filia.

magno et impedito. Duplex comitatus ſignificatur, ſervorum magnus et impeditus, i. e. impedimentis onuſtus, alter muliebris ac delicatus ancillarum puerorumque ſymphoniacorum. Hic opponitur *Graecis comitibus*, *impeditus comitatus* autem *impedimentis*, ut c. XXI, in. *expedito* Clodio Milo *paenulatus etc.* De ceteris vid. annot. crit.

§. 29. *hora fere undecima*, ſ. quarta noſtra pomeridiana; Ianuarius enim erat menſis. Vid. ad or. pro S. Roſc. §. 19. *ſecus* de tempore dictum pro *alio tempore* nusquam alibi ſe reperiſſe fatetur Mencken. obſervat. L. l. p. 899.

ex quibus qui animo fideli etc. Egregio artificio animos iudicum ad ipſam rem accipiendam praeparat orator primum commemoratis cauſis idoneis et paene neceſſariis caedis. In ipſa vero caede memoranda addit, quod, ſi nihil niſi grammaticam ſpectes, omitti poterat, ſi rhetoricam vim, non poterat, *ſervi Milonis.* Id enim caput rei eſt, quo non Milonem caedem feciſſe, ſed ſervos eius oſtendit.

qui animo — praeſenti fuerunt. Terent. Phorm. V, 7, 64. *Animo* tutor ſalutis meae; ſeptem praetores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei; Cn. Pompeius auctor et dux mei reditus, illius hoſtis, cuius ſententiam ſenatus omnis de ſalute mea graviſſimam et ornatiſſimam ſecutus eſt, qui populum Romanum eſt cohortatus, qui, quum de me decretum Capuae fecit, ipſe cunctae Italiae cupienti et eius fidem imploranti ſignum dedit, ut ad me reſtituendum Romam concurrerent; omnia tum denique in illum odia civium ardebant deſiderio mei, quem qui tum interemiſſet, non de impunitate eius, ſed de praemiis cogitaretur. Tamen ſe Milo continuit, et P. Clodium 40 in iudicium bis, ad vim numquam vocavit. Quid privato

---

ſeptem praetores etc. Omnes magiſtratus de ſe promulgaſſe, praeter unum praetorem, Appium Claudium, fratrem Clodii, et duos tribunos plebis, Sext. Atilium Serranum et Numerium Quinctium, ipſe narrat or. in Piſon. c. 15. qui totus locus cum noſtro conferendus eſt: Cf. ad or. pro Sext. XXX, 69.

ſent. ornatiſſimam non eſt honorificentiſſimam, ut explicat Moebius — quomodo enim partic. paſſiv. vim activam accipere poſſit? — ſed omnibus, quae ad elegantiam orationis pertinent, inſtructam. Sic *graviter et ornate dicere* pro Sext. §. 74. Vid. Erneſt. lex. technol. lat. rh. v. *Ornare*.

decretum Capuae fecit. Rectius *fecit* quam *feciſſet*, quod ante Graevium legebatur: nam eo ipſo, quod decretum fecit, ſignum dedit. Vid. Exc. ad orat. VII p. 241. not.

ſignum dedit vix dixerim e re militari ductum eſſe, quod valet de locutione *ſignum ſuſtuliſti* Marc. 1.

interemiſſet — cogitaretur. Non eſt pro *cogitatum eſſet*, quamquam nos ita loqueremur, ſed ineſt in imperf. continuationis notio, ut ſupra c. XIV extr. Cat. m. 6, 19. *Num igitur, ſi ad centeſimum annum vixiſſet, ſenectutis eum ſuae poeniteret?* non poenitebat autem eum.

§. 40. *in iudicium — ad vim.* Saepe praepoſitiones variari, praeſertim ubi ſua cuique nomini propria ex uſu tribuatur, ad h. l. monuit Garat. laudans Catil. II, 6. *Si L. Catilina — iter* ad *fugam atque in exſilium converterit*, et pro Cluent. 55, 150. *converte nunc ad equeſtrem ordinem atque in ceteros ordines eaſdem vitae conditiones:* tum Wopkenſ. lect. Tull. I, 6. p. 27. Drakenb. ad Liv. VI, 28. Heuſing. ad Cic. de off. I, 50. Bis autem in iudicium vocatum eſſe Clodium, nusquam alibi commemoratur.

atque abibo. Si mihi republica bona frui non licueri at carebo mala, et quam primam tetigero bene morata et liberam civitatem, in ea conquieſcam. O fruſtra, in quit, ſuſcepti mei labores! o ſpes fallaces! o cogitation inanes meae! Ego, quum tribunus plebis, republica op preſſa, me ſenatui dediſſem, quem exſtinctum acceperam equitibus Romanis, quorum vires erant debiles, bonis viri qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant mihi umquam bonorum praeſidium defuturum putarem Ego, quum te (mecum enim ſaepiſſime loquitur) patria reddidiſſem, mihi futurum in patria non putarem locum Ubi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi equite Romani illi, illi, inquit, tui? ubi ſtudia municipiorum ubi Italiae voces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox et defenſio? mihine ea ſoli, qui pr te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari? Ne vero haec, iudices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis: negat enim ſe, negat ingrati civibus feciſſe, quae fecerit; timidis et omnia circumſpicientibus pericula, non negat. Plebem et infimam mul-

---

ſi non licuerit. Vid. Excurſ. ad Cic. or. VII. p. 238.

§. 94. *O fruſtra.* Quint. VI, 2, 27. *Idem Cicero, quamquam preces non dat Miloni, eumque potius animi praeſtantia commendat, accommodavit ei tamen et verba et convenientes etiam forti viro conqueſtiones. O fruſtra.*

Ego, quum me ſenatui dediſſem, —putarem. Non *putaſſem:* nam *putabat* ſibi bonorum praeſidium non defuturum, et ſibi futurum in patria locum. *Dare ſe alicui* Ern. in clav. explicat ad al. ſe applicare, ei gratum eſſe laborare omni obſequii officiique genere, allatis locis de haruſp. reſp. 22. ad Div. II, 8. Rabir. Poſt. 5, 7. *dare ſe auctoritati ſenatus.* Sic etiam *tradere ſe alicui* Sext. §. 130.

c. XXXV. §. 95. *ingratis civibus ſe feciſſe* Graev. explicat negat hoc ingratum ſibi a civibus fuiſſe, malam civium gratiam ſe hoc facto promeruiſſe; *ingratum* enim non eſſe ἀχάριστον, immemorem beneficii, ſed cui inviſum ſit id quod factum eſt. At is, cuius malam gratiam facto aliquo promeruimus, nonne is eſt ingratus, ἀχάριστος? nec alia umquam vi *ingratus* de homine uſurpatur. Negat ingratos eſſe cives, qui ſe iudicio perſequantur, ne hoc iis exprobrans offendat, ſed, quia timidi ſint et omnia circumſpicientes, idcirco eos ſibi capitis periculum afferre.

plebem — eam ſe feciſſe commemorat ut flecteret. De pron.

vera ſunt, fortes et ſapientes viros non tam praemia ſequi ſolere recte factorum, quam ipſa recte facta; ſe nihil in vita, niſi praeclariſſime, feciſſe, ſiquidem nihil ſit praeſtabilius viro, quam periculis patriam liberare; beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus, nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint. Sed tamen ex omnibus praemiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio praemiorum, ampliſſimum eſſe praemium gloriam; eſſe hanc unam, quae brevitatem vitae poſteritatis memoria conſolaretur, quae efficeret, ut abſentes adeſſemus,

---

gis invidia facti, quam Pompeii damnavit voluntas. Sic recte Garat., quum falſo explicaſſet Manut.

fortes et ſap. viros. Commode Garaton. affert locum de offic. I, 19, 65. *Fortes igitur et magnanimi ſunt habendi non qui faciunt, ſed qui propulſant iniuriam. Vera autem et ſapiens animi magnitudo, honeſtum illud, quod maxime natura ſequitur, in factis poſitum, non in gloria iudicat:* Abram. hunc locum prae oculis fuiſſe putat Senecae de benef. I, 1. ſcribenti: *Hoc et magni animi et boni eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa.* Idem Sen. ep. 81. *Virtutem omnium pretium in ipſis eſt: non enim exercentur ad praemium; recte facti feciſſe merces eſt.*

honori fuerit a ſuis civibus. Sic Thucyd. VI, 15. ὧν ἐν ἀξιώματι ὑπὸ τῶν ἀστῶν.

§. 97. *Sed tamen.* Haec oppoſita ſunt illis: *fortes et ſap. viros non tam praemia ſequi ſolere recte factorum, quam ipſa recte facta.* Quod autem praecedit *nec tamen eos miſeros* etc. proxime cohaeret cum illis *beatos eſſe; quibus* etc. Coniunctionis *tamen* parvum poſt intervallum repetitae exemplum Garaton. poſuit pro Rabir. Poſth. 1. *Sed tamen, ſi quis eſt, qui illam Poſtumi — temeritatem vituperandam putet, ego eius opinioni non repugno, illud tamen deprecor* etc. Wopkenſ. l. Tull. p. 87. de divin. II, 13, in. *Democritus tamen non inſcite nugatur.* — — *Verum is tamen* etc. Ille praeterea conſuli iubet Stroth. ad Liv. VII, 30. Non ſine vi autem ter repetitur idem voc. *praemium.*

quae brevitatem vitae. Cf. pro Sext. 68, 143. Praeterea Abram. laudat Virgil. Aen. IX, 467. Salluſt. Catil. I, 3. Cic. pro Rabir. perd. extr.

conſolaretur. Quum haec omnia a verbis *Addit haec* §. 96. pendeant, dici oportebat *conſoletur,* ut mox *efficiat, ut abſentes adſimus, mortui vivamus.* Sed non raro Cicero in oratione obliqua a praeſentibus ad imperfecta, vel contra, tranſit, quum res commemorat, non uni alicui

augeatis, aut in eiusdem exitio occaſura eſſe videatis.
XXXVII His lacrymis non movetur Milo; eſt quodam incredibili
101 robore animi; exſilium ibi eſſe putat, ubi virtuti non ſit
locus, mortem naturae finem eſſe, non poenam. Sed ſit
hic ea mente, qua natus eſt. Quid vos, iudices, quo tandem
animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipſum
eiicietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc
virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? Vos, vos
appello, fortiſſimi viri, qui multum pro republica ſanguinem
effudiſtis, vos in viri et in civis invicti appello
periculo, centuriones, vosque, milites; vobis non modo
inſpectantibus, ſed etiam armatis et huic iudicio praeſidentibus
haec tanta virtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur,
102 proiicietur? O me miſerum, o infelicem!
revocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos, ego
te in patria per eosdem retinere non potero? quid reſpondebo
liberis meis, qui te parentem alterum putant?
quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum
illorum? mene non potuiſſe Milonis ſalutem tueri
per eosdem, per quos noſtram ille ſervaſſet? At in qua
cauſa non potuiſſe? quae eſt grata gentibus; a quibus non
potuiſſe? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquierunt;

---

videatis h. e. intelligatis, vobisque perſuadeatis. *Garat.*

c. XXXVII. §. 101. *exſilium ibi eſſe putat*, ideoque patriam eſſe ubicunque virtuti locus ſit; quod diverſum eſt a pervulgata ſententia *patriam eſſe ubi bene ſit;* quam comparavit Abram.

mortem nat. finem eſſe. Cf. Catil. IV, 4, 7. ubi vid. not. *naturae* i. e. exiſtentiae, quam vulgo vocant, ſ. vivendi.

expelletur, exterm., proiicietur? Demoſth. in Ariſtog. p. 798 ed. Reisk. ἐξορίσαι, ῥίψαι ἐκ τῆς πόλεως. Sed gravius Cicero *proiicietur*, tanquam res contemta. Eſt autem hic congregatio verborum idem fere ſignificantium, de qua Quintil. IX, 3, 45. cf. ad Catil. II, 1, quae h. l. indicat animum, quod verbum rei accommodatiſſimum et graviſſimum ſit, in affectu ambigentem. Eſt autem interrogatio deteſtantis, ut notavit Beier. ad fr. or. pro Scauro p. 216.

§. 102. *qui nunc abes*, Caeſaris legatus in Gallia.

a quibus non potuiſſe ſalutem Milonis tueri, i. e. quorum ope, ut ſupra XXI, 56. Alias *tueri ab al.* eſt tueri contra al.

acquierunt, quaſi ſecuri facti ſunt, ideoque ea delectati ſunt; quamquam hoc gravius eſt. Nam *acquieſcere* abſentiam tantum ſignificat doloris, ubi nos

patria? huius vos animi monumenta retinebitis, corporis
in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſua
quisquam ſententia ex hac urbe expellet, quem omnes
105 urbes expulſum a vobis ad ſe vocabunt? O terram illam
beatam, quae hunc virum exceperit, hanc ingratam, ſi
eiecerit, miſeram, ſi amiſerit! Sed finis ſit: neque enim
prae lacrymis iam loqui poſſum, et hic ſe lacrymis defendi
vetat. Vos oro obteſtorque, iudices, ut in ſententiis
ferendis, quod ſentietis, id audeatis. Veſtram virtutem,
iuſtitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui
in iudicibus legendis optimum et ſapientiſſimum et fortiſſimum
quemque delegit.

ſtra Sexti aut, ſi forte, Bruti nos conferamus.

animi monumenta, quae animi eius fortitudinem et magnitudinem memoriae conſecrant, res ab eo pro republica fortiter geſtas, et quietem reipublicae partam caede Clodii.

putaretur, tum auctoritate et gratia Luculli ab Heracleenſibus impetravit. Data eſt civitas Silvani lege et 7
Carbonis, SI QVI FOEDERATIS CIVITATIBVS ADSCRIPTI FVISSENT; SI TVM, QVVM LEX FEREBATVR, IN ITALIA DOMICILIVM HABVISSENT; et, SI SEXAGINTA DIEBVS APVD PRAETOREM ESSENT PROFESSI. Quum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, profeſſus eſt apud praetorem Q. Metellum, familiariſſimum ſuum.

Si nihil aliud, niſi de civitate ac lege dicimus, nihil 8
dico amplius; cauſa dicta eſt. Quid enim horum infirmari, Grati, poteſt? Heracleaene eſſe tum adſcriptum negabis? Adeſt vir ſumma auctoritate et religione et fide M. Lucullus, qui ſe non opinari, ſed ſcire, non audiviſſe, ſed vidiſſe, non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. Adſunt Heracleenſes legati, nobiliſſimi homines; huius iudicii cauſa cum mandatis et cum publico teſtimonio venerunt, qui hunc adſcriptum Heracleenſem dicunt.

Craſſus vir ampliſſimus, ex ea civitate, quacum prope ſingulare foedus Pyrrhi temporibus, C. Fabricio coſ. ictum putatur.

auctoritate. Auctoritas eſt hominum honoratorum et potentium, quatenus veremur ipſos laedere, iis negare aliquid. Verr. Act. I, 10 *auctoritate* deterrere dicitur conſul deſignatus. Cf. ad Sext. §. 67. Erneſt. clav. Cic. ſ. v. n. 28.

§. 7. *Silvani* (M. Plautii *Silv.*) *et* (C. Papirii) *Carbonis* (unde lex Plautia Papiria dicta eſt) a. u. 664 lata Cn. Pompeio, L. Catone coſſ. Sed ea lex a nullo praeterea ſcriptore antiquo commemoratur, ne a Cicerone quidem in or. pro Balbo. Itaque hoc etiam indicio falſarium deprehendiſſe ſibi viſus eſt Schroeter. *Data eſt civ.* non Archiae, ſed foederatis in Italia civitatibus. Cf. §. 10. *Weiſk.*, qui recte praeterea verba nimis abrupta notat.

apud praetorem Q. Metellum Pium, quem anno 664 praetorem fuiſſe, Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone coſſ. Ferratius oſtendit apud Garaton.

§. 8. *de civitate ac lege* i. e. *de* lege (Plautia Papiria) *qua* civitas *data eſt foederatis populis.* Vid. ad Sull. §. 2. 66.

adſcriptum Heracleenſem. Inſolens locutio pro adſcriptum in civitatem (— te) Heracl. vel adſcriptum Heracleae. Nam etiam, ſi ſic ſcriptum eſſet, eum non natum eſſe Heracl., ſed factum, ut expl. Heum., quivis intelligeret. Comparari tamen poſſunt *adſcripticii cives* de nat. d. III, 15, 39.

his ſtudiis haec quoque cenſetur oratio et facultas, quae,
quantacumque in me eſt, numquam amicorum periculis
defuit. Quae ſi cui levior videtur, illa quidem certe,
14 quae ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. Nam,
niſi multorum praeceptis multisque litteris mihi ab adoleſcentia
ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum,
niſi laudem atque honeſtatem, in ea autem perſequenda
omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis
atque exſilii parvi eſſe ducenda, numquam me pro ſalute
veſtra in tot ac tantas dimicationes atque in hos
profligatorum hominum quotidianos impetus obieciſſem.
Sed pleni omnes ſunt libri, plenae ſapientium voces, ple-

---

ductus eſt, firmat etiam pluralem *temporum.*

cenſetur, aeſtimatur, ut Paradox. VI, 2. *Si cenſenda nobis atque aeſtimanda res ſit, utrum pluris aeſtimabimus pecuniam Pyrrhi, an continentiam Fabricii?* Nam quae oratio multas notas habet ſtudiorum humanitatis, ea pluris aeſtimatur, quam quae nullas habet vel paucas. Alteram lectionem *creſcit* recte Schroeter aliquam hominis, illud ſatis recte dictum minus intelligentis, emendationem putat. *Cenſetur* probant etiam Geſner. in theſ. p. 837. et Garaton. *creſcit* dedit Orell.

oratio et facultas i. e. orationis facultas, ut infra c. XII. *iudicium et poſteritatem.* orat. 65, 183 *natura atque ſenſu*, i. e. ſenſu naturali; quam formam miror Schroetero apud optimorum auctorum neminem occurriſſe. Cf. ad Sull. §. 2. 66.

quantacumque i. e. quantulacumque. Cic. de orat. I, 30, 135. *de hac mea, quantulacumque eſt, facultate quaeritis.* ibid. II, 28, 122. *ego is, qui ſum, quantuscumque ſum.*

quae ſumma ſunt, recte vivendi praecepta, quae philoſophia continentur.

§. 14. *litteris*, libris poëtarum, hiſtoricorum, philoſophorum, oratorum. de fin. I, 4, 12. *omnem quaeſtionem de finibus bonorum et malorum fere a nobis explicatam eſſe his litteris arbitramur.* Cf. Brut. 56. 205. orat. 43, 148. *Litterae* autem opponuntur *praeceptis*, quia haec auditione percipiuntur, illae lectione continentur. Praeceptis paulo poſt reſpondent *ſapientium voces.*

niſi laudem, recte agendi rationem, ea ex quibus vera gloria naſci poſſet, ut loquitur epp. fam. XV, 4 (61, 24.) Contra Graeci nomina virtutum et vitiorum ipſa ponunt pro laude vel infamia, quae iis paritur, ut *ἀρετὴν κτήσασθαι*, *laudem virtutis comparare.*

pleni omnes ſunt libri, praeceptorum ſap., quae modo comvoci reſpondent; beſtiae ſaepe immanes cantu flectuntur atque conſiſtunt; nos inſtituti rebus optimis non poëtarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem eſſe dicunt ſuum, Chii ſuum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero ſuum eſſe confirmant; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt; permulti alii praeterea pugnant inter ſe atque contendunt.

IX Ergo illi alienum, quia poëta fuit, poſt mortem etiam expetunt, nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noſter eſt, repudiabimus? praeſertim quum omne olim ſtudium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam. Nam et Cimbricas res adoleſcens attigit, et ipſi illi C. Mario, qui durior ad haec ſtudia videbatur, iucundus

---

ad ſcopulos haec conqueri et deplorare vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Quintil. IX, 4, 45 de hoc loco, *Magis id*, inquit, *inſurgebat, ſi verteretur: nam plus eſt ſaxa, quam beſtias commoveri; vicit tamen compoſitionis decor.* Qui decor in eo poſitus eſt, quod, quum prius quaſi membratim dixiſſet, *deinde omnia, tanquam crepidine quadam, comprehenſione longiore ſuſtinentur.* ut ait Cicero orat. 67, 224. Quae ſequuntur, *beſtiae ſaepe immanes*, ad ſerpentes referri monuit Victor. V. L. XIII, 16. quos incantationibus a curſu revocari cogique manere credebant antiqui; cervos etiam equosque dici paſtoritiis fiſtulis demulceri; quam explicationem ob vocabulum *ſaepe* ita probat Muret. V. L. XII, 15. ut idem de urſis, addo de lupis, narrari dicat.

Homerum Colophonii. Recte Schroeter. inanem ſtrepitum verborum notat: *eſſe dicunt ſuum, ſuum vindicant, repetunt, ſuum eſſe confirmant.* Cf. quae ipſe de hoc loco monui *Theorie des lat. Stils* p. 31 ſq. De delubro Homeri Smyrnae dedicato Strabo XIV. p. (646) 956. B. Almel. *ἔστι δὲ καὶ βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ὁμήρειον, στοὰ τετράγωνος ἔχουσα νεὼν Ὁμήρου καὶ ξόανον.*

c. IX. *praeſertim quum* — brevius dictum pro *Minime vero (repudiabimus) praeſ. quum.* — Cf. pro Sext. 21, 48. ad Milon. §. 81. *Repudiabimus* autem recte Erneſt. non *repudiamus*. ut Garat. Vid. c. X. in. *Repudiamus* quomodo *ἐμφατικώτερον* videri poſſit, non aſſequor.

qui durior ad haec ſt. videb., ea ſenſu ſuo minus guſtare poterat. Heumann. hanc in rem attulit locum e Marii oratione ap. Salluſt. Iug. 85. *Neque Graecas litteras didici. Parum placebat eas diſcere, quippe quae* non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit; populi Romani laus eſt, urbem amiciſſimam Cyzicenorum eiusdem conſilio ex omni impetu regio ac totius belli ore ac faucibus ereptam eſſe atque ſervatam; noſtra ſemper feretur et praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis et incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis; noſtra ſunt tropaea, noſtra monumenta, noſtri triumphi. Quare, quorum ingeniis haec feruntur, ab iis populi Romani fama celebratur. Carus fuit Africano 22 ſuperiori noſter Ennius. Itaque etiam in ſepulcro Scipio-

---

non maxima manu, decem millibus gravis armaturae, ut ſcribit Plutarch. Luc. c. 27. *innumerabiles Arm. copias*, 200000 enumerat Plut. ib. c. 26. Sermo autem eſt de pugna ad Tigranocerta commiſſa. Ibi Tigranes, ut idem narrat c. 27 quum Romanum exercitum ad ſe venientem videret, *εἰ μὲν ὡς πρεσβευταί*, inquit, *πολλοὶ πάρεισιν, εἰ δὲ ὡς στρατιῶται, ὀλίγοι*.

urbem Cyzicenorum. vid. pro l. Manil. VIII, 20 et not. pro Mur. XV, 33.

belli ore. Victor. V. L. XXIX, 6 comparat Homericum Il. κ', 8. *πτολέμοιο μέγα στόμα πευκεδανοῖο*.

noſtra ſemper feretur — depreſſa hoſtium claſſis. Vis eſt in participio, quaſi dicas noſtra feretur *depreſſio* claſſis. Similiter in Verr. act. I, 4, 11. *quaeſtura quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem* ſpoliatum — nudatum *et* proditum *conſulem*, deſertum *exercitum*? etc. Accommodatiſſima huius uſus exempla ſuppeditat Broeder. gramm. L. §. 411. De hoc non cogitans Erneſt. *Noſtra*, inquit, maxime cum *pugna navalis*, per *συζυγίαν* cum *claſſis* iungitur; Garaton. autem punctum apponebat poſt *praedicabitur*; ut *noſtra laus* intelligeretur, vel, ſervata vulgata diſtinctione poſt *claſſis* inſerebat *eſt* (*quum depr. hoſtium claſſis eſt*) ut *nostra* cum *pugna* cohaereret; Schroetero denique imperitiſſime locutus auctor orationis videbatur. De navali ad Tenedum pugna vid. ad or. pro l. Manil. §. 21. pro Muren. XV, 33.

feruntur, i. e. celebrantur, in omnium ore ſunt. Vid. ad Catil. I, 10. §. 26. ad Sull. §. 66. Ablativus autem *ingeniis* ſignificat id, quo effectum eſt, ut ferrentur. Cf. Frotſch. ad Quint. X, 1, 24. At Goerenzio ad Cic. Leg. III, 9 extr. ſimplex *feruntur*, quomodocunque defenderis, marcere videtur.

§. 22. *in ſepulcro Scipionum*. Vid. Liv. 38, 56. Plin. H. N. VII, 30. Valer. M. VIII, 14, 1. Ovid. A. A. III, 409.

expetiſſet? Quid? a Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, 2
qui civitate multos donavit, neque per ſe neque per
Lucullos impetraviſſet? qui praeſertim uſque eo de ſuis
rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poëtis pin-
gue quiddam ſonantibus atque peregrinum, tamen aures
ſuas dederet. Neque enim eſt hoc diſſimulandum, quod XI
obſcurari non poteſt, ſed prae nobis ferendum: trahimur
omnes laudis ſtudio, et optimus quiſque maxime gloria
ducitur. Ipſi illi philoſophi etiam in illis libellis, quos
de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt,
ut in eo ipſo, in quo praedicationem nobilitatemque
deſpiciunt, praedicari de ſe ac nominari velint. De- 27
cimus quidem Brutus, ſummus ille vir et imperator,

Wolf., ut ibi diſtinguendum eſſe iam ante Wolf. Bentleium docuiſſe memini. *In ſcribendo* autem dixit pro *ſcribendi*, ad *expetiſſet* illud referens. Vellicavit hoc quoque Schroeterus, praeterea haec absque indicio omni (ſic) componi dicens.

§. 26, *pingue*, non limatum et elegans, nimio ornatu luxurians, *ſchwülſtig*. Similiter Cicero orat. 8, 25. *Itaque Caria et Phrygia et Myſia, quod minime politae minimeque elegantes ſunt, aſciverunt aptum ſuis auribus opimum quoddam et tanquam adipale orationis genus.* — *Sonantibus*, ut Brut. 74, 259. *Cotta ſonabat contrarium Catulo, ſubagreſte quiddam planeque ſubruſticum.* de orat. III, 12. in. *nihil ſonare aut olere peregrinum.* Hunc autem locum citat Seneca Suaſ. p. 44. ed. Bip.

aures ſuas dederet, libenter eos audiret. Sic *aures ſuas dare alicui* ad Att. I, 5.

c. XI. *ipſi illi phil.* Tuſc. I, 15, 34. *Quid noſtri philoſophi? nonne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? Inſcribere* ſemper cum *in* iungit Cicero, ut *ineſſe in re* dicit, non *ineſſe rei*. Nam diverſum eſt *inſcribere librum homini*, pro quo nos dicimus dedicare. Sed *illis* e praeced. *Ipſi illi* (i. e. tantopere celebrati: Vid. Manut. ad epp. fam. XV, 6. ad Sext. 67.) repetitum videtur, et ſcribendum *in iis l.*

ut — velint. Sic locum ſcribit Ammian. Marcell. XXII, 7. idque recepit Weiske pro — *inſcribunt: in eo ipſo — volunt.*

nominari volunt per ſe non offenderet, ſed propter id quod adiunctum eſt *praedicari de ſe*, quaſi dictum eſſet *ac de ſe nom. v.* At vid. ad c. VI. §. 12.

§. 27. *Decimus quidem Brutus*, qui *ante tempus exciſae Numantiae*, *penetratis omnibus Hiſpaniae gentibus*, *ingenti vi hominum urbiumque potitus numero*, *aditis*, *quae vix audita* patre reſtitutus, Ligarium abſentem apud Caeſarem accuſavit, quod in Africa fuiſſet. Eum hac oratione in foro habita Cicero defendit.

In exordio fatetur Ligarium belli illius tempore in Africa fuiſſe, ſed ſi hoc delictum ſit, id eſſe ei cum Tuberone eiusque patre commune. Duo autem tempora carere crimine, unum quum ſit legatus in Africam profectus, alterum quum efflagitatus a provincia praepoſitus ſit Africae; tertium autem, quo poſt adventum Vari in Africa reſtiterit, neceſſitatis crimen eſſe, non voluntatis c. 1 — 3. In quo Cicero ſuam ipſius et Tuberonis rationem cum Ligarii conditione comparat; quibus quum Caeſar multo maiores cauſas iraſcendi habuerit, et tamen ignoverit, mirum eſſe eum a Tuberone accuſari, qui multo meliorem cauſam, quam accuſator, habeat c. 4. Praeterea quum Ligarius iam in exſilio ſit, hanc accuſationem eam vim habere videri, non ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. Quam crudelitatem graviter reprehendit, ac ſi hanc Tubero a ſe alienam dicat, ſatis durum eſſe, ſi poſtulet ne Ligario ignoſcatur. c. 5. Et quod Tubero dixerat, ſe velle de Q. Ligarii ſcelere dicere, negat Cicero cauſam eorum, qui cum Pompeio contra Caeſarem ſteterint, ſcelus appellandam eſſe c. 6. Deinde Ligarii cauſam cum Tuberonis comparat, et hanc illa multo graviorem fuiſſe oſtendit c. 7 — 9. Poſtremo ſe in hac cauſa apud Caeſarem non ut ad iudicem agere, ſed ut ad parentem loqui, ad clementiam eius confugere et, ut Ligario ignoſcat, orare c. 10. In quo ſimul illud confirmat, Caeſarem in Q. Ligario conſervando omnibus Sabinis, T. Broccho Ligarii avunculo eiusque filio, imprimis autem duobus Ligarii fratribus, denique multis equitibus Romanis gratiſſimum eſſe facturum c. 11. Poſtremo rogat, ut in Ligario reſtituendo eadem bonitate et miſericordia utatur, quam nuper

M. TULLII CICERONIS

ORATIO PRO Q. LIGARIO AD CAESAREM.

Novum crimen, C. Caeſar, et ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe, idque C. Panſa, praeſtanti vir

---

C. I. §. 1. *Novum crimen.* Ironiam in toto prooemio regnare, monet Quint. IV, 1, 38 ſq. *Imminuenda quaedam et elevanda et quaſi contemnenda eſſe conſentio ad remittendam intentionem iudicis, quam adverſario praeſtat, ut fecit pro Ligario Cicero. Quid enim agebat aliud ironia illa, quam ut Caeſar minus ſe in rem, tanquam non novam, intenderet?* ubi vid. Spald. Cf. ibid. §. 70. IX, 2, 50. XI, 1, 78.

propinquus meus, affinis. L. Aelium Tuberonem, Quinti patrem, coniugem e gente Tullia duxiſſe, ut Q. Tubero conſanguineus fuerit Ciceronis, Abram. ad c. VII. colligit ex ep. ad Att. XIII, 20. Propinquitatem autem appellat, ut ait Manut., ne cum inimico homine disputare videatur, et ut eo maior orationi fides accedat, quod Ligarii innocentiam et cauſae bonitatem propinquitati Tuberonis anteponendam cenſuerit.

in Africa fuiſſe. Eſt initium ſenarii, quod in clauſulis locum habere hoc exemplo monet Quintil. IX, 4, 73. *Ern.* Ibid. 75. *quo me vertam, neſcio* qui eſt trimetri finis. Sed Cic. orat. 56, 189. *ſenarios vero — effugere vix poſſumus: magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio.*

C. Vibius *Panſa* idem qui coſ. cum Hirtio a. u. 710. ad Mutinam in proelio occiſus eſt. Quam familiaris is fuerit Caeſari, liquet ex epp. fam. VI, 12. (124, 3. 5.) Confeſſus autem

eo ſpectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius ſit,
non videamini eſſe contenti. Quae eſt igitur alia, prae-
ter mortem? Si enim in exſilio eſt, ſicuti eſt, quid
amplius poſtulatis? an, ne ignoſcatur? hoc vero multo
acerbius multoque eſt durius. Quod nos domi petimus
precibus et lacrymis proſtrati ad pedes, non tam noſtrae
cauſae fidentes, quam huius humanitati, id ne impetre-
mus, pugnabis? et in noſtrum fletum irrumpes? et nos
iacentes ad pedes ſupplicum voce prohibebis? Si, quum 14
hoc domi faceremus, quod et fecimus et, ut ſpero, non
fruſtra fecimus, tu derepente irrupiſſes et clamare coe-
piſſes, Caeſar, cave ignoſcas, cave te fratrum pro fratris
ſalute obſecrantium miſereatur, nonne omnem humani-
tatem exuiſſes? Quanto hoc durius, quod nos domi
petimus, id a te in foro oppugnari, et in tali miſeria
multorum perfugium miſericordiae tollere? Dicam plane, 15

Muren. 36, 75. De duobus genitivis, uni nomini iunctis (*ſtudia generis*, i. e. in quibus gens veſtra et familia verſatur, *ſtudia virtutis* etc. quibus virtuti etc. ſtudetis) vid. ad Catil. I. §. 12. Muren. §. 8.

§. 13. *eo ſpectat*, eam vim habet.

ſicuti eſt verum eſſe ſignificat, quod antea poſitum tantum erat tanquam quod fieri poſſet, ut poſt *quamvis.* vid. ad Roſc. §. 22. Sic de nat. d. II, 31, 78. *neceſſe eſt, quum ſint dii, ſi modo ſunt, ut profecto ſunt, animantes eſſe.*

Quod nos domi petimus. De genere loquitur ſeu in univerſum, nondum de eo, quod revera factum eſt; hoc enim ſequitur §. 14.

§. 14. *quod et fecimus.* Vid. epp. fam. VI, 14. (116, 4.)

id a te — oppugnari et — tollere pro tolli, vel id te oppugnare et tollere. Similiter Tuſc. diſp. II, 16, 37. arma membra militis eſſe dicunt; *quae quidem ita geruntur apte, ut — pugnare* poſſint. pro gerunt — poſſint, vel gerantur, ut pugnari poſſit. Vid. Wopkenſ. lect. Tull. p. 61. Bremi et Goerenz. ad Fin. II, 15, 48.

perfugium miſericordiae, i. e. perfugium, quod in miſericordia potentioris poſitum eſt, ſ. quod praebet miſericordia, ut recte Lambin. Vid. ad Catil. II, §. 24. ad Muren. §. 25. ad Sull. §. 77. Diverſum eſt *perfugium avaritiae* Manil. §. 39. De iis, quae ſequuntur Quintil. VIII, 3, 83 ſqq. *Vicina praedictae* (*βραχυλογίᾳ*) *ſed amplior virtus eſt ἔμφασις. —— Eius duae ſunt ſpecies, altera, quae plus ſignificat, quam dicit, altera, quae*

nunc contra atrociſſimum crimen cogor defendere. Ac-
cedit, ut accuſatorum alterius crudelitate, alterius indi-
gnitate conturber. Crudelem Caſtorem, ne dicam ſcele-
ratum et impium, qui nepos avum in diſcrimen capitis
adduxerit, adoleſcentiaeque ſuae terrorem intulerit ei,
cuius ſenectutem tueri et tegere debebat, commendatio-
nemque ineuntis aetatis ab impietate et ſcelere duxerit,
avi ſervum corruptum praemiis ad accuſandum dominum
impulerit et a legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi 3
autem dominum accuſantis, et dominum abſentem, et
dominum amiciſſimum noſtrae reipublicae, quum os vide-
bam, quum verba audiebam, non tam afflictam regiam
conditionem dolebam, quam de fortunis communibus
extimeſcebam. Nam, quum more maiorum de ſervo in
dominum ne tormentis quidem quaeri liceat, in qua
quaeſtione dolor veram vocem elicere poſſit, etiam ab
invito, exortus eſt ſervus, qui, quem in eculeo appellare
non poſſet, eum accuſet ſolutus. Perturbat me, C. Caeſar, II
etiam illud interdum, quod tamen, quum te penitus 4

Accedit, ut, vid. ad Roſc. §. 86. Recte Zumpt. gramm. lat. §. 622. comparat locutiones *ſequitur ut*, *efficitur ut*.

alterius crudel. Caſtoris. *alter. indign.* Phidippi, ſervi medici.

adoleſcentiae ſuae terrorem, terrorem a ſua adoleſcentia ſ. a ſe adoleſente, profectum Similiter pro Sextio §. 23. *omnibus modis animi et corporis devorabat.*

legatorum, quibuscum ad dominum defendendum venerat. Servi autem dicuntur eſſe *ad* ſ. *circum pedes* domini, i. e. pediſſequi. ad Att. VIII, 5. *Pollicem, ſervum a pedibus meis, Romam miſi.* (At vid. Handii Turſellin. I. p. 59.) Verr. I, 36, 92. *habebat circum pedes homines formoſos et litteratos.*

§. 5. *os*, quo impudentiam prae ſe ferebat. Cf. ad Roſc. §. 87.

de ſervo in dom. Vid. ad Milon. §. 59.

accuſet. Vid. ad Catil. IV. §. 17. Incepit ſententiam, tanquam de univerſo genere locuturus eſſet, in quo dicendum erat *accuſaret*, ut antea *poſſet*, ſed ſubito rem univerſam, ad certam perſonam, Phidippi, et tempus praeſens revocat. Ita *exortus eſt* reſpondet Graecorum perfecto, *ἀναπέφανται*, non aoriſto.

c. II. §. 4. *Perturbat me etiam illud interdum.* debebat ſequi: quod dicere apud eum de facinore — grave eſt. Sed pro hoc ſententiam cauſalem poſuit: *Nam dicere apud eum de f.* Vide ad Manil. §. 19. ad Roſc. §. 15.

tandi; ſed tamen acta res criminoſa eſt. Quum, inquit,
vomere te poſt coenam velle dixiſſes, in balneum te ducere
coeperunt: ibi enim erant inſidiae. At te eadem
tua fortuna ſervavit; in cubiculum te ire malle dixiſti.
Dii te perduint, fugitive; ita non modo nequam et improbus,
ſed fatuus et amens es. Quid? ille ſigna aenea
in inſidiis poſuerat, quae e balneo in cubiculum transferri
non poſſent? Habes crimina inſidiarum: nihil enim
dixit amplius; horum, inquit, eram conſcius. Quid tum?
ita demens ille erat, ut eum, quem conſcium tanti ſceleris
habebat, a ſe dimitteret? Romam etiam mitteret,
ubi et inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, et C. Caeſarem,
cui feciſſet inſidias? praeſertim quum is unus eſſet,
qui poſſet de abſente ſe indicare? Et fratres meos, 22
inquit, quod erant conſcii, in vincula coniecit. Quum
igitur eos vinciret, quos ſecum habebat, te ſolutum Romam
mittebat, qui eadem ſcires, quae illos ſcire dicis?

Reliqua pars accuſationis duplex fuit; una, regem VIII
ſemper in ſpeculis fuiſſe, quum a te animo eſſet alieno,

---

§. 21. *vomere*, quod et antiquis uſitatum fuit et ipſi potiſſimum Caeſari, ut in epiſt. ad Attic. Moris autem erat, ut, quum vomere cogitarent, large coenam ſumerent. *Manut.* ad Att. XIII, 52. de Caeſare: *accubuit; ἐμετικὴν agebat. Itaque et edit et bibit ἀδεῶς et iucunde, opipare ſane et apparate.*

ſigna aenea, ac non homines potius.

Habes crimina inſidiarum cum aliqua ironia dictum eſt, inquit Manut. pro haec ſunt crimina omnia inſidiarum.

praeſertim quum. E praecedentibus aſſumendum: non mitteret eum Romam, praeſertim quum etc. vid. ad Mil. §. 81. or. pro Arch. IX, 19.

de abſente ſe indicare, fere ut pro Flacc. 37, 92. *quis tibi de epiſtolis iſtis indicavit?* Cf. Salluſt. Catil. 48, 4. *de abſente ſe*, quo perículoſior erat accuſatio, quum non poſſet crimina in ſe congeſta praeſens diluere.

§. 22. *quae illos ſcire dicis*, non, *ſciſſe*: nam adhuc ſciebant, et eſt idem quod *quae illi ſciebant, ut dicis.*

c. VIII. *in ſpeculis fuiſſe*, diligenter obſervaſſe, an quid adverſi Caeſari accideret, ut ea opportunitate uſus ab eo deficeret. Cf. §. 25. Verr. Act. I, 16. *Nunc autem homines in ſpeculis ſunt; obſervant* etc. Imprimis accommodatus eſt locus Tertulliani apolog. c. 35. quem citat Abram. *Cui autem opus eſt perſcrutari ſuper Caeſaris ſalute, niſi a quo aliquid adverſus*

Alieno autem a te animo fuit. Quomodo? Speravit, 1
credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter
regionis naturam et fluminis. At eo ipſo tempore pecuniam
dedit, exercitum aluit, ei quem Aſiae praefeceras,
nulla in re defuit, tibi victori non ſolum ad hoſpitium,
ſed ad periculum etiam atque ad aciem praeſto
fuit. Secutum eſt bellum Africanum. Graves de te rumores 2
ſparſi, qui etiam furioſum illum Caecilium excitaverunt.
Quo tum erga te rex animo fuit? qui auctionatus
ſit ſeſeque exſpoliare maluerit, quam tibi pecuniam
non ſubminiſtrare. At eo, inquit, tempore ipſo Nicaeam
Epheſumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent
et celeriter ad ſe referrent. Itaque quum eſſet ei nuntiatum,
Domitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumſideri,
de Domitio dixit verſum Graecum eadem ſententia,
qua etiam nos habemus Latinum: „*Pereant amici,
dum una inimici intercidant;* quod ille, ſi eſſet tibi inimiciſſimus,
numquam tamen dixiſſet: ipſe enim manſuetus,
verſus immanis. Qui autem Domitio poterat eſſe amicus,
qui tibi eſſet inimicus? Tibi porro inimicus cur
eſſet, a quo quum vel interfici belli lege potuiſſet, regem
et ſe et filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet? Quid 26
deinde? furcifer quo progreditur? Ait, hac laetitia De-

---

ad equitatum tuum (quo ſenſu Terentius dixit Eunuch. II, 3, 69. *Illa nihil eſt ad noſtram hanc, jene iſt an Schönheit nichts gegen unſere Haus-Iungfer*). Huic obiectioni iam ita reſpondet Cicero: Miſit Deiotarus eos milites, quibus meliores non habebat, quippe ſuis e copiis electos. *Heumann.*

c. IX. §. 24. *propter reg. nat.* Vid. Caeſ. b. civ. III, 112. b. Alex. 25—32.

ei, quem Aſiae praefeceras; Cn. Domitio Calvino. Cf. §. 14. et 25.

§. 25. *graves de te rum. ſp.* Dio Caſſ. 47, 26. *Περί τε τοῦ Καίσαρος πολλὰ καὶ δεινὰ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἠγγέλλετο*, unde Caecilius Baſſus *γράμματά τινα συνέπλασεν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Σκιπίωνός οἱ πεμφθέντα, καὶ ἐξ αὐτῶν τόν τε Καίσαρα ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἡττῆσθαι καὶ ἀπολωλέναι διήγγελλε, καὶ ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς Συρίας προστετάχθαι ἔλεγε.*

qui auctionatus ſit, bona ſua haſtae praeconique ſubiecerit ad conflandam pecuniam, quae tibi mitteretur. *Abram.* Cf. §. 14.

verſum Graecum. Plutarch. de diſcr. am. et adul. p. 50. F. *Ἐῤῥέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ*, quem in metrica proverbia retulit Schottus 1283. Monuit iam Heum.

§. 26. *hac laetitia* i. e. huius

exempla peterentur, tamen hoc maledictum minime in illam aetatem conveniret; quibus ille ſtudiis ab ineunte aetate ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut armis, optime ut equis uteretur, ea tamen illum cuncta iam aetate exacta defecerant. Itaque Deiotarum quum plures in equum ſuſtuliſſent, quod haerere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. Hic vero adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Graecia commilito fuit, quum in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat? quam ſe iactare? quam oſtentare? quam nemini in illa cauſa ſtudio et cupiditate concedere? Quum vero, exercitu amiſſo, ego, qui pacis auctor ſemper, poſt Pharſalicum autem proelium ſuaſor fuiſſem armorum non deponendorum, ſed abiiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quod et ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, et patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. Felix iſta domus, quae non impunitatem ſolum adepta ſit, ſed etiam accuſandi licentiam; calamitoſus Deiotarus, qui ab eo, qui in iisdem caſtris fuerit, non modo apud te, ſed etiam a ſuis accuſetur. Vos veſtra ſecunda fortuna, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum calamitate eſſe contenti.

---

hoc maledictum, quo ſaltatio ei obiicitur.

Hic vero adoleſcens. Intelligit Caſtorem. *in Graecia*, nempe in exercitu Pompeii, ad quem Cicero ierat ad Dyrrhachium. *Ern.*

pater, Saocondarius, gener regis Deiotari.

§. 29. *Quum vero* etc. Cohaerent iſta, *Quum vero ſuaſor fuiſſem*; ſed ut haec *ſuaſor fuiſſem — abiiciendorum* oppoſita eſſe iis, quae interiecta ſunt, *qui pacis auctor ſemper fui*, appareret, ad iſta ſola reſpiciens interſeruit *autem*, et ſententiam verborum *exercitu amiſſo* repetiit verbis *poſt Pharſalicum proelium*. Apodoſis eſt in verbis *hunc ad meam auct.* etc.

abiiciendorum, ut rei odioſae. *Manut.*

ipſius belli i. e. belli per ſe, nulla ratione habita cauſae, pro qua gerebatur. Cf. epp. fam. V, 12 (35. 11.)

ab eo — a ſuis. Haec duo eundem hominem deſignant, Caſtorem, ſed diverſa eſt ratio utriusque. Tria enim ſunt, propter quae *calamitoſus* vocatur Deiot., primum quod ab eo accuſetur, qui non minus partes Pompeianas ſecutus fuerat, in quo omittitur, eundem nepotem eſſe Deiot., deinde quod apud Caeſarem, et infenſum regi et iudicem, tum quod a ſuis.

dicturos eſſe confido. Corpora vero ſua pro ſalute regum ſuorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras et Bleſamius et Antigonus, tibi nobisque omnibus iam diu noti, eademque fide et virtute praeditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus eſt ad te miſſus, tum regum amiciſſimi, tum tibi etiam, ut ſpero, probati. Exquire de 42 Bleſamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam ſcripſerit. Hieras quidem cauſam omnem ſuſcipit, et criminibus illis pro rege ſe ſupponit reum, memoriam tuam implorat, qua vales plurimum, negat umquam ſe a te in Deiotari tetrarchia pedem diſceſſiſſe; in primis finibus tibi ſe praeſto fuiſſe dicit, usque ad ultimos proſecutum; quum e balneo exiſſes, tecum ſe fuiſſe, quum illa munera inſpexiſſes cenatus, quum in cubiculo recubuiſſes, eandemque aſſiduitatem tibi ſe praebuiſſe poſtridie. Quamobrem, ſi quid eorum, quae obiecta ſunt, cogitatum 43 ſit, non recuſat, quin id facinus ſuum iudices. Quocirca, C. Caeſar, velim exiſtimes, hodierno die ſententiam tuam aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe regibus, aut incolumem famam cum ſalute, quorum alterum optare illorum crudelitatis eſt, alterum conſervare clementiae tuae.

---

c. XV. §. 41. *tum regum amic.* int. Deiotari et domus eius, ut in illo vulgato Romanorum de Bruto, qui *reges* eieciſſe Roma dicebatur. *Ern.* Miror Moebium *amiciſſimi* et *probati* pro genitivis accipientem.

§. 42. *ſupponit,* ſubſtituit, ut pro Roſc. 58, 111. De hac vi verbi Ern. in clav. citat Burmann. ad Ovid. Heroid. IX, 18.

§. 43. *cum ſummo dedecore* regum, non Caeſaris. Cf. ad Muren. §. 2.

alterum conſervare, int. facere, ut adhuc feciſti; eſt tamen dictum exquiſitius et ad laudem augendam pro praeſtare. *Ern.* Equidem non video, cur non propria vi accipiendum ſit: nam qui in ſummo periculo verſatur, ne de ſtatu ſuo funditus deiiciatur, ei qui ignoſcit, is eum proprie conſervat ſuis et civibus.

Ibid. VI, 14. *memoria digna uti eſſet, reip. ca*
— *praeſcribere.* Sic ſcripſi ex emend. Ed. Wu
Jahrb. d. Philol. III. p. 131 ſq. pro *memoria dig*
uti et reip. cap. auct. — praeſcriberet.

Ib. c. VIII, 19. *tanquam Atlante coelum.* Ed.
l. c. p. 133. e ſcripturis Codd. *ut illo ſupercilio* a
ille, aumantius *ille*, amnancius, anancius *ille*, ma
niti tanquam videretur, legendum coniicit, *ut illo*
[*tanquam*] *Rhadamanthus ille niti videretur;* qu
amico Lambini in mentem venerat. At primum *il*
parvo intervallo repetitum Ciceronis conſuetudini v
videtur; tum *Rhadamanthus nititur ſupercilio eiu*
phora eſt plane inſolens, cuius ne rationem quidem
poſſis: in translationibus enim ea verba coniung
Cicero, quae etiam propria vi ſua copulari poſſ
ſupercilio alterius nitens quomodo cogitari poteſt?
baculo? Quis umquam ſupercilium cum baculo co
Nec notio baculi ineſſe videtur in verbis *vultu co*
libidinem franget: nam non baculo tantum fran
ſed manu etiam, dentibus, aliis. Itaque quum neu
certa Codd. auctoritate, ſed coniectura utraque
ſervavi eam, quae minus offenſionis haberet.

Ibid. XXII, 50. *ad incertiſſimam ſpem et ad*
tum explicare aliquo modo ſtudui; ſed elegantius
Lambin. de coniectura edidit: *ad incertiſſimam ſ*
recuperandae. Nam in veteribus libris ſe ſcript
riſſe dicit *ad inc. ſpem rep. rata.* al. *ratam.* al. *ra*

Ib. c. XXXVIII, 81. *atque occupatam.* Guil
gendum coni. *conculcatam*, recte: nam id quod g
ſequi debet, non quod levius; et Codd. Palat. non
et S. Victor. apud Gruter. *occultam.* Omiſit han
nem Orell. Simile vitium eſt orat. 34, 120. Att
ſervatis notatisque temporibus — annorum ſeptin
memoriam uno libro colligavit. Leg. *obſervatis not.*
vivi. Sic pro *viri* recte Beier. ad Cicer. f
pag. 61.

Ibid. *vitam ab inimic. audacia.* Sic Erfurt. pro *ab inim. audacia teliſque vitam ut i. l. d.* Vid. Wunder. var. lect. p. LXXX.

Ibid. c. III. §. 17. *noſtrae quaeſt.* *Noſtrae* dicit, quia orator viam iudicandi monſtrat iudicibus, ut, omni errore ſublato, rem plane perſpicere poſſint, ideoque quaeſtionem ipſam multum adiuvat. Sed optimi Codd. habent *veſtrae quaeſt.* quod quominus reciperem, illud me impediit, quod non intelligebam, quomodo ei, qui legerit *veſtrae qu.* in mentem venire potuerit ſcribere *noſtrae; noſtrae* cur in *veſtrae* mutaret, eadem cauſa eſſe potuit, quae Garatonium impulit, ut *veſtrae* ſcriberet imprimis quum hoc etiam pro Cluent. 58 extr. pro Sext. 2, 5 legatur; quam legem egregii in arte critica uſus ipſe Garaton. ſupra ad §. 5. propoſuit. Adiecto *veſtrae* vel *noſtrae* pondus detrahi voci *propria* quomodo dicere potuerit Goerenz. l. c. non aſſequor.

Ibid. §. 8. *reſponderit.* Sic Bavaric. et Erfurt. apud Wunder. p. LXXX ſq. pro *reſpondit*, quod recepi, non quo subiunctivum neceſſarium ducerem (neque enim neceſſarium eſt cauſam indicare) ſed quod *reſponderit* facilius in *reſpondit* mutari, quam contra, potuit.

Ibid. §. 9. *defenderet.* Sic recte Garaton. e Saxon. et Bavar. duobus Barber. duobus Brit. et ſuo (accedunt Erfurt. Lagomarſ. plerique, Taurin. ap. Peyron. p. 293) pro *defenderit.* Primarium enim verbum eſt *voluerunt*, poſt quod ſequi debebat vel *defenderet*, ſi rem eo tempore continuatam ſignificare vellet orator, pro ſe defendentem interfici, vel plusquamperf., quod in oratione obliqua reſpondet futuro exacto orationis rectae. In lege ipſa tab. II. recte eſt futurum exactum, quum primarium ſit *ſine fraude eſto* (*Si nox*) (noctu) *furtum faxit*, *ſim* (ſi eum) *aliquis occiſit* (occiderit) *iure caeſus eſtod;* ſi ſe telo defenſint (defenderint) *ſi caeſi eſcint* (fuerint) *ſe* (ſine) *fraude eſtod.* Cf. Wernsdorf. qui accurate de uſu imperf. poſt perf. disputat. Mira doctrina eſt Goerenzii l. c. p. 329 tradita.

Ibid. X. §. 28. *magno et impedito.* Sic locum e MSS. corrupit ſcilicet Garaton., ut indicat Goerenz. l. c. p. 332. Ita vero iam Graevius edidit, qui recte etiam locum explicavit. Impedimentum qui pro impedimentis dixerit, non magis quam Garaton. inveni; *potuiſſe* Ciceronem etiam ſingulari vocis uti, ineptus ſit, qui dicat.

Ibid. XII, 32. *iis conſulibus.* Sic recte Garaton. poſt P. Manut. Car. Steph. Lambin. pro *his conſul.* Nam, etſi res nondum eſt ad liquidum perducta, hoc tamen obſervaſſe mihi videor, *hic* ſq. relativo pron. *qui* poni, ubi ſignificandum ſit id, quod quaſi digito demonſtrari poſſit, vel quod eo ipſo loco iam ſit commemoratum, *is* de remotioribus uſurpari. Cf. Orell. in Iahnii *Jahrb. d. Philol.* II. p. 241.

Ibid. XII, 33. *Et adſpexit me.* Ante haec verba Peyron. p. 225 ſq. inſerenda eſſe iudicavit ea, quae et a Quintiliano proferuntur IX, 2, 54. *An huius ille legis, quam Clodius a ſe inventam gloriatur, mentionem facere auſus eſſet vivo Milone, ne dicam conſule? de noſtrum enim omnium — non audeo totum dicere*, et a ſcholiaſte Ambroſiano orat. de aere alieno Milonis p. 97. ed. Maii: *Nec vero illam nefariam libertatem ſuffragii ſcilicet libertinorum, cuius legis mentio ſit in oratione habita pro Milone: Atque per ...... de noſtrorum omnium — non audeo totum dicere. Videte quid ea lex vitii habitura fuerit, cuius periculoſa etiam reprehenſio eſt.* Haec autem petita eſſe ex illa Tullii pro Milone oratione, quam in ipſo iudicio *habuerit*, quamque lectam Fabio aliunde conſtet, ſuſpicabatur et Geſnerus ad Quintil. locum, et Garaton. p. 212 ſq. ed. Bonon. p. 300 ed. Lipſ. hic etiam ſententiae ſuae argumentum petens e verbis ſcholiaſtae *in oratione, quae* habita *eſt pro Milone.* Nam hanc quoque manere exceptam teſtatur Aſcon. argum. fin. Peyron. vero pugnat fragmentum eſſe orationis *ſcriptae.* In quo primum in iocularem errorem incidit vir doctiſſimus, quod cum iis congreditur p. 227 ſq, qui illud fragmentum ex oratione pro aere alieno Milonis ſumptum eſſe dicant; qui nulli unquam fuerunt, nec vero eſſe poſſunt. Veriſſimum ſcio etiam, an minus ſibi conſtare Cicero cenſendus ſit, qui in illo fragmento, quod hic inculcare volunt, periculoſam eſſe legis reprehenſionem dicat, hoc ipſo autem loco fortiter et leges illas reprehendat, et S. Clodium irrideat. Itaque de fragmento illo recte mihi iudicaſſe videntur Geſner. et Garat. et totum ab hac oratione plane alienum eſſe.

Ibid. XIV, 37. *converſa rurſus in me nuper quidem.* Sic Erfurt. teſte Wunder. p. LXXXII.

Ibid. XVI, 42. *fabulam fictam, falſam.* Adduci non potui, ut cum Garatonio eiicerem *falſam*, tanquam gloſſema vocis *fictam:* neque enim tam ignota eſſe potuit illa vox, ut explicatione indigeret. Quod vero loci mutatione gloſſema coargui dicit Garat., quum in Erfurt. ſit *fab. falſam, fictam*, in Bavar. *fab. fictam, falſam*, non minus locum mutat *fictam*, ut illud argumentum etiam ad hanc vocem eiiciendam valere poſſit, ſitque ex iis, quae *nimium probare* dicunt Logici. Iunguntur haec verba etiam infra c. XXV. in. Nam *ficta* ſunt, quae conſulto excogitata ſunt, *falſa*, quae errore aliquo pro veris accipiuntur, *levia*, quae nullum certum auctorem habent. *Ficta* ſpeciem conſtituunt, *falſa* genus apud Salluſt. Catil. 3, 2. *quae ſibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit; ſupra ea, veluti ficta, pro falſis ducit.* — Mox *Nihil eſt enim* ex Erfurt. (vid. Wunder. p. 106.) dedi pro *Nihil enim eſt.*

Ibid. XVI, 43. *quod caput eſt.* Recte *audaciae*, quae vox legebatur poſt *caput*, delevit Garaton. poſt Ferrarium, non quia *audaciae* alibi additum non legatur, ut Goerenz. accepiſſe videtur l. c. p. 334, ſed quia *caput audaciae* i. e. ſumma audacia, neque in eo poſitum eſſe poteſt, quod nemo ignorat, max. illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem, neque in eo, quod haec maxima eſt illecebra. Eſt caput probationis, qua demonſtretur, in Clodio hoc non fuiſſe dubitandum.

Ibid. XIX, 49. *dum*, particula temporis ſine eiusmodi ſignificatione h. l. poſita me quoque offendit; *quandoqui-*

nibus improbis reſiſtatur; quid vero indignius eſſe poſſe, quam Chryſogonum potentia ſua ita abuti, ut etiam fidem iudicum labefactare, eosque ex ipſius libidine ſententiam ferre velit? §. 136-142. Verum haec ſe non pro Sexto Roſcio, ſed pro ſe ipſo dicere (coll. §. 129.). Sextum enim nihil aliud, niſi culpa liberari et crimine nefario ſolvi cupere §. 143. 144. Ita orator ſenſim tranſit ad

epilogum, in quo oſtendit, nihil Chryſogono a Sexto metuendum eſſe, neque timendum, ne quando liberis proſcriptorum bona patria reddantur, neque indigne ferendum, quod diligenter defendatur §. 145—149. Sed, ſi non impetret a Chryſogono, ut vitae ſuae parcat, ad bonitatem et miſericordiam iudicum eum confugere, quos indignum eſſe, ad id reſervatos eſſe, ut eum condemnarent, quem ſicarii iugulare non potuerint, quum praeſertim nihil aliud agatur, niſi ut proſcriptorum liberi quavis ratione tollantur, et dubitari non poſſit, quin T. Roſcii Sextum, non filius, occiderint. Hoc vero imprimis iudicum eſſe, ut crudelitatem, quae tam diu in republica verſata ſit, tollant §. 150-154.

Abſolutum eſſe Sextum, ex eo probabile fit, quod Cicero in Bruto c. 90 extr. dicit, *eam orationem tantum commendationis habuiſſe, ut nulla eſſet, quae non digna eius patrocinio videretur.* cf. de offic. II, 14. Plutarch. etiam v. Cicer. 3. *ἀναδεξάμενος οὖν τὴν συνηγορίαν καὶ κατορθώσας ἐθαυμάσθη.* Quod addit Plut. Ciceronem metu Sullae in Graeciam conceſſiſſe, dubitari poteſt: nam ſi infenſus ei erat Sulla, ne in Graeciam quidem tutus ei ſeceſſus erat, et ſequenti etiam anno cauſam Arretinae mulieris contra Sullae voluntatem egit, pro Caec. 33, 97. Vera igitur cauſa profectionis eſſe videtur ea, quam ipſe attulit in Bruto 91, 314. ſed homines, aliud quid cauſae ſubeſſe ſuſpicati, falſum de eo rumorem propagaſſe videntur, ut ſemper ſunt, qui ad ſuam animi infirmitatem aliorum facta interpretentur.

---

res poſtularet, iura divina atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam ſingulari maleficio, quod ita raro exſtitit, ut, ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigii ſimile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? 38 Nonne et audaciam eius, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere, et mores feros immanemque naturam, et vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, et denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne obiiciendi quidem cauſa, contuliſti.

XIV Patrem occidit Sex. Roſcius. Qui homo? Adoleſcentulus 39 corruptus et ab hominibus nequam inductus? annos natus maior quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax et ſaepe in caede verſatus? at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum et aeris alieni magnitudo et indomitae animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt? De luxuria purgavit Erucius, quum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuiſſe; nihil autem unquam debuit; cupiditates porro quae poſſunt eſſe in eo, qui, ut ipſe accuſator obiecit, ruri ſemper habitarit et in agro colendo vixerit? quae vita maxime disiuncta 40 a cupiditate eſt et cum officio coniuncta. Quae res igitur tantum iſtum furorem Sex. Roſcio obiecit? „Patri, in-

---

te meminiſſem, patrem huius M. Craſſi — eadem ſibi manu vitam exhauſiſſe, qua mortem ſaepe hoſtibus obtuliſſet. Sic *iniuriam efferre* Terent. Hec. V, 1, 14, *luctum eff.* Catull. epithal. 247.

§. 38. *ad perniciem*, ita ut pernicies hominis profligati conſequatur, ſicut *ad necem* aliquis *caedi* dicitur. *Profligatus et perditus* de homine, de quo ſperari non poteſt fore, ut umquam reſipiſcat, ubique iunguntur. *ne obiiciendi quidem cauſa*, ne maledicti quidem nomine, nedum ut crimen ei illatum illis firmares. Vid. or. pro Planc. c. 12 extr. et maxime pro Coelio c. 3. *Weiske.*

c. XIV. §. 39. *annos natus maior quadraginta.* Sic Corn. N. de reg. 2, 3. *maiorque annos ſexaginta natus, deceſſit.* ubi et noſtrum locum adſcripſit Bardili, et Liv. 46, 32 *cum liberis maioribus quam XV annos natis.* Cf. Gell. 1, 12. Similiter Corn. N. Hann. 3, 2. *Hannibal minor XXV annis.* (Boſ. et Heuſ. *annos*) *natus.* Quae locutiones ortae eſſe videntur e duabus aliis, *maior annis XL* et *natus annos XL*. At Cicero ubi hac formula utitur Verr. 2, 49, 122. Acad. 2, 19, 61. *natu* dicit, non *natum*, ita ut ablat. e compar. pendeat, *minor triginta annis natu*, *aliquot annis minorem natu*, in quo duos ablat. diverſa vi poſitos (vid. ad Mur. § 87) agnoſco, alterum, ut dixi, e comparativo pendentem, alterum eadem ratione adiectum, ut in pervulgatis illis *maior natu* etc. i. e. quod ad aetatem attinet. Cf. Garaton. ad Verr. II, 49.

cum officio, officia omnia diligenter ſervandi alacritate. Sic Verr. I, 51, 135 *vir ſummo officio ac virtute praeditus.*

§. 40. *obiecit* pro *iniecit*. Tusc.

certis fundis, patre vivo, frui ſolitum eſſe? tamenne haec
attenta vita et ruſticana relegatio atque amandatio appellabitur?
Vides, Eruci, quantum diſtet argumentatio tua ab re
ipſa atque a veritate. Quod conſuetudine patres faciunt,
id, quaſi novum, reprehendis; quod benevolentia fit, id odio
factum criminaris; quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit,
45 id eum ſupplicii cauſa feciſſe dicis. Neque haec tu
non intelligis; ſed uſque eo, quid arguas, non habes, ut non
modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra
rerum naturam contraque conſuetudinem hominum
XVI contraque opiniones omnium. — „At enim, quum duos
filios haberet, alterum a ſe non dimittebat, alterum ruri
eſſe patiebatur.“ Quaeſo, Eruci, ut hoc in bonam partem
accipias: non enim exprobrandi cauſa, ſed commonendi
46 gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo naſcerere,
ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos
eſſet, at natura certe dedit, ut humanitatis non parum
haberes. Eo acceſſit ſtudium doctrinae, ut ne a litteris
quidem alienus eſſes. Ecquid tandem tibi videtur, ut
ad fabulas veniamus, ſenex ille Caecilianus minoris facere
Eutychum, filium ruſticum, quam illum alterum, Chaereſtratum?
— nam, ut opinor, hoc nomine eſt — alterum
in urbe ſecum honoris cauſa habere, alterum rus ſupplicii
47 cauſa relegaſſe? „Quid ad iſtas ineptias abis?“ inquies.
Quaſi vero mihi difficile ſit quamvis multos nominatim

---

ad villam . . . Ad villam erat Tullius. Vid. Beier. p. 35.

attenta, rei familiari augendae. Terent. Ad. V, 8, 31 *nimium ad rem in ſenecta attenti ſumus.* Cic. pro Quint. 3 *paterfamilias prudens et attentus.* Horat. Serm. II, 6, 82 *attentus quaeſitis.* Id. Ep. I, 7, 91 *durus nimis attentusque videris.*

§. 45. *quid arguas, non habes*, non habes compertum, neſcis. Hanc conſtructionem contra Erneſt. qui *habeo, quod* dici tantum poſſe ſibi perſuaſerat, recte defendit Heuſing. ad Off. II, 2, 11. Heindorf. ad Cic. de nat. d. III, 25, 64. Unum tamen locum intactum praetermiſit Erneſt. Brut. 87, 298 *adoleſcentes quid in latinis potius imitaremur, non habebamus.* In clave v. *Habere* meliora docet ipſe Erneſti.

c. XVI. §. 46. *patre certo*, qui quin pater tuus eſſet, dubitare non poſſes, ut Lael. 19, 70 *in veris patribus certisque.* Sic Invent. I, 2 *nemo legitimas viderat nuptias, non certos quisquam inſpexerat liberos*, quos ſuos eſſe certo ſciret. Cf. Liv. 39, 53. Simile eſt, quod Plutarch. in regum et imper. apophth. T. VIII. p. 165 ed. Hutten. de Cicerone narrat: *ἐρωτῶντος δὲ τοῦ Μετέλλου, τίς αὐτοῦ πατήρ ἐστι, ταύτην, ἔφη, τὴν ἀπόκρισιν χαλεπωτέραν ἡ σὴ μήτηρ πεποίηκεν. ἦν γὰρ ἡ τοῦ Μετέλλου ἀκόλαστος.*

ſenex ille Caecilianus, in fabula quadam Caecilii, poëtae comici.

§. 47. *quamvis multos.* Verr. II,

proferre, ne longius abeam, vel tribules vel vicinos
qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas aſſidu
cupiunt. Verum homines notos ſumere odioſum eſt,
et illud incertum ſit, velintne hi ſeſe nominari, et nem
bis magis notus futurus ſit, quam eſt hic Eutychus, et
ad rem nihil interſit, utrum hunc ego comicum adole
tem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim
conficta arbitror a poëtis eſſe, ut effictos noſtros mor
alienis perſonis expreſſamque imaginem noſtrae vitae
tidianae videremus. Age nunc, refer animum, ſis, a
ritatem et conſidera, non modo in Umbria atque in e
cinitate, ſed in his veteribus municipiis, quae ſtudia
tribusfamilias maxime laudentur. Iam profecto te in
ges inopia criminum ſummam laudem Sex. Roſcio
et culpae dediſſe. Ac non modo hoc patrum volunta
beri faciunt, ſed permultos et ego novi, et, niſi me
animus, unus quisque veſtrum, qui ipſi incenſi ſunt ſt
quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc ruſti
quam tu probro et crimini putas eſſe oportere, et h
ſtiſſimam et ſuaviſſimam arbitrantur. Quid cenſes
ipſum Sex. Roſcium, quo ſtudio et qua intelligentia e
ruſticis rebus? ut ex his propinquis eius, hominibus h

42, 102 *hac actione quam voletis multi dicent.* 58, 142 *quam volent magnas hoc nomine pecunias capere poſſint.* V, 5, 11 *exſpectate facinus quam vultis improbum.* Coel. 26, 63 *quam velit ſit potens.* 28, 67 *quam volent in conviviis faceti.* Brut. 21, 83 *oratio Laelii de collegiis non melior, quam de multis quam voles Scipionis.* Sic etiam cum adverbiis iungitur, ut infra §. 91. pro Flacco 15, 35 *quam volent impudenter mentiantur.* Cf. ib. 14, 35.

ne longius abeam, i. e. ne alienos dicam vel longinquos, ut recte Gern. in theſ. qui comparat Cic. ad Famil. VII, 20 *non longe abieris*, non longe petatur exemplum; quod Lucanus I, 94 dixit, *fatorum ne longe exempla petantur.* Nam abire eſt etiam evagari, a propoſito diſcedere, ut paullo ante, *quid ad iſtas ineptias abis?*

§. 48. *ad veritatem*; ad veram
rerum rationem (nos: *Wir*
keit), ad homines veros, non
Orat. I, 33 *probo iſta*, *ut*
aliqua poſita conſimili earun
ſarum, *quae in forum deferu*
dicatis quam maxime ad v
tem accommodate, id eſt, e
dante Ern. in cl. ut vera r
cauſa, non ficta agi videatu
34 *commentatio incluſa in v*
tis lucem proferenda eſt, h.
veras cauſas in foro adhibe

c. XVII. §. 49. *Quid cenſes*
ipſum S. R. quo ſtudio etc.
Or. I, 17, 79 *quid cenſes*,
alicuius ingenium vel par ve
ius illa, *quae ego non attigi*
ceſſerint, *qualem illum et*
tum oratorem futurum? Na
I. 27 extr. *Quid cenſes*, *ſi*
eſſet in belluis, *non ſuo qu*
generi plurimum tributuras
ſe? et 29, 82 *Quid igitur*
Apim illum — — nonne deu
deri Aegyptiis? de offic. I

ſtiſſimis, audio, non tu in iſto artificio accuſatorio callidior
es, quam hic in ſuo. Verum, ut opinor, quoniam ita Chry-
ſogono videtur, qui huic nullum praedium reliquit, et arti-
ficium obliviſcatur et ſtudium deponat, licebit. Quod tam-
etſi miſerum et indignum eſt, feret tamen aequo animo,
iudices, ſi per vos vitam et famam poteſt obtinere. Hoc
vero eſt, quod ferri non poteſt, ſi et in hanc calamitatem
venit propter praediorum bonitatem et multitudinem, et,
quod ea ſtudioſe coluit, id erit ei maxime fraudi, ut parum
miſeriae ſit, quod aliis coluit, non ſibi, niſi etiam, quod
XVIII omnino coluit, crimini fuerit. Nae tu, Eruci, accuſator
50 eſſes ridiculus, ſi illis temporibus natus eſſes, quum ab
aratro arceſſebantur, qui conſules fierent. Etenim, qui
praeeſſe agro colendo flagitium putes, profecto illum Ati-
lium, quem ſua manu ſpargentem ſemen, qui miſſi erant,
convenerunt, hominem turpiſſimum atque inhoneſtiſſimum
iudicares. At hercule maiores noſtri longe aliter et de
illo et de ceteris talibus viris exiſtimabant. Itaque ex
minima tenuiſſimaque republica maximam et florentiſſi-
mam nobis reliquerunt: ſuos enim agros ſtudioſe cole-
bant, non alienos cupide appetebant; quibus rebus, et
agris et urbibus et nationibus, rempublicam atque hoc
51 imperium et populi Romani nomen auxerunt. Neque
ego haec eo profero, quo conferenda ſint cum hiſce, de
quibus nunc quaerimus, ſed ut illud intelligatur, quum
apud maiores noſtros ſummi viri clariſſimique homines,

---

25 *Quid enim cenſemus ſuperiorem illum Dionyſium quo cruciatu timoris angi ſolitum? quid Alexandrum quo animo vixiſſe arbitramur?* cf. de leg. agr. II, 17, 45. Similiter Plato Sympoſ. p. 211. E. *τί δῆτα, ἔφη, οἰόμεθα, εἴ τῳ γένοιτο αὐτὸ τὸ καλὸν ἰδεῖν εἰλικρινὲς — — — ἆρ' οἴει φαῦλον βίον γίγνεσθαι ἐκεῖσε βλέποντος ἀνθρώπου — —;* cf. Heind. ad Phaedr. p. 214. In his ad noſtram conſuetudinem *quid* abundat.

callidior de Erucio in malam partem ſumitur, de Roſcio in bonam, ut de nat. d. II, 57 *natura nihil eſt callidius.* Tusc. Qu. I, 20, 47 *callidiſſimum artificium naturae.*

c. XVIII. §. 50. *Atilium*, qui primus Serrani cognomen accepit. Conſul fuit a. u. 495 et 503. cf. Valer. Max. IV, 4, 5. Colum. de re ruſt. I in. Plin. H. N. XVIII, 5.

ex minima, quum antea minima tenuiſſimaque fuiſſet, ut Terent. Andr. I, 1 in. *feci, e ſervo ut eſſes libertus mihi.* Ad rem cf. Virg. Georg. II, 532 *Hanc olim veteres vitam coluere Sabini; Hanc Remus et frater; ſic fortis Etruria crevit; Scilicet et rerum facta eſt pulcherrima Roma.*

quibus rebus et agris etc. Nota diverſam horum ablativorum rationem, de qua vid. ad or. pro Mur. §. 87.

eſſe qui verbum facere hoc tempore auderet. Haec te opinio falſa in iſtam fraudem impulit. Non mehercule verbum feciſſes, ſi tibi quemquam reſponſurum putaſſes.

59 Operae pretium erat, ſi animadvertiſtis, iudices, negligentiam eius in accuſando conſiderare. Credo, quum vidiſſet, qui homines in hisce ſubſelliis ſederent, quaeſiſſe, num ille aut ille defenſurus eſſet; de me ne ſuſpicatum quidem, quod antea cauſam publicam nullam dixerim. Poſteaquam invenit neminem eorum, qui poſſunt et ſolent, ita negligens eſſe coepit, ut, quum in mentem veniret ei, reſideret, deinde ſpatiaretur, nonnunquam etiam puerum vocaret; credo, cui coenam imperaret, prorſus ut veſtro conſeſſu et hoc conventu pro ſumma ſolitudine abuteretur.

XXII Peroravit aliquando, aſſedit; ſurrexi ego. Reſpirare viſus
60 eſt, quod non alius potius diceret. Coepi dicere. Usque
eo animadverti, iudices, eum iocari atque alias res agere,
antequam Chryſogonum nominavi; quem ſimul atque
attigi, ſtatim homo ſe erexit; mirari viſus eſt. Intellexi,
quid eum pupugiſſet. Iterum ac tertio nominavi. Poſtea
homines curſare ultro et citro non deſtiterunt, credo, qui
Chryſogono nuntiarent, eſſe aliquem in civitate, qui contra voluntatem eius dicere auderet, aliter cauſam agi, atque

---

§. 58. *fraudem*, errorem: in Piſon. 1 *vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit.* Manut.

§. 59. *num ille aut ille.* *aut* non eſt pro *an*, ut viſum Facciol. non magis, quam infra c. 40 extr. *num aut ille laniſta — aut hic discipulus.* Nam non ſignificatur dubitatio, quis e pluribus defenſurus ſit, ſed an omnino quisquam hoc ſit facturus. Or. III, 33, 135. *num, quia ius civile didicerat, cauſas non dicebat? aut, quia poterat dicere, iuris ſcientiam negligebat? An* ſignificaret hoc alterum verum videri. Sed neutrum verum eſt, et *num* ad ſecundum etiam membrum pertinet. Cf. Nat. D. II, 35 in. III, 15, 38. Recte de Offic. III, 13, 54. ediderunt: *num id iniuſte aut improbe fecerit.* minus autem recte Schütz. in Cic. Brut. 44. in. *Erit*, *inquit M. Brutus, aut iam eſt iſte quem* exſpectas? edidit: *an iam eſt iſte.*

ſpatiaretur. Quint. Inſt. or. XI, 3, 126 *conveniet etiam* (oratori) *ambulatio quaedam propter immodicas laudationum moras; quamquam Cicero* (orat. 18) *rarum inceſſum neque ita longum probat: discurſare vero — ineptiſſimum; urbaneque Flavius Virginius interrogavit de quodam ſuo antiſophiſte, quot millia paſſuum declamaſſet?* et §. 131 *unde moneor, ut ne id quidem transeam, ineptiſſime fieri, quum inter moras laudationum aut in aurem alicuius loquuntur, aut cum ſodalibus iocantur* etc. Etiam *nonnunquam reſidere* indecorum videri debuit, quum ſtantes dicerent.

c. XXII. §. 60. *Usque eo* ſc. dum ego coepi dicere, ſed inſtitutae orationis oblitus pro *donec* vel *dum* poſuit *antequam.*

qui hunc accuſatis, omnes eius ſervos habetis; unus puer, victus quotidiani adminiſter, ex tanta familia Sex. Roſcio relictus non eſt. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle; vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos ſervos paternos in quaeſtionem ab adverſariis Sex. Roſcius poſtulavit. Meminiſtine te, T. Roſci, recuſare? Quid? ii ſervi ubi ſunt? Chryſogonum, iudices, ſectantur; apud eum ſunt in honore et in pretio. Etiam nunc, ut ex his
78 quaeratur, ego poſtulo, hic orat atque obſecrat. Quid facitis? cur recuſatis? Dubitate etiam nunc, iudices, ſi poteſtis, a quo ſit Sex. Roſcius occiſus, ab eone, qui propter illius mortem in egeſtate et inſidiis verſatur, cui ne quaerendi quidem de morte patris poteſtas permittitur, an ab iis, qui quaeſtionem fugitant, bona poſſident, in caede atque ex caede vivunt? Omnia, iudices, in hac cauſa ſunt miſera atque indigna; tamen hoc nihil neque acerbius neque iniquius proferri poteſt: mortis paternae de ſervis paternis quaeſtionem habere filio non licet; ne tamdiu quidem dominus erit in ſuos, dum ex iis de patris morte quaeratur. Veniam, neque ita multo poſt, ad hunc locum: nam hoc totum ad Roſcios pertinet, de quorum audacia tum me dicturum pollicitus ſum, quum Erucii crimina diluiſſem.

XXIX Nunc, Eruci, ad te venio. Conveniat mihi tecum
79 neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, — id quod negas, — aut per aliquos liberos, aut ſervos. Liberosne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo pretio, potes oſtendere. Ego contra oſtendo, non modo nihil eorum feciſſe

---

§. 77. *P. Scipio.* Eſt pater eius, qui Pompeii Magni ſocer fuit, itaque Serapionis nepos, L. Craſſi gener; Metellus autem eſt pater Metelli Nepotis, conſulis a. u 696. cum Lentulo Spinthere, i. e. Q. Metellus Celer, Nepotis mai. (cos. a. 655) filius, Balearici nepos.

§. 78. *Dubitate etiam nunc.* Indignatio, quod in re perſpicua dubitetur. Tale illud in Verrem lib. III. (c. 38. §. 86) *vos etiam nunc dubitate, ſi poteſtis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor iſtius ſibi acceperit, an huic exegerit.* Ibidem (c. 55 in.) *exſpectate etiam, iudices, exſpectate, ſi poteſtis, auctoritatem accuſationis meae.* Non diſſimilis illa indignatio lib. II. (c. 31 in.) *retinete, retinete hominem in civitate, iudices; parcite et conſervate, ut ſit, qui vobiscum res iudicet, qui in ſenatu ſine ulla cupiditate de bello et pace ſententiam ferat.* Manut. Similiter infra §. 88. *reſtat, ut hoc dubitemus.* Verr. III, 89, 208. *Deſinite nunc dubitare.*

rem? et alii multi.[a] Quaſi nunc id agatur, quis ex tanta
multitudine occiderit, ac non hoc quaeratur, eum, qui Ro-
mae ſit occiſus, utrum veriſimilius ſit, ab eo eſſe occiſum,
qui aſſiduus eo tempore Romae fuerit, an ab eo, qui mul-
93 tis annis Romam omnino non acceſſerit! Age, nunc cete-
ras quoque facultates conſideremus. Erat tum multitudo
ſicariorum, id quod commemoravit Erucius, et homines
impune occidebantur. Quid? ea multitudo quae erat?
Opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati, aut eorum,
qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent. Si eos
putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero, qui no-
ſtra pecunia dives es; ſin eos, quos, qui leviore nomine

pron. illud, quo ſeqq. quaſi praeparantur, interrogationi ipſi cum vocula *Quid* praemitti ſolet. Tuſc. I. 15, 34. *loquor de principibus. quid poëtae? nonne poſt mortem nobilitari volunt? — — quid noſtri philoſophi? nonne in his ipſis libris — nomina ſua inſcribunt?* ib. 14, 32 *Quid illud? num dubitas* etc. 24, 56 *Quid illa tandem? num leviora cenſes*, ut recte in edit. ſecunda Wolf. Cf. pro l. Man. 13, 36. Mil. §. 37. pro l. agr. II, 15 extr. Quam certa ſit interpunctionis illa regula, quam Goerenz. ad Cic. Fin. II, 22, 74. ſcripſit, e Graecis, imprimis Platone, intelligitur. Eurip. Iph. Aul. 1238 Musgr. *τί δ' ἆρ' ἐγώ σε πρέσβυν; ἆρ' ἐσδέξομαι* ubi vix quisquam interpunxerit: *τί δ'; ἆρ' ἐγώ σε πρέσβυν ἆρ' ἐσδ.* et Cic. Cat. m. 7, 22. *Quid iuriſconſulti? quid pontifices? quid augures? quid philoſophi ſenes? quam multa meminerunt?* Vid. Heind. ad Plat. Gorg. 66. 123. Erfurdt. ad Soph. Ai. 972. Ut hoc loco, ſic Brut. 51, 191. *Quid tu, Brute? poſſesne* etc., ubi male Ern. Schütz. *Quid? tu, Brute, poſſesne.* Interrogationis nota tollenda poſt *Quid* videbatur Beiero ad fr. or. p. 144.

ac non hoc quaeratur. Ac non ponitur, ubi id, quod praeceſſerat, corrigitur, ita ut *potius* ſuppleri poſſit, quod nonnunquam etiam additur. Verr. I, 31, 80 *ſi quam Rubrius iniuriam ſuo nomine, ac non impulſu tuo — feciſſet.* ibid. 56, 148 *quaſi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis conſtitueretur.* cf. III, 30, 72. 68, 159. V, 66 in. pro Mil. 12, 33. Catil. II, 6, 12. in quibus ea, quae poſt *ac non* ſequuntur, vera eſſe ſignificatur. Sic etiam uſurpatur *et non* Or. III. 56 in. Verr. III, 48 in. ubi male Ern. deleto *et* venuſtiorem fieri orationem putabat, IV, 9 extr. At ubi poſt prius membrum aiens alterum negans ſequitur, ita ut eorum ordo inverti et *non — ſed* poni poſſit, negatio ſimplici *non* exprimitur. Tusc. Qu. III, 18 *a gravibus illis et antiquis philoſophis medicina petenda eſt, non ab his voluptariis* i. e. non ab his vol. ſed a grav. illis et ant. ph. med. pet. eſt. Neutro loco *nec* poni poteſt. Pauciſſimi ſunt loci, qui huic obſervationi adverſentur. Tusc. II, 12, 28. *quaſi de verbo, non de re laboretur*, id eſt *quaſi non de re, ſed de verbo laboretur.* Cf. pro Mil. 7, 19. Nec haec Ciceronis tantum conſuetudo eſt, ſed optimi cuiusque Latinorum.

§. 93. *in bonis* diripiendis.

audiatis, ut partim me dicere pro me ip
pro Sex. Roſcio. Quae enim mihi ipſi
ſerabilia videntur, quaeque ad omnes,
arbitror pertinere, ea pro me ipſo, ex a
dolore pronuntio; quae ad huius vitae
pertineant, et quid hic pro ſe dici velit,
contentus ſit, iam in extrema oratione
audietis. Ego haec a Chryſogono, mea
Sex. Roſcio, quaero, primum, quare
venierint? deinde, quare hominis eius,
ſcriptus, neque apud adverſarios occiſus e
quum in eos ſolos lex ſcripta ſit? deinde
poſt eam diem venierint, quae dies in le
deinde, cur tantulo venierint? Quae
admodum ſolent liberti nequam et im
patronum ſuum voluerit conferre, nih
eſt enim, qui neſciat, propter magnitudin
multos, partim imprudente L. Sulla, co
igitur, in his rebus aliquid imprudentia
placet, iudices, ſed neceſſe eſt. Eten
Optimus Maximus, cuius nutu et arbitr
mariaque reguntur, ſaepe ventis vehemen
moderatis tempeſtatibus aut nimio calor
frigore hominibus nocuit, urbes delevit,
quorum nihil pernicie cauſa divino conſili
magnitudine rerum factum putamus, at c
quibus utimur, lucemque, qua fruimu
quem ducimus, ab eo nobis dari atque im

---

§. 129. *partim* h. l. poſitum eſſe videtur pro *ex parte*, ut de nat. d. I, 18 in. *ac de forma quidem partim natura nos admonet, partim ratio docet.* Phil. II, 45 extr. *attulerat iam liberae civitati partim metu, partim patientia conſuetudinem ſerviendi.* Divin. II, 11 *artificioſum divinandi genus dicebas conſtare partim ex coniectura, partim ex obſervatione diuturna.* Hic uſus apud Livium et alios frequentiſſimus, rarior eſt apud Ciceronem, qui fere pro *alii* — *alii* ponere ſolet.

pro me ipſo, ex mea perſona, non, ad me defendendum.

caſum cauſamque. Caſum ex

variante lecti
repſiſſe ſuſpic
til. L. p. 36.

c. XLV.

deinde — *d*
etiam orat. 5
(63, 5.) bis de
octies de inve

partim imp
ſitum reperitu
II, 24, 56.

§. 131. *pern*
genitivi nomi
egerunt Bentl
7, 4. Cort.
C. Schneider
p. 356. cf. V
Ovid. Met. II

excellere ceteris? cuius legiones ſic in Aſiam pervenerint,
ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem
cuiquam pacato nocuiſſe dicatur. Iam vero, quemadmodum
milites hibernent, quotidie ſermones ac litterae
perferuntur; non modo, ut ſumtum faciat in militem,
nemini vis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur:
hiemis enim, non avaritiae, perfugium maiores
noſtri in ſociorum atque amicorum tectis eſſe voluerunt.
XIV Age vero, ceteris in rebus qualis ſit temperantia conſiderate.
40 Unde illam tantam celeritatem et tam incredibilem
curſum inventum putatis? Non enim illum eximia vis
remigum, aut ars inaudita gubernandi, aut venti aliqui
novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt, ſed hae
res, quae ceteros remorari ſolent, non retardarunt; non
avaritia ab inſtituto curſu ad praedam aliquam devocavit,
non libido ad voluptatem, non amoenitas ad delectationem,
non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe
ad quietem; poſtremo ſigna et tabulas ceteraque ornamenta
Graecorum oppidorum, quae ceteri tollenda eſſe arbitrantur,
41 ea ſibi ille ne viſenda quidem exiſtimavit. Itaque
omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, ſicut aliquem
non ex hac urbe miſſum, ſed de coelo delapſum,
intuentur; nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines
Romanos hac quondam continentia, quod iam nationibus

---

§. 39. *in Aſiam*, bello piratico. *ut non modo manus-dicatur*, non modo nihil rapuiſſe, ſed ne pedem quidem, ubi non licebat, poſuiſſe. *Hottom.*

pervenerint. Vid. Wunder. l. c. p. LXXI.

hiemis perfugium eſt, quo hiemis vitandae cauſa confugimus, ut *perfugium portusque ſupplicii* Caec. 34, 100, *avaritiae perfugium*, quo avaritia ad ſe explendam confugit. Sic *καταφυγή* apud Eurip. Vid. Schaefer. ad Oreſt. 442. Porſ.

c. XIV. §. 40. *inventum*, paratum, effectum.

non nobilitas urbis ad cogn. Athenas, opinor, ſignificat, quo ingreſſum Pompeium Plutarchus (Pomp. 27) ſcribit rem ſacram feciſſe, et habita concione continuo deceſſiſſe. *Hottom.* Cum hoc loco Victor. V. L. VII, 8 comparat Xenoph. Hellen. IV, 8, 22. *Ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ (Διφρίδας) ἐγχειρητικώτερος στρατηγός· οὐδὲ γὰρ ἐκράτουν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναί, ἀλλ᾽ ἀεί, πρὸς ᾧ εἴη ἔργῳ, τοῦτο ἔπραττεν.* et or. pro Arch. p. 6, 12.

ſigna et tabulas — ea. Phil. II, 42 extr. *ſigna, tabulas, quas populo Caeſar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeii deportavit* etc. et ſic ſaepius. Vid. Wolf. litter. Anal. III p. 16.

§. 41. *de coelo delapſum.* ad Quint. fr. I, 1, 2 *Nam Graeci quidem ſic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam de coelo divinum hominem eſſe in provinciam delapſum putent.*

continentia. Vid. Wunder. var. lect. p. LXIV ſq.

tam inuſitatum, quam ut, quum duo conſules clariſſimi fortiſſimique eſſent, eques Romanus ad bellum maximum formidoloſiſſimumque pro conſule mitteretur? miſſus eſt. Quo quidem tempore, quum eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret, *Non oportere mitti hominem privatum pro conſule*, L. Philippus dixiſſe dicitur, *Non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere.* Tanta in eo reipublicae bene gerendae ſpes conſtituebatur, ut duorum conſulum munus unius adoleſcentis virtuti committeretur! Quid tam ſingulare, quam ut ex ſenatus conſulto legibus ſolutus conſul ante fieret, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet? quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus ex ſenatusconſulto triumpharet? Quae in omnibus hominibus nova poſt hominum memoriam conſtituta ſunt, ea tam multa non ſunt, quam haec, quae in hoc uno homine vidimus. Atque haec tot exempla, tanta ac tam nova, profecta ſunt in eundem hominem a Q. Catuli atque a ceterorum eiusdem dignitatis ampliſſimorum hominum auctoritate.

XXII 63 Quare videant, ne ſit periniquum et non ferendum,

---

cf. ib. 20, 54. Verr. V, 6, 13 *hoc vero novum eſt, ut ipſe, qui iudicarat, dimiſerit.*

duo conſules, Dec. Iunius Brutus et M. Aemilius Lepidus a. u. 676. *ad bellum maximum*, Sertorianum.

L. Philippus dixiſſe dicitur. Cic. Phil. XI, 8, 19 *Pompeio Sertorianum bellum datum eſt privato, quia conſules recuſabant, quum L. Philippus pro conſulibus ſe eum mittere dixit, non pro conſule.* Plut. Pomp. 17 *φασὶν ἐν συγκλήτῳ πυθομένου τινὸς καὶ θαυμάζοντος, εἰ Πομπήϊον ἀνθύπατον οἴεται δεῖν ἐκπεμφθῆναι Φίλιππος, Οὐκ ἔγωγε, φάναι τὸν Φίλιππον, ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων, ὡς ἀμφοτέρους τοὺς τότε ὑπατεύοντας οὐδενὸς ἀξίους ὄντας.* Huc reſpexit Dio Caſſ. XXXVI. p. 92 extr. in orat. Gabinii: *ἀλλὰ καὶ τοῦτον καὶ τότε μηδέπω μήθ' ἡλικίαν ἔχοντα, μήτε βουλεύοντα καὶ ἀντὶ ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων ἐξεπέμψαμεν.*

legibus ſolutus. ſolvi legibus dicuntur, quibus, praecipuo iure ut ſint, neque legibus teneantur, SC. permittitur. *Hott.* Solutus autem eſt lege Villia annali, et duabus Corneliis, quae ad conſulatum eos non admittebant, qui quaeſtores praetoresque non fuiſſent. *Ferrat.*

conſul ante fieret, deſignatus anno aetatis 34, a. u. 680. E magiſtratibus autem curulibus — hos enim intelligit Cicero — primus erat aedilitas, quam anno aetatis 37 capere licebat. Appian. B. C. I. p. 707 *Π. οὔτε στρατηγήσας, οὔτε ταμιεύσας, ἔτος τε ἔχων τέταρτον ἐπὶ τοῖς τριάκοντα.*

triumpharet, ex Hiſpaniis, annum agens 36. Vellei. II, 30 *Pomp. hoc quoque triumpho adhuc eques Rom. ante diem, quam conſulatum iniret, curru urbem invectus eſt.*

c. XXII. §. 63. *videant, ne ſit* i. e. proprie caveant, ne ſit, eſt formula modeſtiae, qua, quod pro certo dicere volunt, tanquam probabile et minus certum eſſe-

nihil concurſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus
habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? patere tua conſilia non ſentis? conſtrictam iam
omnium horum conſcientia teneri coniurationem tuam
non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris,
ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem
2 noſtrum ignorare arbitraris? O tempora! o mores! Senatus haec intelligit, conſul videt; hic tamen vivit. Vivit? imo vero etiam in ſenatum venit, fit publici conſilii
particeps, notat et deſignat oculis ad caedem unumquemque noſtrum. Nos autem, viri fortes, ſatisfacere reipublicae videmur, ſi iſtius furorem ac tela vitemus. Ad
mortem te, Catilina, duci, iuſſu conſulis, iampridem oportebat; in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omnes
5 iamdiu machinaris. An vero vir ampliſſimus P. Scipio,
pontifex maximus, Tib. Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum reipublicae, privatus interfecit; Catilinam, orbem terrae caede atque incendiis vaſtare cupientem, nos conſules perferemus? nam illa nimis antiqua
praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Melium, novis
rebus ſtudentem, manu ſua occidit. Fuit, fuit iſta quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acrioribus
ſuppliciis civem pernicioſum, quam acerbiſſimum hoſtem,

---

quod erat in radicibus Palatii. vid. Alex. Donati Roma vetus ac recens II, 13. p. 148. ubi tunc ſenatus habebatur. vid. II, 6, 12. infr. 5, 11. — *horum ora vultusque*, quum omnes te ingredientem averſati eam partem ſubſelliorum, ad quam tu acceſſeras, reliquerunt. *Muret.* vid. c. 7, 16. Catil. II, 6, 12.

quid proxima, quid ſuper n. cf. c. 4. §. 8. Catil. II, 3, 6. epp. fam. V, 19. (93, 2.).

§. 2. *imo vero* inſervit augendo, ut Att. XII, 42. *ferendus tibi in hoc error. ferendus? imo vero etiam adiuvandus.* *Ern.* Cf. Abram. ad Sext. 24.

§. 3. *An vero* etc. formula eſt argumentandi a minore ad maius, pro Quum P. Scipio Tib. Gracchum privatus interfecerit, (vid. ad or. pro l. Man. §. 2.) multo magis Catilinam conſules interficere oportebat. De hoc loco Quint. VIII, 4, 14. *hic et Catilina Graccho, et ſtatus reip. orbi terrarum, et mediocris labefactatio caedi et incendiis et vaſtationi, et privatus conſulibus comparatur.* Ceterum oratorie elevat conatus Tib. Gracchi. quum eum *mediocriter* labefactaſſe ſtatum reip. dicit, cuius *turbulentiſſimum* tribunatum appellat Brut. c. 27. Vellei. II, 2. *Tib. Gracchus — — pollicitus toti Italiae civitatem, ſimul etiam promulgatis agrariis legibus, omnium ſtatum concutientibus, ſumma imis miſcuit, et in praeruptum atque anceps periculum adduxit remp.* Similiter infr. c. 1, in. C. Gracchi factum extenuat.

C. Servilius Ahala. a. u. 315. vid. Liv. IV, 13.

obrem, ut ſaepe iam dixi, proficiſcere, ac, ſi mihi inimico,
ut praedicas, tuo conflare vis invidiam, recta perge in exſilium;
vix feram ſermones hominum, ſi id feceris; vix
molem iſtius invidiae, ſi in exſilium ieris iuſſu conſulis,
ſuſtinebo. Sin autem ſervire meae laudi et gloriae mavis,
egredere cum importuna ſceleratorum manu; confer te ad
Manlium; concita perditos cives; ſecerne te a bonis; infer
patriae bellum; exſulta impio latrocinio, ut a me non
eiectus ad alienos, ſed invitatus ad tuos iſſe videaris.
24 Quamquam quid ego te invitem, a quo iam ſciam eſſe
praemiſſos, qui tibi ad Forum Aurelium praeſtolarentur
armati, cui ſciam pactam et conſtitutam eſſe cum Manlio
diem, a quo etiam aquilam illam argenteam, quam tibi
ac tuis omnibus perinicioſam eſſe confido et funeſtam futuram,
cui domi tuae ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutum
fuit, ſciam eſſe praemiſſam? Tu ut illa diutius carere
poſſis, quam venerari ad caedem proficiſcens ſolebas,
a cuius altaribus ſaepe iſtam impiam dextram ad necem
25 civium tranſtuliſti? Ibis tandem aliquando, quo te iampridem
tua iſta cupiditas effrenata ac furioſa rapiebat: neque
enim tibi haec res affert dolorem, ſed quandam incredibilem
X voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit,
voluntas exercuit, fortuna ſervavit; nunquam tu
non modo otium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium,
concupiſti. Nactus es ex perditis, atque ab omni non
modo fortuna, verum etiam ſpe derelictis, conflatam improborum
26 manum. Hic tu qua laetitia perfruere? quibus
gaudiis exſultabis? quanta in voluptate bacchabere, quum
in tanto numero tuorum neque audies virum bonum
quemquam, neque videbis? Ad huius vitae ſtudium meditati
illi ſunt, qui feruntur, labores tui: iacere humi
non modo ad obſidendum ſtuprum, verum etiam ad faci-

---

§. 23. *ſermones hominum*, reprehenſionem. Verr. IV, 7, 13 *nunquam commiſiſſet, ut propter eum* (Cupidinem) *in ſermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret.* cf. pro Flacco c. 5 extr. ad Famil. IX, 3. pro Coelio 16, 38 *ſermones iniquorum effugere non potuit.*

§. 24. *ad Forum Aurelium*, ad viam Aureliam in Etruria, ubi hodie oppidum eſt *Monte alto.*

ſacrarium. Nam erat etiam, cum ſignorum militarium omnium, tum aquilae quaedam religio, et in ſacello illa reponebantur. Herodian. IV, 5. V, 8. Cf. Tacit. Ann. I, 39. Suet. Cal. 14. Vitell. 2. Vid. ad Dionem Caſſ. 40, 18. p. 236.

c. X. §. 26. *qui feruntur*, ſermonibus celebrantur, commemorantur. pro Sulla 23, 66. *eius voces, eius minae ferebantur.*

ad obſidendum ſt. i. e. ad tempus ſtupro opportunum obſervan-

ORATIO II
L. CATILINAM AD QUIRITES.

ARGUMENTUM.

poſt primam orationem Catilina Roma diſceſſiſſet, Cicero
. Id. Nov. concione advocata, ſecundam orationem habuit; in
mum ſibi et populo diſceſſum Catilinae gratulatur §. 1. 2.
auſas affert, cur tam capitalem hoſtem non comprehenderit
quam emiſerit: nam, quum multi adhuc eſſent, qui factam
iurationem vel non crederent, vel etiam defenderent, ſi Cati-
orte multaſſet, tantum invidiae ſe ſibi conflaturum fuiſſe, ut
ius perſequi non poſſet. Nunc aperte patriae bellum inferre
n; neminem amplius de ſceleratis eius conſiliis dubitare poſſe;
m ſe moleſte ferre, quod ſocios coniurationis, homines va-
nobiles, in urbe reliquerit. §. 3. 4. Nam Catilinae exerci-
ius timendum eſſe, quam hos, qui in urbe remanſerint,
ſumma ſit audacia et impudentia, quippe quum omnia ſua
ota eſſe conſuli ſciant, neque tamen permoveantur. §. 5. 6.
ehementer eos monet, ut aut exeant, aut, ſi minus exire
uieſcant; quod ſi in urbe et in eadem mente permaneant,
mereantur, exſpectare iubet §. 6—11. Quum vero eſſent,
ent, a Cicerone in exſilium eiectum eſſe Catilinam, hos re-
ando ea, quae proximo ſuperiore die in ſenatu egerat, et
ndo, non in exſilium, ſed in caſtra Manliana profectum eſſe
. §. 12—16. Sed magis nunc timendos eſſe eos, qui diſſi-
c Romae remaneant. Horum ſex genera eſſe dicit, et ſin-
ſilium ſuum impertit, quomodo ſanari et reipublicae placari
. 17—23. Horum deinde hominum flagitioſos greges cum
reipublicae, ipſas etiam cauſas inter ſe comparat, ut, quam
iaceant, intelligatur. §. 24. 25. cives bono animo eſſe iubet;
omnia providiſſe, quae ad ſervandam rempublicam per-

palam jam cum hoſte, nullo impediente, bellum iuſtum geremus. Sine dubio perdidimus hominem magnificeque vicimus, quum illum ex occultis inſidiis in apertum latrocinium coniecimus. Quod vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis nobis egreſſus eſt, quod ei ferrum de manibus extorſimus, quod incolumes cives, quod ſtantem urbem reliquit, quanto tandem illum moerore afflictum eſſe et profligatum putatis? Iacet ille nunc proſtratus, Quirites, et ſe perculſum atque abiectum eſſe ſentit, et retorquet oculos profecto ſaepe ad hanc urbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget; quae quidem laetari mihi videtur, quod tantam peſtem evomuerit foraſque proiecerit.

At ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui II
in hoc ipſo, in quo exſultat et triumphat oratio mea, me 3
vehementer accuſet, quod tam capitalem hoſtem non com-
prehenderim potius, quam emiſerim; non eſt iſta mea
culpa, Quirites, ſed temporum. Interemtum eſſe L. Ca-
tilinam et graviſſimo ſupplicio affectum iampridem oporte-
bat, idque a me et mos maiorum et huius imperii ſeveri-
tas et reſpublica poſtulabat. Sed quam multos fuiſſe pu-
tatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam
multos, qui propter ſtultitiam non putarent? quam mul-
tos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter
improbitatem faverent? Ac ſi, ſublato illo, depelli a vo-
bis omne periculum iudicarem, iampridem ego L. Cati-
linam non modo invidiae meae, verum etiam vitae, peri-
culo ſuſtuliſſem. Sed quum viderem, ne vobis quidem 4
omnibus re etiam tum probata, ſi illum, ut erat meritus,
morte multaſſem, fore, ut eius ſocios invidia oppreſſus
perſequi non poſſem, rem huc deduxi, ut tum palam pu-
gnare poſſetis, quum hoſtem aperte videretis. Quem
quidem ego hoſtem, Quirites, quam vehementer foris

---

evomuerit. Metaphora ab aegrotis, qui ſaepe vomitu recreari et relevavi ſolent, ut annot. Muretus. Garat. citat Donat. ad Ter. Hec. III, 5, 61.

c. II. §. 3. *ſi — iudicarem, — ſuſtuliſſem.* Non eſt pro *ſi iudicaſſem*, ſed dictum, ut *non ſuſtuli, quia iudicabam*, ubi nemo *iudicavi* dicat. Tuſc. I, 12, 27 *quas caeremonias — nec coluiſſent, nec ſanxiſſent, niſi haereret in eorum mentibus* etc. ut recte ibi Wolfius ed. pro *haeſiſſet*. Cf. quae monui ad Cic. epiſt. CXXXI. p. 275. de or. II, 55, 224. Sext. 20, 45. Mil. 15, 39. Tuſc. III, 22, 54. Nat. d. II, 3, 7. Cat. m. 5, 19. 23, 82. Lael. 4 in. Ruhnken. ad Ter. Andr. I, 5, 23. qui minus recte, ut *Zumpt. gramm. l.* p. 375 ſq. in his imperf. pro plusquamp. eſſe dicit.

poſſunt. Horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima, — ſunt enim locupletes; — voluntas vero et cauſa impudentiſſima. Tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus et copioſus ſis, et dubites aliquid de poſſeſſione detrahere, acquirere ad fidem? Quid enim exſpectas? bellum? Quid? ergo in vaſtatione omnium tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? An tabulas novas? errant, qui iſtas a Catilina exſpectant; meo beneficio tabulae novae proferentur, verum auctionariae; neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalvi eſſe poſſunt. Quod ſi maturius facere voluiſſent, neque, id quod ſtultiſſimum eſt, certare cum uſuris fructibus praediorum, locupletioribus his et melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minime puto pertimeſcendos, quod aut deduci de ſententia poſſunt, aut, ſi permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra rempublicam, quam arma laturi.

IX 19 Alterum genus eſt eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen exſpectant; rerum potiri volunt; honores, quos quieta republica deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. Quibus hoc praecipiendum videtur, unum ſcilicet et idem, quod ce-

---

mul ad locutionem *aes alienum diſſolvere.* Cic. Phil. II, 18. pro Sulla 20, 56 *plurimis et pulcherrimis P. Cincii praediis venditis, aes alienum eiusdem diſſolutum eſt, ut, quae cauſa ceteros ad facinus impulit, cupiditas retinendae poſſeſſionis, ea Cincio non fuerit, praediis deminutis.* et §. 59 *illud erat genus hominum horribile et pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant, ut ab his membra divelli citius ac distrahi poſſe diceres.*

An tabulas novas. Eas pollicitum eſſe Catilinam, narrat Salluſt. c. 21.

tabulae novae proferentur, verum auction. Ludit in verbis *tab. novae*, quae plerúmque ſignificabant eas, quibus aeris alieni diſſolutio debitoribus remittebatur: ſed etiam *tab. auctionariae*, in quas referebatur, quantum e poſſeſſionibus debitorum rediiſſet, ut inde creditoribus ſatisfieri poſſet, recte, ſed cum irriſione quadam, vocari poterant *novae* propter nomina ope auctionis oblitterata. Vid. Beier. ad Cic. Off. II. p. 162.

verum auctionariae. de offic. II, 24, 84 *nunquam vehementius actum eſt, quum me conſule, ne ſolveretur; armis et caſtris tentata res eſt ab omni genere hominum et ordine; quibus ſic reſiſti, ut hoc tantum malum de republica tolleretur. Nunquam nec maius aes alienum fuit, nec melius nec facilius diſſolutum eſt: fraudandi enim ſpe ſublata, ſolvendi neceſſitas conſecuta eſt.*

certare cum uſ. fr. pr. velle uſuras ſortis creditae ſolvere fructibus ſeu reditibus, quos capimus ex fundis poſſeſſionibusque noſtris, quum tamen uſurae fructus praediorum ſuperent. *Graev.*

ab inferis excitandus; qui etiam nonnullos agreſtes, homines tenues atque egentes, in eandem illam ſpem rapinarum veterum impulerunt; quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere praedatorum direptorumque pono. Sed eos hoc moneo: deſinant furere ac proſcriptiones et dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt civitati, ut iam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſurae eſſe videantur.

X 21 Quartum genus eſt ſane varium et miſtum et turbulentum; qui iampridem premuntur, qui nunquam emergent, qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumtibus, in vetere aere alieno vacillant, qui vadimoniis, iudiciis, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti et ex urbe et ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos eſſe arbitror; qui homines primum, ſi ſtare non poſſunt, corruant,

---

dictaturas cogitare. vid. ad or. pro Lig. §. 28.

inuſtus eſt. *Inuri* dicuntur, quae duratura ſunt, ut monuit I. Fr. Gronov. ad Liv. IX, 5, 13. qui addit etiam impoſita a neceſſitate.

c. X. §. 21. *turbulentum*, eo ipſo, quod varium et miſtum, ſ. e variis hominum generibus ita miſtum eſt, ut temere, ſine certo ordine ac ratione omnia confluxiſſe videantur. Sic fere dicitur *concurſio atomorum turbulenta* de fin. I, 6.

genus — qui — emergent. Similiter ad Quint. fr. I, 1, 12 *Conſtat enim ea provincia primum* ex eo genere *ſociorum*, quod eſt *ex hominum omni genere humaniſſimum, deinde ex* eo genere *civium*, qui *nos ſumma neceſſitudine* attingunt; cf. infr. §. 22. pro Sull. §. 59 loco ad §. 18 adſcripto. Agrar. II, 14, 37 *quum ex* eo numero, qui *per eos annos* conſules fuerunt, *multi mortui ſint.*

vadimoniis, iud. proſcr. Praeclarus ordo: primo enim vadatur creditor debitorem. Si debitor vadimonium deſeruerit, iudicium adverſus eum datur, mittiturque creditor in poſſeſſionem. Si per triginta dies bona poſſeſſa fuerint, proſcribuntur. *Muret.*

infitiatores lentos, non quo lente infitientur ſe debere, nec quo negando iis, quibus debent, lenti ſint in ſolvendo, ſed quod nullis contumeliis, iudiciis etc. moventur. de qua vi verbi *lentus* egit Voſſius ad Catull. p. 213 ſq. Broukh. ad Propert. II, 11, 14. Apparet concinnitati ſerviiſſe Ciceronem: nam *lentus* etiam *acri* opponitur, ut Cic. de Rep. V ap. Nonium 4, 281. quem locum laudat Geſn. in Theſ. *Marcellus ut acer et pugnax*, *Maximus ut conſideratus et lentus.* Infitiatores autem proprie dicuntur, qui negant ſe pecuniam debere, mala nomina. vid. Cic. Or. I, 37, 68. pro Flacc. 20, 48. Schütz. ed. *inſidiatores lentos*, qui ſintne, qui lente inſidiantur, an qui lenti ſunt ob id ipſum, quod inſidiantur, an qui in inſidiando patientes ſunt, nec facile moventur, non habeo dicere.

ſibi iſti miſeri volunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his praeſertim iam noctibus? quo autem pacto illi Appenninum atque illas pruinas ac nives perferent? niſi idcirco ſe facilius hiemem toleraturos putant, quod nudi in conviviis ſaltare didicerunt.

XI O bellum magnopere pertimeſcendum, quum hanc
24 ſit habiturus Catilina ſcortorum cohortem praetoriam!
Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae
copias veſtra praeſidia veſtrosque exercitus; et
primum gladiatori illi confecto et ſaucio conſules imperatoresque
veſtros opponite; deinde contra illam naufragorum
eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiae
ac robur educite. Iam vero urbes coloniarum ac
municipiorum reſpondebunt Catilinae tumulis ſilveſtribus.
Neque vero ceteras copias, ornamenta, praeſidia
veſtra cum illius latronis inopia atque egeſtate conferre
25 debeo. Sed, ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus nos
ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equitibus Romanis, populo,
urbe, aerario, vectigalibus, cuncta Italia, provinciis
omnibus, exteris nationibus, ſi, his rebus omiſſis,
ipſas cauſas, quae inter ſe confligunt, contendere veli-

---

c. XI. §. 24. *urbes coloniarum* dictum eſſe videtur, ut Or. II, 15, 63 *cauſa vel caſus vel ſapientiae vel temeritatis.* Nam, ut ibi *caſus*, *ſapientia*, *temeritas* ſpecies ſunt; generi i. e. cauſis, ſubiectae, ſic h. l. *coloniae* et *municipia urbium*, ut generis, nomine comprehenduntur. vid. quae monui ad Cicer. Epiſt. XXXV, §. 21. Sic Leg. I, 14, 40 *aut iuſti ſui doloris cauſam aliquam fingeret* i. e. cauſam aliquam, nim. iuſtum dolorem, fingeret, ubi iniuria haeret Goerenz. Cf. Or. II, 11, 46. 84. III, 14, 52. 24, 91. 38, 155. ad Famil. X, 4. in. agr. II, 14, 36. pro Ligar. X, 29. Offic. I, 43, 152. Cf. ad Mur. §. 23. Ellendt. ad Brut. §. 135.

reſpondebunt, pares erunt ad reſiſtendum, reſiſtent, opponentur. pro Flacc. 40, 100 *opponemus Aſiae provinciae primum magnam partem eiusdem provinciae, quae pro huius periculis legatos laudatoresque miſit — — Graecis autem — — obſiſtent Maſſilienſes* etc. *Septimio et Caelio teſtibus P. Servilius et A. Metellus repugnabunt; Aſiaticae iurisdictioni urbana iurisdictio reſpondebit.*

tumulis ſilv., quos Catilinam occupaturum eſſe ſignificat. Nempe eo confugere ſolent, qui latebras quaerunt ad inſidias, nec ſe praelio in aperta planitie committere audent. Sic Liv. XXVII, 20 *Tumulus erat ſilveſtris, quem Hannibal inſidiis, quam caſtris, aptiorem eſſe crediderat.* Schütz.

§. 25. *ſuppeditamus*, abundamus. Sic *ſuppeditatio bonorum* pro abundantia, copia de nat. d. I, 40. quod comparat Ern. in cl.

contendere, conferre, comparare. pro S. Roſcio 33, §. 93.

non arbitrabar, in tantis reipublicae periculis eſſe mihi
nimiam diligentiam pertimeſcendam. Senatum frequentem
celeriter, ut vidiſtis, coëgi. Atque interea ſtatim, 8
admonitu Allobrogum, C. Sulpicium praetorem, fortem
virum, miſi, qui ex aedibus Cethegi, ſi quid telorum
eſſet, efferret; ex quibus ille maximum ſicarum numerum
et gladiorum extulit. Introduxi Vulturcium ſine IV
Gallis; fidem ei publicam, iuſſu ſenatus, dedi; hortatus
ſum, ut ea, quae ſciret, ſine metu indicaret. Tum ille,
quum vix ſe ex magno timore recreaſſet, dixit, a P.
Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata et litteras, ut
ſervorum praeſidio uteretur et ad urbem quam primum
cum exercitu accederet; id autem eo conſilio, ut, quum
urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum
diſtributumque erat, incendiſſent caedemque infinitam civium
feciſſent, praeſto eſſet ille, qui et fugientes exciperet
et ſe cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti 9
autem Galli iuſiurandum ſibi et litteras a P. Lentulo,
Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt,
atque ita ſibi ab his et a L. Caſſio eſſe praeſcriptum,
ut equitatum in Italiam quam primum mitterent;
pedeſtres ſibi copias non defuturas; Lentulum autem ſibi
confirmaſſe ex fatis Sibyllinis aruſpicumque reſponſis, ſe

---

nimiam diligentiam, i. e. nimiae diligentiae crimen, ut Graeci dicunt, *ἀργίαν ἔχειν, δυσσέβειαν κτήσασθαι*. Vide quae monui ad Eur. Or. 491.

Senatum — coegi, in aedem Concordiae eam, quae ad adſcenſum clivi Capitolini ſita erat, gradibus aliquot ſuper planitiem elata, foro comitiisque imminens (vid. Plut. Cam. p. 151 E.) cuius loci ingenium equites cum armis circa aedem excubantes capiebat. (Cic. Phil. VII, 8. pro Sext. 12. Salluſt. Catil. 49.) ut facile ex hoc loco natura et arte munito adverſariorum impetus repelli poſſent. vid. Böttig. prol. cit. p. 417. not.

§. 8. *C. Sulpicium.* Plut. Cic. c. 19 *Γάϊος δὲ Σουλπίκιος, εἷς τῶν στρατηγῶν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν πεμφθεὶς τοῦ Κεθήγου, πολλὰ μὲν ἐν αὐτῇ βέλη καὶ ὅπλα, πλεῖστα δὲ ξίφη καὶ μαχαίρας εὗρε, νεοθήκτους ἁπάσας.*

c. IV. *fidem publicam.* *ἄδειαν* vocat Dio Caſſ. XXXVII, 34, p. 133. Plut. l. c.

ut ſerv. praeſ. uteretur. vid. §. 12. Salluſt. 44 *ad hoc mandata verbis dat, quum ab ſenatu hoſtis iudicatus ſit, quo conſilio ſervitia repudiet?*

§. 9. *a L. Caſſio* Longino ſenatore, (Sall. c. 17.) Ciceronis in conſulatu competitore. De eius in ſollicitandis Gallis partibus vid. Cic. pro Sull. c. 13.

Lentulum autem ſibi confirmaſſe. Eadem narrant Salluſt. c. 47. Plut. Cic. 17. Appian. p. 180. Hinc pro Sulla 25, 70 *Lentuli perverſam atque impiam religionem* commemorat.

transactum eſt: nam P. Lentulus, quamquam patefactus indiciis et confeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus, non modo praetoris ius, verum etiam civis amiſerat, tamen magiſtratu ſe abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clariſſimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

VII Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſſimi periculoſiſſimique
16 belli nefarios duces captos iam et comprehenſos
tenetis, exiſtimare debetis, omnes Catilinae copias, omnes
ſpes atque opes, his depulſis urbis periculis, concidiſſe.
Quem quidem ego quum ex urbe pellebam, hoc providebam
animo, Quirites, remoto Catilina nec mihi eſſe
P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſſii adipem, nec Cethegi
furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat unus
timendus ex his omnibus, ſed tamdiu, dum moenibus
urbis continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat,
appellare, tentare, ſollicitare poterat, audebat, erat
ei conſilium ad facinus aptum, conſilio autem neque lingua
neque manus deerat. Iam ad certas res conficiendas
certos homines delectos ac deſcriptos habebat; neque
vero quum aliquid mandaverat, confectum putabat;
nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret,
17 laboraret; frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hunc

---

mula ICtis uſitata, qua ſignificabant, nihil, quod ad negotii tractationem pertinebat, praetermiſſum eſſe, finita eſſe omnia. vid. Guilielm. quaeſt. Plaut. c. 6. Verba ſunt Ruhnk. ad Ter. Andr. I, 5, 13.

nam P. Lent. vid. ad or. pro S. Roſc. §. 15. pro l. Man. §. 19.

C. Glauciam. vid. Catil. I, 2, 4.

c. VII. §. 16. *Lentuli ſomnum* pro ſomnolentia, ut ſupra (II, 5, 10.) dormiens pro ſomnolento. *Ern.*

L. Caſſii adipem, obeſitatem et, quae inde oriri ſolent, inertiam atque ignaviam. Aſcon. in arg. or. in toga cand. *Caſſium, qui iners ac ſtolidus tum magis, quam improbus, videretur; poſt paucos menſes in coniuratione Catilinae eſſe apparuit, ac cruentiſſimarum ſententiarum fuiſſe auctorem.*

Cethegi furioſam tem. Salluſt. c. 43. *Inter haec parata atque decreta Cethegus ſemper querebatur de ignavia ſociorum; illos dubitando et dies prolatando magnas opportunitates corrumpere; facto, non conſulto, in tali periculo opus eſſe, ſeque, ſi pauci adiuvarent, languentibus aliis, impetum in curiam facturum. Natura ferox, vehemens, manu promptus, maximum bonum in celeritate putabat.*

omnium aditus tenebat. Virg. Aen. IV, 424 *ſola viri molles aditus et tempora noras.*

deantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox eſt, v ramini illum Iovem, cuſtodem huius urbis ac veſtı atque in veſtra tecta diſcedite, et ea, quamquam periculum eſt depulſum, tamen aeque, ac priore n feciſtis, cuſtodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis tius faciendum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe ſitis; providebo, Quirites.

---

ac priore nocte feciſtis. Recte *feciſtis*, in Gud. 2 et Erl. etiam repertum, defendit Goerenz proluſ. cit. laudans Heuſing. a I, 1, 1. Defendit etiam tonius.

ORATIO IV

IN L. CATILINAM QUARTA.

ARGUMENTUM.

Coniuratis in cuſtodiam traditis, Cicero quum a libertis ac clientibus Lentuli opifices atque ſervos ad eum eripiendum ſollicitari, Cethegi etiam ſervos ac libertos precibus eius excitari, ut grege facto cum telis ad ſeſe irrumperent, cognoviſſet, diſpoſitis equitum praeſidiis (vid. Phil. II, 7, 16. Sueton. Caeſ. 14.) ſenatum in aedem Concordiae eam, de qua vid. ad Catil. III. §. 7. (Phil. II, 8, 17. coll. c. 46, 119.) convocavit, et retulit, quid de his fieri placeret, qui in cuſtodiam traditi erant. Ibi D. Iunius Silanus, conſul deſignatus, de his, qui in cuſtodiis tenebantur, ſupplicium ſumendum decrevit, Tib. Nero aſſervandos eos, donec Catilina debellatus eſſet, Iulius autem Caeſar, praetor deſignatus, diſtribuendos eos per municipia, quae maxime opibus valerent, publicandasque eorum pecunias cenſuit. In quam ſententiam quum multi tranſirent (Salluſt. 50. 51. Plut. Cic. 20. Appian. B. C. II, 5. p. 180 ſq.) Cicero hanc orationem habuit, in qua intelligens, hanc maxime ob cauſam leniorem Caeſaris ſententiam amplecti ſenatum, quod timeret, ne, ſupplicio de coniuratis ſumto, Ciceroni graviſſimae inimicitiae excitarentur, et extremum periculum conflaretur, (Plut. c. 21.) primum ſenatum obſecrat, ut id tantum ſpectet, quid ſalus reip. poſtulet, de ipſo ne ſolliciti ſint. Quaecunque enim ſibi uni proponatur fortuna, eam ſe ſubire paratum eſſe §. 1 — 5. Tum, quanta et quam exitioſa habita ſit coniuratio, quam late diſſeminata, commemorat, ut quam celerrime vindicanda videatur. §. 6. Poſt hoc exordium duas ſententias, alteram Silani, alteram Caeſaris exponit §. 7 — 9, easque ita comparat, ut e Caeſaris ſententia maius ſibi periculi impendere oſtendat, et Caeſarem laudet, qui vere popularis ſit, ſaluti populi proſpiciens. §. 9. 10. Sed Silani tamen ſententiam nullam crudelitatem habere; nullam enim in tanto ſcelere puniendo eſſe poſſe crudelitatem. Se etiam, ut in hac cauſa vehementior ſit, humanitate et miſericordia commoveri, quum, quam miſera ac miſeranda Catilina cum ſociis in urbem ac cives machinatus ſit, recordetur, et is vere miſericors ſit, qui ſcelus commiſſum quam vehementiſſime vindicet, crudelis contra in patriam, qui remiſſior ſit in puniendo §. 11 — 13. Tum refutat eos, qui verebantur, ut conſul ſatis praeſidii haberet ad ſenatus decreta transigenda; omnes enim cives ſummo ſtudio ac virtute ad communem ſalutem conſentire, praeter eos, qui coniurationi affines ſint. §. 14 — 16. nec Lentuli lenonem quemdam in ſollicitandis opificibus ac ſellulariis quidquam profeciſſe §. 17. Itaque ſenatui et conſuli populum Romanum non deeſſe, id potius providendum, ne ſenatus populo Romano deſit; denuo igitur eos ad ſcelus quam celerrime et quam acerrime vindicandum adhortatur §. 18. 19. Quamvis autem maximam inimicorum multitudinem ſe ſuſcepiſſe videat, nunquam tamen fore, ut factorum ſuorum ac conſiliorum ſeſe poeniteat, quum tantam gloriam ſenatus decretis conſecutus ſit, ut cum Scipionibus Africanis, L. Aemilio Paulo, Mario, Pompeio comparari poſſit, bellumque, quod cum perditis civibus ſibi ſuſceptum ſit, ſenatus bonorumque omnium auxilio memoriaque ſervati pop. Rom. ſe facile a ſe propulſaturum eſſe §. 20 — 22. Itaque pro rebus a ſe geſtis nihil niſi conſulatus ſui memoriam poſtulat, ſin quid ſibi acciderit, parvum ſuum filium iis commendat, ſenatumque, ut fortiter decernat, cohortatur §. 23. 24.

ORATIO IV.

IN L. CATILINAM HABITA IN SENATU.

Video, patres conſcripti, in me omnium veſtrum ora I
atque oculos eſſe converſos. Video, vos non ſolum de 1
veſtro ac reipublicae, verum etiam, ſi id depulſum ſit, de
meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi iucunda in malis

et grata in dolore veſtra erga me voluntas; ſed eam, per deos immortales! quaeſo, deponite, atque obliti ſalutis meae de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi ſi haec conditio conſulatus data eſt, ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatusque perferrem, feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis
2 populoque Romano dignitas ſalusque pariatur. Ego ſum ille conſul, Patres conſcripti, cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus, conſularibus auſpiciis conſecratus, non curia, ſummum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus, non denique haec ſedes honoris unquam vacua mortis periculo atque inſidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in veſtro timore ſanavi. Nunc, ſi hunc exitum conſulatus mei dii immortales eſſe voluerunt, ut vos, Patres conſcripti, populumque Romanum ex caede miſerrima, coniuges liberosque veſtros virginesque Veſtales ex acerbiſſima vexatione, templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum, ex foediſſima flamma, totam Italiam ex bello et vaſtitate eriperem, quaecunque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim

---

C. I. §. 1. *voluntas*, benevolentia, quae ipſa efficiebat, ut ſolliciti eſſent de Ciceronis ſalute. Itaque quum ſollicitudinis notio inſit in vocabulo *voluntatis*, *eam deponite* dicens, *eam* ad ſollicitudinem retulit πρὸς τὸ σημαινόμενον.

§. 2. *in quo omnis aequ. cont.* Sic pro Mur. §. 31. *deque eo pauca diſſeram: neque enim cauſa in hoc continetur.* Alias *contineri in re* dicitur, quod eam non egreditur, ſed intra eam coërcetur, ut epp. Fam. VII, 19 *in qua exercitatione nos te continebimus*, Brut. 97 *contine te in tuis perennibus ſtudiis.* *Contineri re* eſt poſitum eſſe in re, ea ſervari, ex ea pendere. Fin. II, 15 in. *honeſtas tota his quatuor virtutibus continetur.* Cf. Beier. ad Off. III. p. 220. Hunc locum imitatione expreſſum eſſe a Livio 40, 10: ubi Perſeus, *quo enim alio confugiam*, inquit, *cui non — domus, non epulae, non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus, tuta eſt*, annotavit Muret. V. L. XIX, 14. Cf. pro Mur. §. 82.

conſul. auſp. conſ. vid. pro Mur. 1.

ſedes honoris, ſella curulis, quod ipſum olim addebatur. Liv. IX, 46 cit. Heum. *Flavius afferri curulem eo ſellam iuſſit, atque e ſede honoris ſui anxios invidia inimicos ſpectavit.* Hunc locum expreſſit Auſon. grat. act. ad Gratianum c. 2.

multa tacui. Videtur de multis potentibus intelligere, qui in ſuſpicionem coniurationis vocabantur, Craſſo, Caeſare, aliis. *Muret.*

in veſtro timore, vid. ad orat. pro Roſcio §. 22. De timore vid. pro Sext. 3, 8. c. n. Abram. 4. extr.

ſi P. Lentulus ſuum nomen, inductus a vatibus, fatale ad
perniciem reipublicae fore putavit, cur ego non laeter,
meum conſulatum ad ſalutem reipublicae prope fatalem
exſtitiſſe? Quare, Patres conſcripti, conſulite vobis, pro- II
ſpicite patriae, conſervate vos, coniuges, liberos fortu- 3
nasque veſtras, populi Romani nomen ſalutemque defen-
dite! mihi parcere ac de me cogitare deſinite. Nam pri-
mum debeo ſperare, omnes deos, qui huic urbi praeſident,
pro eo mihi ac mereor relaturos gratiam eſſe; deinde,
ſi quid obtigerit, aequo animo paratoque moriar: neque
enim turpis mors forti viro poteſt accidere, neque im-
matura conſulari, nec miſera ſapienti. Nec tamen ego
ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi atque amantiſſimi
praeſentis moerore non movear horumque omnium la-
crymis, a quibus me circumſeſſum videtis; neque meam
mentem non domum ſaepe revocat exanimata uxor, ab-
iecta metu filia et parvulus filius, quem mihi videtur am-
plecti reſpublica tanquam obſidem conſulatus mei, neque
ille, qui exſpectans huius exitum diei adſtat in conſpectu
meo gener. Moveor his rebus omnibus, ſed in eam par-
tem, ut ſalvi ſint vobiscum omnes, etiamſi vis aliqua me
oppreſſerit, potius, quam et illi et nos una reipublicae

---

c. II. §. 3. *turpis mors.* Nam ea demum turpis eſt mors, quam qui oppetit, debilitatur ac frangitur animo, ignaveque et muliebriter ſe gerit. *Immatura* autem *mors* ea dici ſolet, quae interrumpit inſtitutum ad gloriam curſum. E Muret. not. Huc reſpicit Cic. Phil. 2, 46, 119 *Etenim ſi abhinc annos prope viginti hoc ipſo in templo negavi poſſe mortem immaturam eſſe conſulari, quanto verius nunc negabo ſeni?* Quint. VI. 3, 109 pro *turpis* legiſſe videtur *gravis*, quod recepit Schütz; ſed *gravis mors* non multum diſtat a *miſera.*

quem mihi videtur amplecti reſp. tanqu. obſid. qui confirmet, me nihil geſſurum in conſulatu, niſi quod ſaluti ſit reip. Nam qui liberos habent, non minus liberorum cauſa, quam ſua, ſalvam remp. velle debent. *Muret.* Ciceronis autem filius tum unum annum agebat, ut monuit Ferrat. ex epp. ad Att. I, 2. Dionyſ. Hal. Rhet. p. 237. ed. Reiske. *ἐκ δὲ τούτου καὶ ἐντιμοτέρους ἀνάγκη γίνεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ πιστοτέρους δοκεῖν καὶ εὐνουστέρους περὶ τὰς αὐτῶν πατρίδας ἐν παντί, διὰ τὸ ὥσπερ ὅμηρα δεδωκέναι ταῖς πατρίσι τοὺς ἑαυτῶν παῖδας.*

gener. C. Calpurnius Piſo, cui Tulliam biennio ante, Cotta et Torquato coſſ. collocavit. vid. ad Att. I, 2. *Adſtat in conſpectu meo*, extra curiae (templi) valvas, ut opinor: nam quum quaeſtor fuerit Piſone et Gabinio coſſ. ut eſt in or. poſt red. in ſen. 15 non videtur Cicerone coſ. ſenator eſſe potuiſſe; quum praeſertim ſenatum aliquot annis ante cenſores legiſſent Lentulus et Gellius. *Manut.*

una reip. peſte. Sic infra c. VI *uno incendio*, quod totam urbem eodem tempore corripit et deantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox eſt, veneramini illum Iovem, cuſtodem huius urbis ac veſtrum, atque in veſtra tecta discedite, et ea, quamquam iam periculum eſt depulſum, tamen aeque, ac priore nocte feciſtis, cuſtodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poſſitis, providebo, Quirites.

ac priore nocte feciſtis. Recte *feciſtis*, in Gud. 2 et Erl. etiam repertum, defendit Goerenz proloc. cit. laudans Heuſing. ad Off. I, 1, 1. Defendit etiam Garatonius.

et grata in dolore veſtra erga me voluntas; ſed eam, per deos immortales! quaeſo, deponite, atque obliti ſalutis meae de vobis ac de liberis veſtris cogitate. Mihi ſi haec conditio conſulatus data eſt, ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatusque perferrem, feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis
2 populoque Romano dignitas ſalusque pariatur. Ego ſum ille conſul, Patres conſcripti, cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus, conſularibus auſpiciis conſecratus, non curia, ſummum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus, non denique haec ſedes honoris unquam vacua mortis periculo atque inſidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in veſtro timore ſanavi. Nunc, ſi hunc exitum conſulatus mei dii immortales eſſe voluerunt, ut vos, Patres conſcripti, populumque Romanum ex caede miſerrima, coniuges liberosque veſtros virginesque Veſtales ex acerbiſſima vexatione, templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum, ex foediſſima flamma, totam Italiam ex bello et vaſtitate eriperem, quaecunque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim

---

c. I. §. 1. *voluntas*, benevolentia, quae ipſa efficiebat, ut ſolliciti eſſent de Ciceronis ſalute. Itaque quum ſollicitudinis notio inſit in vocabulo *voluntatis*, *eam deponite* dicens, *eam* ad ſollicitudinem retulit πρὸς τὸ σημαινόμενον.

§. 2. *in quo omnis aequ. cont.* Sic pro Mur. §. 31. *deque eo pauca diſſeram: neque enim cauſa in hoc continetur.* Alias *contineri in re* dicitur, quod eam non egreditur, ſed intra eam coërcetur, ut epp. Fam. VII, 19 *in qua exercitatione nos te continebimus*, Brut. 97 *contine te in tuis perennibus ſtudiis.* *Contineri re* eſt poſitum eſſe in re, ea ſervari, ex ea pendere. Fin. II, 15 in. *honeſtas tota his quatuor virtutibus continetur.* Cf. Beier. ad Off. III. p. 220. Hunc locum imitatione expreſſum eſſe a Livio 40, 10: ubi Perſeus, *quo enim alio confugiam*, inquit, *cui non — domus, non epulae, non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus, tuta eſt*, annotavit Muret. V. L. XIX, 14. Cf. pro Mur. §. 82.

conſul. auſp. conſ. vid. pro Mur. 1.

ſedes honoris, ſella curulis, quod ipſum olim addebatur. Liv. IX, 46 cit. Heum. *Flavius afferri curulem eo ſellam iuſſit, atque e ſede honoris ſui anxios invidia inimicos ſpectavit.* Hunc locum expreſſit Auſon. grat. act. ad Gratianum c. 2.

multa tacui. Videtur de multis potentibus intelligere, qui in ſuſpicionem coniurationis vocabantur, Craſſo, Caeſare, aliis. *Muret.*

in veſtro timore, vid. ad orat. pro Roſcio §. 22. De timore vid. pro Sext. 3, 8. c. n. Abram. 4. extr.

4 peſte pereamus. Quare, Patres conſcripti, incumbite ad
reipublicae ſalutem; circumſpicite omnes procellas, quae
impendent, niſi providetis. Non Ti. Gracchus, qui
iterum tribunus plebis fieri voluit, non C. Gracchus, qui
agrarios concitare conatus eſt, non L. Saturninus, qui C.
Memmium occidit, in diſcrimen aliquod atque in veſtrae
ſeveritatis iudicium adducitur; tenentur ii, qui ad urbis
incendium, ad veſtrum omnium caedem, ad Catilinam
accipiendum Romae reſtiterunt; tenentur litterae, ſigna,
manus, denique uniuscuiusque confeſſio; ſollicitantur Al-
lobroges, ſervitia excitantur, Catilina arceſſitur; id eſt
initum conſilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad
deplorandum quidem reipublicae nomen atque ad lamen-
III tandam tanti imperii calamitatem relinquatur. Haec
5 omnia indices detulerunt, rei confeſſi ſunt, vos multis
iam iudiciis iudicaſtis; primum, quod mihi gratias egiſtis
ſingularibus verbis, et mea virtute atque diligentia per-
ditorum hominum patefactam eſſe coniurationem decrevi-
ſtis; deinde, quod P. Lentulum, ut ſe abdicaret praetura,
coëgiſtis; tum, quod eum et ceteros, de quibus iudicaſtis,
in cuſtodiam dandos cenſuiſtis, maximeque, quod meo
nomine ſupplicationem decreviſtis, qui honos togato habitus
ante me eſt nemini; poſtremo heſterno die praemia legatis
Allobrogum Titoque Vulturcio dediſtis ampliſſima; quae
ſunt omnia eiusmodi, ut ii, qui in cuſtodiam nominatim dati
ſunt, ſine ulla dubitatione a vobis damnati eſſe videantur.

---

depaſcitur. Eſt autem *una peſtis*, quae omnes eodem tempore corripit et perimit. Eodem modo de peſtilentia Statius: *Et populis mors una venit*, magna multitudo hominum eodem tempore perit. Ovid. Metam. I, 721 de Argo: *centum oculos mors occupat una.* Sic *unum bellum* per omnes populos eodem tempore diffuſum ap. Flor. III, 17. Vide quae notavi ad eiusdem ſcriptoris lib. IV cap. ult. ultima fere verba. Iſta una peſtis nefaria coniuratio in remp. *Graev.* Similiter de Offic. II, 8, 27. *Secutus eſt, qui — univerſas provincias regionesque uno calamitatis iure comprehenderet*, ubi vid. Beier. p. 56.

§. 4. *C. Memmium*, qui cum Glaucia conſulatum petebat a. u. 654 et ſuffragia laturus videbatur. Appian. B. C. I, 32 p. 46.

c. III. §. 5. *iudiciis.* vid. ad or. pro S. Roſcio §. 108.

ut ſe abd. pr. coëgiſtis. de orat. III, 3, 9. *Catulum — eſſe coactum, ut vita ſe ipſe privaret.* Verr. II, 17, 41. *cogere incipit eos, ut abſentem Heraclium condemnarent.* Cf. Mil. 26, 71. epp. fam. XII, 30 (178, 11) ad Att. III, 19 (28, 4) Tuſc. I, 8, 15. Sed raro tamen Cic. *ut* ponit poſt *cogere.*

ſine ulla dubitat. non videtur eſſe pro ſine dubio — vid. ad epp. 157, 4. — ſed hic ſenſus eſſe: ita a vobis damnati, ut eos damnare non dubitaveritis.

improbos cives in hac republica eſſe uſurpatum recordatur. Alter intelligit, mortem a diis immortalibus non eſſe ſupplicii cauſa conſtitutam, ſed aut neceſſitatem naturae, aut laborum ac miſeriarum quietem eſſe; itaque eam ſapientes nunquam inviti, fortes etiam ſaepe libenter oppetiverunt; vincula vero, et ea ſempiterna, certe ad ſingularem poenam nefarii ſceleris inventa ſunt. Itaque municipiis diſpertiri iubet. Habere videtur iſta res iniquitatem, ſi imperare velis; difficultatem, ſi rogare; decernatur tamen, ſi placet. 8 Ego enim ſuſcipiam, et, ut ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſa ſtatueritis, non putent eſſe ſuae dignitatis recuſare. Adiungit gravem poenam municipibus, ſi quis eorum vincula ruperit; horribiles cuſtodias circumdat, et digna ſcelere hominum perditorum ſancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per ſenatum aut per populum levare poſſit; eripit etiam ſpem, quae ſola homines in miſeriis conſolari ſolet. Bona praeterea publicari iubet; vitam ſolam relinquit nefariis hominibus; quam ſi eripuiſſet, multos uno dolore dolores animi ac corporis et omnes ſcelerum poenas ademiſſet. Itaque ut aliqua in vita formido improbis eſſet poſita, apud

---

recordatur, pro eo, quod conſequens eſt recordationi, commemorat.

Alter intelligit, mortem — quietem eſſe. Caeſar ap. Salluſt. c. 51. *in luctu atque miſeriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum eſſe; eam cuncta mortalium mala diſſolvere; ultra neque curae neque gaudio locum eſſe.* quod Muret. V. L. XIX, 22 expreſſum putat e Soph. Antig. 463. *ὅστις γὰρ ἐν πολλοῖσιν, ὡς ἐγὼ, κακοῖς ζῇ, πῶς ὅδ' οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;* Cic. pro Mil. 37 in. *mortem naturae finem eſſe, non poenam.* *Neceſſitas* autem *naturae* eſt, quam natura affert, id quod aliter non poteſt evenire atque a natura conſtitutum eſt. Alio ſenſu Off. I, 35. in. *quae partes corporis ad naturae neceſſitatem datae adſpectum eſſent deformem habiturae atque turpem, eas contexit atque abdidit.*

vincula vero — publicari iubet. Salluſt. l. c. *ita cenſeo: publicandas eorum pecunias, ipſos in vinculis habendos per municipia, quae maxume opibus valent; neu quis de his poſtea ad Senatum referat, neve cum populo agat; qui aliter fecerit, Senatum exiſtimare, eum contra remp. et ſalutem omnium facturum.* cf. Dio Caſſ. XXXVII, 36. p. 134 ſq. Quod in ipſa Caeſaris oratione addendum erat, *ipſos in vinculis habendos per municipia*, orator de iis dicens, quae iam ab alio dicta et ab omnibus audita erant, non neceſſe habebat addere, ſed inſunt ea in verbis *vincula vero — inventa ſunt.* Caeſim vero vel membratim Ciceronis ſaepe progreditur oratio, quando ad ſingula reſpondendum eſt. Schütz. tamen hic aliquot verba excidiſſe perſpicuum exiſtimans, ſic fere ſcripſiſſe Ciceronem ſuſpicatur: *in vinculis igitur illos habendos municipiis diſpertiri iubet.*

quum de pernicie populi Romani et exitio huius urbis tam acerbe tamque crudeliter cogitarit, appellari poſſe popularem. Itaque homo mitiſſimus atque leniſſimus non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris vinculisque mandare, et ſancit in poſterum, ne quis huius ſupplicio levando ſe iactare et in pernicie populi Romani poſthac popularis eſſe poſſit; adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus et corporis etiam egeſtas et mendicitas conſequatur.

VI Quamobrem ſive hoc ſtatueritis, dederitis mihi co-
11 mitem ad concionem populo carum atque iucundum; ſive Silani ſententiam ſequi malueritis, facile me atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis. Quamquam, Patres conſcripti, quae poteſt eſſe in tanti ſceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo ſenſu iudico. Nam ita mihi ſalva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac cauſa vehementior ſum, non atrocitate animi moveor, — quis enim eſt me mitior? — ſed ſingulari quadam humanitate et miſericordia. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio concidentem; cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos acervos ci-

---

gi, qui epulis et viſcerationibus et gladiatorum muneribus, ludorum venationumque apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut brevem aut nullam omnino ſint relicturi.

c. VI. §. 11. *dederitis* non eſt pro dabitis, ut vult Heum. ſed duobus iſtis futuris uti ſolent, quando altera actio non conſequens eſt priori, ſed eodem, quo prior, temporis puncto eventum habet. Vid. Exc. Itaque ſenſus eſt: effeceritis, ut, quum in concionem prodiero, Caeſaris auctoritas quaſi praeſentis orationi meae ſuffragetur.

defendetis. Sequebantur illa: *atque obtinebo, eam multo leniorem fuiſſe*, quibus ſententiarum nexus interrumpitur: nam de crudelitate, de qua antea, ſtatim poſt etiam loquitur. Eiecit Heum.

ita mihi ſalva rep. Eſt aſſeverandi formula, qua, quod aſſeverant, verum eſſe affirmant addito eo, quod maxime ſibi contingere optant. Verr. V, 14 in. *Ita mihi meam voluntatem ſpemque reliquae vitae veſtra populique R. exiſtimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magiſtratus pop. R. mandavit, ſic eos accepi, ut me omnium officiorum obſtringi religione arbitrarer*, et ib. §. 37. *ita mihi deos omnes propitios eſſe velim, ut nequaquam tantum capio voluptatis.* Cf. ad Fam. X, 12.

ſepultam patriam. A Lambino inde edebatur *ſepulta in patria.* At „num in eo, quod ſepultum eſt, cogitari poteſt inſepultum quiddam? Adde, quod Cic. hic, ut ſaepe, patriam perſonae imagine repraeſentat. At ſi dixiſſet *ſepulta in patria*, tum ſermo eſſet de ſolo, ut infra §. 16 *hoc commune patriae ſolum.* Solum autem non ſepelitur, ſed mortui ſepeliuntur in ſolo.“ *Morgenſtern.*

eſſe duxit. Quorum quod ſimile fuit factum? quod initum delendae reipublicae conſilium? Largitionis voluntas tum in republica verſata eſt et partium quaedam contentio. Atque illo tempore huius avus Lentuli, clariſſimus vir, armatus Gracchum eſt perſecutus; ille etiam grave tum vulnus accepit, ne quid de ſumma republica minueretur; hic ad evertenda fundamenta reipublicae Gallos arceſſit, ſervitia concitat, Catilinam vocat, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſſio, totam Italiam vaſtandam diripiendamque Catilinae. Veremini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani ac nefando nimis aliquid ſevere ſtatuiſſe videamini, quum multo magis ſit verendum, ne remiſſione poenae crudeles in patriam, quam ne ſeveritate animadverſionis nimis vehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe videamur.

VII 14 Sed ea, quae audio, Patres conſcripti, diſſimulare non poſſum: iaciuntur enim voces, quae perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam ſatis praeſidii ad ea, quae vos ſtatueritis hodierno die, tranſigenda. Omnia et proviſa et parata et conſtituta ſunt, Patres conſcripti, cum mea ſumma cura atque diligentia, tum multo etiam maiore populi Romani ad ſummum imperium retinendum et ad communes fortunas conſervandas voluntate. Omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique aetatum; plenum eſt forum, plena templa circa forum, pleni omnes aditus huius loci ac templi. Cauſa enim eſt poſt urbem conditam haec inventa ſola, in qua omnes ſentirent unum atque idem, praeter eos, qui, quum

---

cerebro exſpiravit. Conf. Valer. Max. IX, 12, 6. *Necatum* autem *eſſe* pro necari iuſſum eſſe, ut ap. Vell. *interemptus* eſt, ubi Ruhnk. citat Schulting. ad Senec. Controv. I p. 96. Cf. ſupra ad Catil. I, 2, 5.

huius avus Lentuli. Phil. VIII, 4, 14. *Num igitur temerarium civem aut crudelem putares — — P. Lentulum, principem ſenatus, complures alios ſummos viros, qui cum L. Opimio cos. armati Gracchum in Aventinum perſecuti ſunt? quo in proelio Lentulus grave vulnus accepit.*

Veremini, cenſeo. Notandum *cenſeo* ironice et ſine regimine poſitum, cuius aliud exemplum non ſuppetit.

remiſſione poenae, ſi remiſſiores, leniores fuerimus in puniendo. Opp. *ſeveritas animadverſionis.*

c. VII. §. 14. *iaciuntur.* Alii *iactantur.* Sed recte Ern. *iactantur* conveniret inimicorum Ciceronis inſolentiae, amicis Catilinae. At hic loquuntur viri boni, amici cauſae Ciceronis, ſed timidi. Hi interdum inter amicos ſic loquebantur; quod eſt *iacere voces.*

mines, univerſum populum Romanum, id quod in civili cauſa hodierno die primum videmus, unum atque idem ſentientem. Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox quam paene delerit. Id ne unquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidem poſſit a civibus, hodierno die providendum eſt. Atque haec, non ut vos, qui mihi ſtudio paene praecurritis, excitarem, locutus ſum, ſed ut mea vox, quae debet eſſe in republica princeps, officio functa conſulari videretur.

X Nunc antequam, Patres conſcripti, ad ſententiam
20 redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt coniuratorum, quam videtis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe video, ſed eam eſſe iudico turpem et infirmam, contemtam et abiectam. Quod ſi aliquando alicuius furore et ſcelere concitata manus iſta plus valuerit, quam veſtra ac reipublicae dignitas, me tamen meorum factorum atque conſiliorum nunquam, Patres conſcripti, poenitebit. Etenim mors, quam illi fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata; vitae tantam laudem, quanta vos me veſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus: ceteris enim ſemper bene geſtae, mihi uni

---

§. 19. *quantis laboribus — quam paene delerit.* Tuſc. disp. IV, 2, 5 *quam brevi tempore quot et quanti poëtae, qui autem oratores exſtiterunt.* pro Mil. 14, 38 *quantae quoties occaſiones, quam praeclarae fuerunt!* Cf. Brut. 41, 152. Or. 1, 3. Attic. I, 11. (epp. II, 6.) Heuſing. ad Corn. Nep. Timol. 2, 2. Attic. 18, 3.

c. X. §. 20. *ſi aliquando, ſi aliquis* etc. differunt a *ſi quando, ſi quis* etc. eo quod plena vocabula ponuntur, quando in iis vis ineſt, et *nunquam, nemo, nullus vel multi, omnes* opponi poteſt, ut h. l. non ſignificat nunquam cuiusquam manum plus valituram eſſe, ſed concedit fieri poſſe, ut *aliquando alic.* etc. *ſi quando* autem et *ſi qui* ponuntur, quando conditio tantum ſpectatur. Cic. Phil. 13, 1, extr. *Proximo bello ſi aliquid de ſumma gravitate Pompejus, multum de cupiditate Caeſar remiſiſſet.* Brut. 82, 285. *Quem igitur imitaris? ſi* aliquem, *ceteri ergo Attice non dicebant; ſi* omnes etc.

ceteris enim ſemper. *Semper* reſpondet *uni: ceteris ſemper* pro omnibus, *mihi uni. Ern.* — *bene geſtae r.* pro ob bene geſtam *r.* Scheller. cit. Weiskio ad h. l. comparavit ad Att. I, 17 *laudis gratulatio.* Phil. I, 6 *ſupplicatio mortuorum.* ad Fam. V, 7 *res, quarum gratulationem exſpectavi.* Similiter in Piſ. 3 *mihi togato ſenatus, non, ut multis, bene geſtae, ſed, ut nemini, conſervatae reip. ſingulari genere ſupplicationis deorum immortalium templa patefecit* pro *conſervatae reip. ſupplicatione, quod genus ſupplicationis ſingu-*

conſervatae reipublicae gratulationem decreviſtis. Sit 21
Scipio clarus ille, cuius conſilio atque virtute Annibal in
Africam redire atque ex Italia cedere coactus eſt; ornetur
alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio
infeſtiſſimas, Carthaginem Numantiamque, delevit; habea-
tur vir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex poten-
tiſſimus quondam et nobiliſſimus Perſes honeſtavit; ſit in
aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione et metu
ſervitutis liberavit; anteponatur omnibus Pompeius, cuius
res geſtae atque virtutes iisdem, quibus ſolis curſus, re-
gionibus ac terminis continentur. Erit profecto inter
horum laudes aliquid loci noſtrae gloriae; niſi forte ma-
ius eſt, patefacere nobis provincias, quo exire poſſimus,
quam curare, ut etiam illi, qui abſunt, habeant, quo
victores revertantur. Quamquam eſt uno loco conditio 22
melior externae victoriae, quam domeſticae, quod hoſtes
alienigenae aut oppreſſi ſerviunt, aut recepti beneficio ſe
obligatos putant; qui autem ex numero civium, dementia
aliqua depravati, hoſtes patriae ſemel eſſe coeperunt, eos
quum a pernicie reipublicae repuleris, nec vi coërcere
nec beneficio placare poſſis. Quare mihi cum perditis
civibus aeternum bellum ſuſceptum eſſe video; quod
ego veſtro bonorumque omnium auxilio memoriaque tan-
torum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui
ſervatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus ac
mentibus ſemper haerebit, a me atque a meis facile pro-
pulſari poſſe confido; neque ulla profecto tanta vis repe-

---

late eſt. Ductum videtur inde, quod *gratulari alicui aliquid* dicitur. *Gratulatio* autem eſt ſupplicatio, qua *gratiae* diis aguntur. ad Fam. XI, 18 *hac tam recenti gratulatione, quam diis ad omnia templa fecimus.* Phil. XIV, 3, 7. *Supplicationem decernitis, hoſtem non appellatis. Gratae vero noſtrae diis immortalibus gratulationes erunt, gratae victimae, quum interſecta ſit civium multitudo.*

§. 21. *bis Ital. — liberavit,* propter Ambrones et Teutones in Gallia ad Aquas Sextias, Cimbros in Italia ad Vercellas devictos a. u. 652 et 653. *Manut.*

ut illi, qui abſunt — revertantur. de off. I, 22, 78. *Mihi quidem certe vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, fruſtra ſe triumphum tertium deportaturum fuiſſe, niſi meo in remp. beneficio, ubi triumpharet, eſſet habiturus.* Phil. II, 5, 12. *Maxime vero conſulatum meum Cn. Pompeius probavit, qui, ut me primum decedens e Syria vidit, complexus et gratulans, meo beneficio patriam ſe viſurum eſſe dixit.* Aberat autem Pomp. in bello Mithridatico.

§. 22. *Quare mihi etc.* Cf. pro Sull. 9, 28.

rietur, quae coniunctionem veſtram equitumque Romanorum et tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere et labefactare poſſit. XI 23 Quae quum ita ſint, Patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro triumpho ceteriſque laudis inſignibus, quae ſunt a me propter urbis veſtraeque ſalutis cuſtodiam repudiata, pro clientelis hoſpitiiſque provincialibus, quae tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo, pro his igitur omnibus rebus et pro meis in vos ſingularibus ſtudiis proque hac, quam conſpicitis, ad conſervandam rempublicam diligentia, nihil aliud a vobis, niſi huius temporis totiusque mei conſulatus memoriam poſtulo; quae dum erit veſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. Quod ſi meam ſpem vis improborum fefellerit atque ſuperaverit, commendo vobis parvum meum filium, cui profecto ſatis erit praeſidii, non ſolum ad ſalutem, verum etiam ad dignitatem, ſi eius, qui haec omnia ſuo ſolius periculo conſervaverit, illum eſſe filium memineritis.

24 Quapropter de ſumma ſalute veſtra populique Romani, Patres conſcripti, de veſtris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiae, deque univerſa republica decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter. Habetis eum conſulem, qui et parere veſtris decretis non dubitet, et ea, quae ſtatueritis, quoad vivet, defendere et per ſe ipſum praeſtare poſſit.

---

c. XI. §. 23. *pro imperio.* Plut. Cic. 12. *καὶ τοῦτον (Ἀντώνιον) πρῶτον θεραπεύων ὁ Κικέρων, ἐκείνῳ μὲν ἐψηφίσατο τῶν ἐπαρχιῶν Μακεδονίαν, αὐτῷ δὲ τὴν Γαλατίαν διδομένην παρῃτήσατο.* cf. Dio Caſſ. XXXVII, 33, p. 133. Salluſt. Cat. 26. Cic. in Piſon. 2, 5. ad Famil. V, 2, 6 ſqq. Poterat autem Cic. cum *imperio* et *exercitu* in *provinciam* Galliam proficiſci, inde reverſus *triumphum* impetrare, aliaque *laudis inſignia*, ut ſupplicationem, dignitatem imperatoriam etc. adipiſci, et in provincia *clientelas* et *hoſpitia* iungere. Nam, ut ait de offic. II, 18, 64 *eſt etiam vehementer utile iis, qui honeſte poſſe multum volunt, per hoſpites apud externos populos valere opibus et gratia.*

§. 24. *praeſtare* recte Weiske explicat culpam omnem, quae decreto contrahitur, et ſarciendum damnum, ſi quod ſit, in ſe recipere. Exempla ſuppeditat Ern. in clave.

pro ſe pauca dicit §. 1. 2. Et primum reſpondet Catoni, qui eum reprehenderat, quod ipſe legis ambitus lator Murenam de ambitu accuſatum defenderet, et demonſtrat, aequum eſſe conſulem potiſſimum a conſule defendi, qui et illum conſulem declaraverit, et plurimum auctoritatis ad cauſam afferat, et pericula in eo magiſtratu imminentia optime noverit. §. 3. 4. Nec iniuſte ſe facere, quod de ambitu accuſatum defendat; neque enim quidquam contra legem ambitus commiſiſſe Murenam §. 5. nec ſe ſecum ipſum pugnare, quod antea Catilinam eiecerit, nunc Murenam defendat: tunc enim tempora reipublicae ſeveritatem poſtulaſſe, nunc ſuae ſibi naturae obſequi et lenitate ac miſericordia uti per remp. licere. §. 6. Tum Sulpicio reſpondet, qui conqueſtus erat, quod Cicero ſuae familiaritatis neceſſitudinisque oblitus cauſam Murenae contra ſe defenderet; omnia ſe Sulpicio amici officia praeſtitiſſe, neque tamen amicitiam Sulpicii eo valere debere, ut Murenae, quocum non minore neceſſitudine coniunctus ſit, ſalutem oppugnet. §. 7. 8. 10.

Sequitur *partitio*, qua tres totius accuſationis partes ponit, unam in reprehenſione vitae, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus poſitam c. V. in.

Primum igitur Murenae vitam ita defendit, ut eum ſemper fortem, continentem, integrum ſe praeſtitiſſe dicat. §. 11 — 14. *Deinde* generis dignitatem in Sulpicio et Murena parem eſſe demonſtrat §. 15 — 17. nec plus dignitatis eſſe in Sulpicio, quod is prior quaeſtor factus ſit: in his enim ſortem regnare. §. 18. Neque vero iuris dicendi aſſiduitatem, qua Sulpicius excellat, ullo modo praeferri debere vitae militari, quam ſecutus ſit Murena; imo militarem virtutem ceteris omnibus praeſtare. §. 19 — 22. Et quia Sulpicius totam rem militarem inſectatus erat, ipſe iurisprudentiam exagitat et irridet, eique non ſolum gloriam militarem, ſed etiam dicendi facultatem anteponendam eſſe docet §. 23 — 30. Tum quantum, quam periculoſum bellum Mithridaticum fuerit, quantus ipſe rex, contra Catonem oſtendit §. 31 — 34. Quum vero Sulpicius obieciſſet, ſe in petitione praeturae priorem renuntiatum eſſe, demonſtrat ex eo non ſequi, ut Sulpicius conſul etiam renuntiari debuerit: nam populum eſſe mobilem, et ſummos viros ab eo nonnunquam praeteritos eſſe, ita ut nulla eius rei ratio reddi queat. §. 35. 36. Sed in Murena cauſam reddi poſſe, cur praetor prior non factus ſit et tamen factus ſit conſul; primum quod, quum praeturam peteret, nondum munus ſ. ludos populo edidiſſet, deinde quod tum exercitus Luculli nondum deceſſiſſet, in conſulatus autem petitione et ludi in praetura dati et Luculli exercitus praeſens vehementer ei ſuffragati ſint. §. 37 — 40. Tum autem praeturam ipſam Murenae, quum iuris dicendi ſors ei obtigiſſet, plurimum ei ad conſulatum adipiſcendum profuiſſe, quum

Sulpicio contra quaeſtio peculatus obvenerit, fi
ſit benivolentiam populi conciliandi; poſtremo
ciam ire noluiſſe, Murenam autem magna cum
fuiſſe. §. 41. 42. Tandem monet Sulpicium, ne
petere; quum enim accuſationes competitorum
debilitata eſſe ſtudia populi et amicorum, qui e
conſulatus abieciſſe crederent, et accuſationis c
omnem curam in petitione ponere non poſſe
Acceſſiſſe metum, ne Catilina conſul fieret; qu
pelleretur, omnes bonos ad Murenam creandum

Tertiò loco ad ambitus crimina diluenda
eo omnia, quae et Poſtumio et Serv. Sulpicio
ſunt, interciderunt: reſtat tantum pars, qua (
primum deprecatur, ne dignitas Catonis, exſpe
tiusque vitae ſplendor et gravitas Murenae noc
quibus probet, maiores ſedulo caviſſe, ne quis
cauſam perdidiſſe videretur, §. 58—60. Exim
tutes eſſe, ſed mores eius philoſophia Stoica,
paule aſperiores et duriores factos eſſe; quo l
δοξα facete ridet c. XXIX. §. 60—66. *Tun*
Catonis crimina ipſa ab eo in Murenam coll
Tandem docet, Murenam ob pericula a Catili
retinendum eſſe. 78—85.

In *epilogo* miſericordiam iudicum movere
iudicibus commendat, ut eum cupidiſſimum
bonorum, acerrimum contra ſeditionem, forti
imiciſſimum coniurationi Catilinariae futurum
§. 86 — fin.

Habitam eſſe orationem Catilina urbe eiec
foro et curia adhuc verſantibus, itaque ante
ratis ſumtum, id eſt, inter V Id. Nov. et II
6. 37 et 39. recte collegerunt Victor. Var. L.
in Epp.

De artificio, quo Cicero Sulpicium et Cat
Quintil. XI, 1, 68. *Sed in his quidem, quib*
adſtantibus ratio noſtrae moderationis probari
bor; illic plus difficultatis, ubi ipſos, contra
offendere. Duae ſimul huiusmodi perſonae
dicenti obſtiterunt, M. Catonis Serviique Su
tamen Sulpicio, quum omnes conceſſiſſet virtu
conſulatus ademit! Quid enim aliud eſſet,
nobilis et iuris antiſtes magis ferret? Ut ve
ſuae reddidit, quum ſe ſtuduiſſe petitioni S

Murenae, non item debere actioni contra caput, diceret! Quam molli autem articulo tractavit Catonem! cuius naturam ſumme admiratus non ipſius vitio, ſed Stoicae ſectae quibusdam in rebus factam duriorem videri volebat, ut inter eos non forenſem contentionem, ſed ſtudioſam disputationem crederes incidiſſe. Abſolutum eſſe Murenam cum ex orat. pro Flacco c. 13 intelligi poteſt: *nonne ipſo Pompeio auctore, Silano et Murena coſſ. decrevimus etc.* tum diſerte narrat Plutarch. Cat. min. 21. *ἀποφυγὼν δὲ ὁ Μουρήνας οὐ πονηροῦ πάθος, οὐδ᾽ ἄφρονος ἔπαθεν ἀνθρώπου πρὸς τὸν Κάτωνα· καὶ γὰρ ὑπατεύων ἐχρῆτο συμβούλῳ περὶ τῶν μεγίστων καὶ τἆλλα τιμῶν καὶ πιστεύων διετέλεσεν. αἴτιος δ᾽ ἦν ὁ Κάτων, ἄχρι τοῦ βήματος καὶ τοῦ συνεδρίου χαλεπὸς ὢν καὶ φοβερὸς ὑπὲρ τῶν δικαίων, εἶτα πᾶσιν εὐνοϊκῶς καὶ φιλανθρώπως προσφερόμενος.*

M. TULLII CICERONIS

PRO

L. MURENA

ORATIO.

I 1 Quae deprecatus ſum a diis immortalibus, iudices, more inſtitutoque maiorum illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Murenam conſulem renuntiavi, ut ea res mihi magiſtratuique meo, populo plebique Romanae bene atque feliciter eveniret, eadem precor ab iisdem diis immortalibus ob eiusdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum, et ut veſtrae mentes atque ſententiae cum populi Romani voluntatibus ſuffragiisque conſentiant, eaque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem,

---

I. 1. *renuntiavi.* Conſules inter ſe comparare aut ſortiri, quisnam eorum haberet comitia, conſueviſſe, fuſe Grucchius ostendit l. 1 de comitiis *Ferrat.* Simile eſt exordium or. Demoſth. pro cor. *πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις, ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ᾽ ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα.*

ob eiusdem hom. conſul. obtinendum i. e. ut conſul. obtineat; dictum, ut *ob rem iudicandam pecuniam accipere.* Verr. II, 32, 78. Pacuv. ap. Cic. Tuſc. III, 13, 28 *ad Troiam quum miſi ob defendendam Graeciam.* Suet. Tib. 2. *Clodius ob expellendam urbe* otium concordiamque afferat. Quod ſi illa ſolemnis comitiorum precatio conſularibus auſpiciis conſecrata tantam habet in ſe vim et religionem, quantam reipublicae dignitas poſtulat, idem ego ſum precatus, ut eis quoque hominibus, quibus hic conſulatus, me rogante, datus eſſet, ea res fauſte, feliciter proſpereque eveniret. 2 Quae quum ita ſint, iudices, et quum omnis deorum immortalium poteſtas aut translata ſit ad vos, aut certe communicata vobiſcum, idem conſul eum veſtrae fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendavit, ut eiusdem hominis voce et declaratus conſul et defenſus beneficium populi Romani cum veſtra atque omnium civium ſalute tueatur. Et, quoniam in hoc officio ſtudium meae defenſionis ab accuſatoribus atque etiam ipſa ſuſceptio cauſae reprehenſa eſt, antequam pro L. Murena dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam, non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officii mei, quam huiusce ſalutis, defenſio, ſed ut, meo facto vobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama fortunisque omnibus inimicorum impetus propulſare poſſim.

II 3 Et primum M. Catoni, vitam ad certam rationis normam dirigenti et diligentiſſime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectum Cato, me et conſulem et legis ambitus latorem et tam ſevere geſto conſulatu cauſam L. Murenae attingere. Cuius reprehenſio me vehementer movet, non ſolum ut vobis, iudices, quibus maxime debeo, verum etiam ut ipſi Catoni, graviſſimo atque integerrimo viro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato,

---

Ciceronem plebeio homini in adoptionem ſe dedit.

ſolemnis com. precatio. Camerar. laudat Liv. 39, 15 *coſſ. in roſtra aſcenderunt, et, concione advocata, quum ſolemne carmen precationis, quod fari priusquam populum alloquantur, magiſtratus ſolent, peregiſſet, Coſ. ita coepit.*

§. 2. *deor. immort. poteſtas translata ſit ad vos.* quia, ut dii, ſic iudices ſententiis ſuis reo ſalutem et tribuere et eripere poſſunt. Sic pro C. Rabir. perd. 2, 5. *Deinde vos, Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obſecro* etc.

cum veſtra — ſalute, ita ut veſtra ſalus cum eo coniuncta ſit. Verr. I, 24, 63 *ut illo itinere veniret Lampſacum cum magna calamitate et prope pernicie civitatis.* cf. Or. I, 10, 39. 32, 145. de leg. Man. §. 50. Sext. 22, 49. de Fin. IV, 22, 61.

c. II, §. 3. *momenta*, pondus, gravitatem, qua aliud officium alio gravius eſt.

eſt aequius conſulem defendi, quam a conſule? Quis
mihi in republica poteſt aut debet eſſe coniunctior, quam
is, cui respublica a me uno traditur ſuſtinenda magnis
meis laboribus et periculis ſuſtentata? Quod ſi in iis rebus
repetendis, quae mancipi ſunt, is periculum iudicii prae-
ſtare debet, qui ſe nexu obligavit, profecto etiam rectius
in iudicio conſulis deſignati is potiſſimum conſul, qui
conſulem declaravit, auctor beneficii populi Romani de-
4 fenſorque periculi eſſe debebit. Ac, ſi, ut nonnullis in
civitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſae publice con-
ſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur,
qui eodem honore praeditus non minus afferret ad di-
cendum auctoritatis, quam facultatis. Quod ſi portu
ſolventibus ii, qui iam in portum ex alto invehuntur,
praecipere ſummo ſtudio ſolent et tempeſtatum rationem
et praedonum et locorum, quod natura fert, ut eis fa-
veamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus,
ingrediantur, quo tandem me animo eſſe oportet, prope

---

a me uno, quia ipſe, non Antonius, comitia conſularia habuerat, et Murenam conſulem renuntiaverat.

Res mancipi (i. e. mancipii. vid. Periz. ad Sanct. Min. IV, 4, 12) ſunt, quarum quis iuſtum et plenum dominium habet, imprimis praedia vel ruſtica, vel urbana, id eſt, domus, ſervi. Eas qui vendit (vendebantur autem per aes et libram, praeſentibus quinque teſtibus) vitia rei venditae, quae venditor ſciſſet, nec declaraſſet, *praeſtare* i. e. emtori aliis rebus, pecunia etc. compenſare tenetur. *Res repetere* dicitur emtor, i. e. poſtulare, ut damnum, quod venditione acceperit, ſarciatur. *Nexus* eſt obligatio ipſa. qua quis rem venditam praeſtare tenetur: quamquam alioqui *nexus* et *mancipium* ita differunt, ut, quae quis iure mancipi habet, eorum ſit dominus, quae iure nexi, in ea habeat obligationem. „Et ita quoque *nexus* differt a *ſervo*: hic in dominio meo plane eſt, ille debet mihi operas ſerviles. Sic quod mihi pignori datum eſt, habeo iure *nexi*, non mancipii. Mancipia ſ. ſervi etiam nexu mei: at non contra quidquid nexum eſt, etiam mancipio meum eſt.“ Geſner. in theſ. l. l. de Or. I, 39, 178 *quum Marius Gratidianus aedes Auratae vendidiſſet, neque ſervire quandam earum aedium partem in mancipii lege dixiſſet, defendebamus, quidquid eſſet incommodi in mancipio, id ſi venditor ſciſſet neque declaraſſet, praeſtare debere.* Cf. de Off. III, 16, 67. ubi vid. Beier. p. 300. — *Auctor* in vendendo eſt is, qui vendit et periculum iudicii praeſtat, quia efficit, ut alter emat; cf. Heinrich. ad Cicer. fr. or. pro Tull p. 79. h. l. translate, qui conſulatum (id enim eſt beneficium pop. Rom.) alteri mandat, et eius rei periculum praeſtat.

§. 4. *nonnullis in civit.* u. Athenis *σύνδικοι*, de quibus vid. Wolf. ad Dem. Lept. Prol. p. 136 ſq.

qui ingrediantur, i. e. quos ingredi ſcimus. Nec tamen *ingrediuntur* lectionem germanizantem cum Erneſtio dixerim.

7 At de officio defenſionis meae ac de ratione accuſationis
tuae fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum
nobis erit. Sed me, iudices, non minus hominis
ſapientiſſimi atque ornatiſſimi, Ser. Sulpicii, conqueſtio,
quam Catonis accuſatio commovebat; qui graviſſime et
acerbiſſime ferre dixit, me, familiaritatis neceſſitudinisque
oblitum, cauſam L. Murenae contra ſe defendere.
Huic ego, iudices, ſatisfacere cupio, vosque adhibere
arbitros. Nam quum grave eſt vere accuſari in amicitia,
tum, etiam ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego,
Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia atque
officia pro noſtra neceſſitudine et debuiſſe confiteor et
praeſtitiſſe arbitror; nihil tibi, conſulatum petenti, a me
defuit, quod eſſet aut ab amico aut a gratioſo aut a
conſule poſtulandum. Abiit illud tempus; mutata ratio
eſt; ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra
honorem L. Murenae, quantum tu a me poſtulare auſus
8 ſis, tantum debuiſſe, contra ſalutem, nihil debere. Neque
enim ſi tibi tum, quum peteres conſulatum, affui,
idcirco nunc, quum Murenam ipſum petas, adiutor eodem
pacto eſſe debeo. Atque hoc non modo non laudari,
ſed ne concedi quidem poteſt, ut, amicis noſtris

---

§. 7. *hominis ſapientiſſimi.* Arbitror pertinere ad ſcientiam iuris, propter quam *ſapientes* dicti ICti: quamquam et philoſophus fuit. *Ern.* Sic *ſapientia Scaevolarum* de orat. II, 33, 144. Nam, ut ait Cic. de offic. I, 5, 16 *ut quisque maxime perſpicit, quid in re quaque veriſſimum ſit, quique acutiſſime et celerrime poteſt et videre et explicare rationem, is prudentiſſimus et ſapientiſſimus rite haberi ſolet.* cf. or. 21, 70. 55, 123. infra §. 20.

qui grav. et acerb. ferre dixit, pro ſe ferre. vid. ad or. pro S. Roſc. §. 61.

§. 8. *quum Mur. ipſum petas.* Non ſimpliciter de tempore ſermo eſt, ut putat Ern., ſed ineſt etiam cauſae ſignificatio: *nunc quum petis et quia petis*, ut antea, *tum quum petebas et quia petebas* ſ. *quum peteres.* Milon. 35, 98. *hoc tempore ipſo, quum omnes a meis inimicis faces meae invidiae* ſubiiciantur, *tamen omni in hominum coetu* etc. *quum* haud dubie eſt de tempore, et pendet e verbis *hoc tempore ipſo;* at quum ſequatur *tamen*, apparet idem eſſe pro *quamvis*, quam vim quum habet, coniunctivum poſtulat. Sic defendi etiam poteſt locus Off. II, 15, 54. *Quum dando egere coeperint, alienis bonis manus afferre coguntur*, i. e. tum quum coeperunt, et quum (quia) coeperint.

non modo non laudari. Hic alterum *non* omitti non poterat, quia opponuntur inter ſe *laudari* et *concedi*, et ad haec proprie illae particulae pertinent. Sic Or. II, 72, 294. *ut non modo non* abiecto, *ſed ne* reiecto *quidem ſcuto fugere videar* vitioſum eſſet *ut non modo abi.* Ver. II, 29, 71. *non modo non* ratione, *ſed ne* diſſimulatione *quidem tectam impro-*

turpe exiſtimas, te advocato, illum ipſum, quem contra
veneris, cauſa cadere, noli tam eſſe iniuſtus, ut, quum
tui fontes vel inimicis tuis pateant, noſtros rivulos etiam
10 amicis putes clauſos eſſe oportere. Etenim, ſi me tua
familiaritas ab hac cauſa removiſſet, et, ſi hoc idem
Q. Hortenſio, M. Craſſo, clariſſimis viris, ſi item ceteris,
a quibus intelligo tuam gratiam magni aeſtimari, accidiſſet,
in ea civitate conſul deſignatus defenſorem non haberet,
in qua nemini umquam infimo maiores noſtri patronum
deeſſe voluerunt. Ego vero, iudices, ipſe me exiſtimarem
nefarium, ſi amico, crudelem, ſi miſero, ſuperbum, ſi
conſuli defuiſſem. Quare quod dandum eſt amicitiae,
large dabitur a me, ut tecum agam, Servi, non ſecus,
ac ſi meus eſſet frater, qui mihi eſt cariſſimus, iſto in
loco; quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni, id ita
moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudium pro
amici periculo dicere.

V Intelligo, iudices, tres totius accuſationis partes fuiſſe,
11 et earum unam in reprehenſione vitae, alteram in contentione
dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam.
Atque harum trium partium prima illa, quae
graviſſima eſſe debebat, ita fuit infirma et levis, ut illos
lex magis quaedam accuſatoria, quam vera maledicendi
facultas de vita L. Murenae dicere aliquid coëgerit.
Obiecta eſt enim Aſia; quae ab hoc non ad voluptatem
et luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata.
Qui ſi adoleſcens patre ſuo imperatore non meruiſſet,

---

§. 9. *quem contra veneris*, alio tempore, in alio iudicio. pro Q. Roſcio Com. 6, 18 *quid tu, Saturi, qui contra hunc venis, exiſtimas aliter?* cf. Verr. II, 43, 107. Phil. II, 2 in. VIII, 6, 18. quos locos attulit Manut. Praepoſitiones autem, accuſativum poſtulantes, non raro ſubiicit Cic. or. 10, 34, pro Cluent. 47, 130 *multitudinem illicitum eſt contra dicere.* Phil. II, 8, 18. *quem contra dicit.* agrar. II, 30 in. *quem per iter qui faciunt.* ad Att. X, 8. (94, 23.) Lael. 22, 83.

§. 10. *iſto in loco*, in accuſatorum ſubſelliis, ut recte Schütz. In fragm. or. pro Scauro 10. p. 30 ed. Kil. *Quamquam ea, quae dixi, non ſecus dixi, quam ſi ejus frater eſſem.*

c. V. §. 11. *lex quaedam accuſ.* regula, quam ſequi ſolent accuſatores, ut in anteactam rei vitam inquirant, quo magis credibile ſit crimen, quod obiiciunt. vid pro Roſc. §. 37 — 39. *Male dicere* etiam dicitur, quum vera flagitia obiiciuntur. vid. c. VI in. *Ern.*

Obiecta eſt enim Aſia. Graeciam Aſiamque *omnibus libidinum illecebris repletam* eſſe dicit Cato ap. Liv. XXXIV, 4. Inde Romanam luxuriam ortam fuiſſe idem ſcribit l. XXXIX, c. 6. *Sylv.*

ſaltatorem vocare, ſed circumſpicere, quibus praetere
vitiis affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui vere iſtud obiic
poſſit. Nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit,
neque in ſolitudine, neque in convivio moderato atque
honeſto; tempeſtivi convivii, amoeni loci, multarum deliciarum
comes eſt extrema ſaltatio. Tu mihi arripis id
quod neceſſe eſt omnium vitiorum eſſe poſtremum, relinquis
illa, quibus remotis, hoc vitium omnino eſſe non
poteſt. Nullum turpe convivium, non amor, non comiſſatio,
non libido, non ſumptus oſtenditur; et quum ea
non reperiantur, quae voluptatis nomen habent, quaeque
vitioſa ſunt, in quo ipſam luxuriam reperire non potes,
14 in eo te umbram luxuriae reperturum putas? Nihil igitur
in vitam L. Murenae dici poteſt? nihil, inquam, omnino,
iudices. Sic a me conſul deſignatus defenditur, ut eius
nulla fraus, nulla avaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas,
nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene habet;
iacta ſunt fundamenta defenſionis: nondum enim noſtris
laudibus, quibus utar poſteà, ſed prope inimicorum confeſſione,
virum bonum atque integrum hominem defendimus.
Quo conſtituto, facilior eſt mihi aditus ad contentionem
dignitatis; quae pars altera fuit accuſationis.

VII
15 Summam video eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem
generis, integritatis, induſtriae ceterorumque ornamentorum
omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem
aggredi par eſt. Paria cognoſco eſſe iſta in L. Murena,
atque ita paria, ut neque ipſe dignitate vinci potuerit,
neque te dignitate ſuperarit. Contempſiſti L. Murenae
genus, extuliſti tuum. Quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi
qui patricius ſit, neminem bono eſſe genere natum, facis,

---

certant, quale convicium, etſi non ſcurrarum, eſt in Horat. Serm. I, 7.

circumſpicere. conſiderare, perpendere, ut ad Quint. fr. I, 1, 19 *circumſpiciendum diligenter, ut — omnes miniſtros imperii tui ſociis et civibus et reip. praeſtare videare.* Cf. Daviſ. ad Cic. de leg. II, 17. Eſt e coni. Guilielmii pro *conſpicere*, quod hoc ſenſu non uſurpatur.

Tempeſtiva convivia ſunt, quae ante ſolitam horam ineuntur, et in multam noctem producuntur, reliquis apparatiora. vid. Lipſ. Exc. A. ad Tacit. Ann. XIV.

relinquis, non commemoras. vid. ad Catil. III, §. 18.

c. VII. §. 15. *ad conſul. petit. aggredi.* de nat. d. I, 21, 57. *antequam aggrediar ad ea.* ubi vid. Creuzer. p. 94. Omnino Cic. poſt vv. cum praepoſ. compoſita repetere ſolet praepoſ, ut *ineſſe in re* dicit, non *rei.*

Etenim eiusdem animi atque ingenii eſt, poſteris ſuis,
quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non
acceperit, tradere, et, ut Scaurus, memoriam prope
VIII intermortuam generis ſui virtute renovare. Quamquam
17 ego iam putabam, iudices, multis viris fortibus ne ignobilitas
obiiceretur generis, meo labore eſſe perfectum, qui
non modo Curiis, Catonibus, Pompeiis, antiquis illis,
fortiſſimis viris, novis hominibus, ſed his recentibus,
Mariis et Didiis et Coeliis commemorandis iacebant.
Quum ego vero tanto intervallo clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem,
ut aditus ad conſulatum poſthac, ſicut apud
maiores noſtros fuit, non magis nobilitati, quam virtuti,
pateret, non arbitrabar, quum ex familia vetere et
illuſtri conſul deſignatus ab equitis Romani filio conſule
defenderetur, de generis novitate accuſatores eſſe dicturos.
Etenim mihi ipſi accidit, ut cum duobus patriciis, altero
improbiſſimo atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo atque
optimo viro peterem; ſuperavi tamen dignitate Catilinam,
gratia Galbam. Quod ſi id crimen homini novo eſſe deberet,
profecto mihi neque inimici, neque invidi defuiſſent.
18 Omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in
utroque dignitas; videamus cetera.

„Quaeſturam una petiit, et ſum ego factus prior.“ Non eſt reſpondendum ad omnia: neque enim quem-

---

ſenatus lectus a. u. 638 a. L. Metello et Cn. Domitio cenſoribus.

c. VIII. §. 17. *Curiis — commemorandis* i. e. quamquam Curios commemorabant, ut de offic. I, 2, 4. *quis eſt enim, qui nullis officii praeceptis tradendis philoſophum ſe audeat dicere? — Iacebant*, negligebantur, contemnebantur, ex quo fiebat, ut nulli iis magiſtratus mandarentur. Tuſc. I, 2 *iacent ea ſemper, quae apud quosque improbantur.* Off. III, 20. *C. Marius, quum a ſpe conſulatus longe abeſſet, et iam ſeptimum annum poſt praeturam iaceret* etc. Cf. Heuſing. ad Offic. III, 20, 1. Intelligit autem M'. Curium Dentatum, qui ter conſul fuit a. u. 463. 468. 479. et de Pyrrho rege triumphavit; M. Porcium Catonem, conſulem a. u. 558; Marium, ſepties conſulem: T. Didium, qui praetor ex Macedonia triumphavit, coſ. a. u. 665; C. Coelium Caldum, coſ. a. u. 659. de quo eſt etiam Verr. V, 70.

clauſtra iſta nobil. Agrar. II, 1, 3 *Me perlongo intervallo prope memoriae temporumque noſtrorum primum hominem novum conſulem feciſtis, et eum locum, quem nobilitas praeſidiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce, reſcidiſtis, virtutique in poſterum patere voluiſtis. Camer.*

Galbam, P. Sulpicium G. ad Att. I, 1 in. *Prenſat unus P. Galba; ſine fuco ac fallaciis, more maiorum, negatur; ut opinio eſt hominum, non aliena rationi noſtrae fuit illius haec praepoſtera prenſatio.*

aliorum arbitrium, non ad ſuum. Magna laus et grata
hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quae
20 ſit multis profutura, Quid Murena, interea? fortiſſimo et
ſapientiſſimo viro, ſummo imperatori, legatus L. Lucullo
fuit; qua in legatione duxit exercitum, ſigna contulit,
manum conſeruit, magnas copias hoſtium fudit, urbes
partim vi, partim obſidione cepit, Aſiam iſtam refertam
et eandem delicatam ſic obiit, ut in ea neque avaritiae,
neque luxuriae veſtigium reliquerit, maximo in bello ſic
eſt verſatus, ut hic multas res et magnas ſine imperatore
geſſerit, nullam ſine hoc imperator. Atque haec quamquam
praeſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo
propter periculum noſtrum conceſſam videamur habere
licentiam fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia,
quibus L. Lucullus tantum laudis impertiit, quantum
neque ambitioſus imperator neque invidus tribuere alteri
21 in communicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt
honeſtas, ſumma dignitas; quam ego, ſi mihi per Servium
liceat, pari atque eadem in laude ponam. Sed non licet;
agitat rem militarem; inſectatur totam hanc legationem;
aſſiduitatis et operarum harum quotidianarum putat eſſe
conſulatum. Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot
annos? forum non attigeris? abfueris tamdiu? et, quum
longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitarunt,
de dignitate contendas? Primum iſta noſtra aſſiduitas,

---

odia non ſolum ſorbeo, ſed etiam concoquo. Alias *devorare taedium* etc. dicitur.

§. 20. *ſapientiſſimo viro.* Cf. de l. Man. §. 20.

quamquam — loquar. Orat. II, 1 in. *quamquam non ita ſeſe rem habere arbitrarentur.* ubi coniunct. *erant multi, qui — deterrerent* hanc vim habere non credo Ellendtio ad Cic. Brut. §. 115. p. 87. cf. ib. III, 7, 27. Brut. 30, 115 *qui quamquam innocentiſſimus in iudicium vocatus eſſet.* pro Planc. 3, 8 *quamquam ſim ingreſſus* contra latinitatem eſſe narrat Ern. contra ad locos allatos ne γρῦ quidem. Cat. m. 13, 44. ubi vid. Gernh. et Heuſing. ad Off. p. 18. not. c. Goerenz. ad Leg. p. 238.

ambitioſus, qui gratiam aliorum captat. Similiter Brut. 69, 244 *non puto exiſtimare te, ambitione me labi: quippe de mortuis.* Vid. de voce *ambitio* et *ambitioſus* Gronov. ad Liv. 45, 36. Heuſing. ad Off. p. 251. b. Spalding. ad Quint. I, 2, 22.

§. 21. *pari atque eadem.* vid. ad Catil. II. §. 27. IV. §. 18.

agitat, exagitat, inſectatur dicteriis, reprehendit. de Or. II, 62 in. *agitare perſonas*, ridere. Brut. 28, 109 *M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum.*

operarum, laboris in cauſis agendis et reſpondendo iure poſiti. Sic etiam Verr. V, 47. in. pro Sull. 9, 26.

de dignitate cont. uter conſulatu ſit dignior. Cf. pro Sull. c. 8. Tuſc. III, 21.

conſulatu et omni honore ſemper digniſſimum iudicavi;
quod quidem ius civile didiciſti, non dicam, operam per-
didiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina mu-
nitam ad conſulatum viam: omnes enim artes, quae nobis
populi Romani ſtudia conciliant, et admirabilem dignita-
XI tem et pergratam utilitatem debent habere. Summa digni-
24 tas eſt in iis, qui militari laude antecellunt: omnia enim,
quae ſunt in imperio et in ſtatu civitatis, ab iis defendi et
firmari putantur; ſumma etiam utilitas, ſiquidem eorum
conſilio et periculo cum republica, tum etiam noſtris rebus
perfrui poſſumus. Gravis etiam illa eſt et plena dignitatis
dicendi facultas, quae ſaepe valuit in conſule deligendo,
poſſe conſilio atque oratione et ſenatus et populi et eorum,
qui res iudicant, mentes permovere. Quaeritur conſul,
qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores,
qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. Non
mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſaepe etiam non
nobiles conſulatum conſecuti ſunt, praeſertim quum haec
eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima
ſtudia pariat. Quorum in iſto veſtro artificio, Sulpici,
25 nihil eſt. Primum dignitas in tam tenui ſcientia quae
poteſt eſſe? res enim ſunt parvae, prope in ſingulis litteris
atque interpunctionibus verborum occupatae. Deinde,
etiam ſi quid apud maiores noſtros fuit in iſto ſtudio ad-
mirationis, id, enuntiatis veſtris myſteriis, totum eſt con-
temptum et abiectum. Poſſet agi lege, necne, pauci quon-
dam ſciebant: faſtos enim vulgo non habebant; erant in
magna potentia qui conſulebantur, a quibus etiam dies,
tamquam a Chaldaeis, petebantur. Inventus eſt ſcriba
quidam Cn Flavius, qui cornicum oculos confixerit et

---

vero te, Craſſe, tum vitae flore, tum mortis opportunitate, divino conſilio et ortum et exſtinctum eſſe arbitror. de Fin. I, 13, 42 *gubernatoris ars non utilitate, ſed arte laudatur.* cf. ib. II, 26, 85. ad Famil. VI, 13. infr. §. 87. Goerenz. ad Cic. de leg. III, 9, 22 p. 245.

c. XI. §. 24. *quae ſunt in imperio et in ſtatu civ.* quae ad imperium et ſtatum civ. i. e. ſalutem pertinent.

poſſe conſilio etc Eſt ἐπεξήγησις verborum *dicendi facultas.* de Orat. I, 8, 30 *neque vero mihi quidquam praeſtabilius videtur, quam poſſe dicendo tenere hominum coetus, mentes allicere, voluntates impellere, quo velit, unde autem velit, deducere,* i. e. quam eloquentia.

plurimas gratias. Cf. XIII, 28, XX, 42.

§. 25. *Cn. Flavius.* De eo Liv. IX, 46 *Eodem anno Cn. Flavius Cn. filius ſcriba, patre libertino, humili fortuna ortus, ceterum callidus vir et facundus, aedilis curulis fuit. — — Ceterum con-*

meum eſſe aio. Quid tum? *inde ibi ego te ex iure manu conſertum voco.* Quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. Tranſit idem iureconſultus, tibicinis Latini modo: *unde tu me,* inquit, *ex iure manu conſertum vocaſti, inde ibi ego te revoco.* Praetor interea ne pulchrum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt cum ceteris rebus abſurdum, tum vero nullo uſu utrisque: *ſuperſtitibus iſtam viam dico; inite viam.* Praeſto aderat ſapiens ille, qui inire viam doceret: *redit*

---

c. XII. §. 26. *inde ibi* eſt in eum locum, et dicitur ut *inante, exinante, inſimul,* et huius generis alia. *Graev.*

manum, vel, ubi de pluribus ſermo eſt, *manus* (pro quo ſcribebant *manu'* vel *manu* vid. Drakenb. ad Liv. VI, 42) *conſerere* eſt, de qua re disceptatur, in re praeſenti, ſive ager ſive quid aliud eſt, cum adverſario ſimul manu prendere, et in ea re ſolennibus verbis vindicare. Verba ſunt Gellii N. A. XX, 10. Cf. infra XIV §. 30. *tam loquaciter litigioſo.* Ad has verboſas verborum formulas fortaſſe reſpexit Ovid. Am. I, 12, 23 quum *vadimonia garrula* dixit. Item infr. c. 14. ſapientia *verboſa* ICtorum. *Ern.*

ille, unde petitur, in cauſa privata dicitur is, in quem actio ſuſcipitur, qui in cauſa publica vocatur reus.

tibicinis Latini modo. Videntur tibicines, in ſcena hiſtrionibus modos facientes, modo ſubmiſſius, modo contentius canendo ad hunc vel illum hiſtrionem ſe convertiſſe et dicendi agendique rationem ſuo cantu oſtendiſſe et moderati eſſe, ut ad h. l. explicat Graev., quem ſequuntur Geſner. ad Quint. VII, 1. Ern. in cl. „Quare autem Latinus tibicen dicatur, patet e Livio IX, 30. Nempe Romani cives nulli tibicines, ſed e Latinis, ut haruſpices omnes ex Hetruſcis.“ *Ern.*

utrisque, petitori et ei, unde petitur *ſuperſtitibus,* i. e. praeſentibus. Feſtus: *ſuperſtites praeſentes teſtes ſignificat, cuius rei teſtimonium eſt, quod ſuperſtitibus, id eſt, praeſentibus teſtibus, ii, inter quos controverſia eſt, vindicias ſumere iubentur.* Cf. Servium ad Virg. Aen. III, 339. Gell. I, 22.

inite viam. Gellius XX, 10 *Poſtquam Praetores, propagatis Italiae finibus, datis iurisdictionibus, negotiis occupati, proficiſci vindiciarum dicendarum cauſa in longinquas res gravabantur; inſtitutum eſt contra XII tabulas tacito conſenſu, ut litigantes non in iure apud praetorem manum conſererent, ſed ex iure manum conſertum vocarent, id eſt, alter alterum ex iure ad conſerendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret; atque profecti ſimul in agrum, de quo litigabatur, terrae aliquid ex eo, uti unam glebam in ius in urbem ad praetorem deferrent, et in ea gleba, tanquam in toto agro, vindicarent.* Poſtea inſtitutum eſſe videtur, ut, ſi longius abeſſet ager, de quo litigabatur, et petitor et is, unde petebatur, teſtibus advocatis, rem eo ipſo in loco tranſigerent, et tum demum glebam manu tenentes praetorem adirent, qui, ut antiquus ritus ſervaretur, ire eos et redire iubebat. Sic hanc rem expedivit Savigny in *Zeitſchrift für geſchichtliche Rechtswiſſenſchaft* B. III. H. 3. p. 421 ſqq.

aeque promptum eſt mihi et adverſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. Itaque non modo beneficii collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquandiu fuit, *licet conſulere*, iam perdidiſtis. Sapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quae neque extra Romam usquam, neque Romae, rebus prolatis, quidquam valet; peritus ideo haberi nemo poteſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſcrepare; difficilis autem res ideo non putatur, quod et perpaucis et minime obſcuris litteris continetur. Itaque, ſi mihi, homini vehementer occupato, ſtomachum moveritis, triduo me iureconſultum eſſe profitebor. Etenim quae de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia; neque tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt, quo ego non poſſim, *qua de re agitur*, addere; quae con-

---

c. XIII. §. 28. *licet conſulere.* Indicat non amplius tum morin fuiſſe, in adeundis ICtis et conſulendis hoc humanitatis cauſa dicere. *Ern.*

rebus prolatis. Res prolatae dicebantur, quum feriari licebat, munerum urbanorum vacatione conceſſa, quo tempore ludi fiebant, votivi, Romani, Victoriae, plebeii. Ideo dixit Plautus in Capt. I, 10 ex perſona paraſiti: *Ubi res prolatae ſunt, quum rus homines eunt, Simul prolatae res ſunt noſtris dentibus.* Et ad Att. VII, 12 *Nec enim rerum prolatio, nec aerarium clauſum tardabit.* XIV, 5 *Meam ſtultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deſerere viderer hunc rerum tumorem.* Et ad Qu. fr. III, 8 *Res prolatae; ad interregnum comitia adducta. Manut.* in iuſtitio, vel propter ferias, vel aliis de cauſis. *Ern.*

difficilis autem res. de orat. I, 43 in. *Omnia enim ſunt poſita ante oculos, collocata in uſu quotidiano, in congreſſione hominum atque in foro, neque ita multis litteris et voluminibus continentur: eadem enim ſunt elata primum a pluribus, deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem ſcriptoribus ſcripta ſunt saepius;* ubi haec Craſſus ad commendandam iuris civilis ſcientiam dicit. Cf. ib. c. 58.

me iure conſultum eſſe profitebor. Or. 9, 30 *Ecce autem aliqui ſe Thucydidios eſſe profitentur.* Verr. III, 217 *me omnium provinciarum defenſorem eſſe profitebor.* cf. pro Roſc. §. 84. At Ern. ubique *eſſe* delendum ſuſpicabatur, ſuae tamen regulae ipſe oblitus ad Cic. de opt. gen. or. c. 6. in. Parad. 4. ſub fin.

anguſte, tenuiter, exiliter, et hinc obſcure. Scriptum autem ius actiones ſ. formulas continet.

qua de re agitur i. e. ſtatum controverſiae, cauſam, quae nominibus perſonarum, locorum, rerum etc. continetur. Exemplum addit Camerarius: ut, ſi probatum ſit ab Oreſte, ea fuiſſe ſcelera materna, propter quae interfici illam oportuerit, quum ſe ultorem eſſe debuiſſe dicat, tota in hoc cauſa vertitur, utrum ita ſceleratam matrem recte filius interemerit. Brut. 79, 275 *qua de re agitur autem, illud quod multis locis in ICtorum includitur formulis, id ubi eſſet videbat.* de fato 5 *Haec diſſerens, qua de re agatur, et in quo cauſa conſiſtat, non videt.* Quum autem proprie dicendum eſſet, *in quo ego non poſſim, qua* de ſtudiis ad honorem diſpoſitis, non de inſita cuiusque virtute diſputo. Omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimulatque aliquis motus novus bellicum canere coepit. Etenim, ut ait ingenioſus poëta et auctor valde bonus, proeliis promulgatis, *pellitur e medio* non ſolum iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiae, ſed etiam ipſa illa domina rerum *ſapientia; vi geritur res. Spernitur orator*, non ſolum odioſus in dicendo ac loquax, verum etiam *bonus; horridus miles amatur.* Veſtrum vero ſtudium totum iacet. *Non ex iure manu conſertum, ſed mage ferro*, inquit, *rem* 31 *repetunt.* Quod ſi ita eſt, cedat, opinor, Sulpici, forum caſtris, otium militiae, ſtilus gladio, umbra ſoli; ſit denique in civitate ea prima res, propter quam ipſa eſt civitas omnium princeps.

Verum haec Cato nimium nos noſtris verbis magna facere demonſtrat, et oblitos eſſe, bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum. Quod ego longe ſecus exiſtimo, iudices, deque eo pauca diſſeram: neque enim cauſa in hoc continetur. Nam, ſi omnia bella, quae cum Graecis geſſimus, contemnenda ſunt, derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curii, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fulvii, de rege Perſe L. Paulli, de Pſeudophilippo Q. Metelli, de Corinthiis L. Mummii; ſin haec bella graviſſima victoriaeque eorum bellórum graviſſimae fuerunt, cur Aſiaticae nationes atque ille a te hoſtis contemnitur? Atqui ex veterum rerum monumentis vel maximum bellum populum Romanum cum Antiocho geſſiſſe video, cuius belli victor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppreſſa, cognomine ipſo prae ſe ferebat, eandem hic ſibi

---

c. XIV. §. 30. *diſpoſitis*, quae quaſi praeſidia ſint honorum conſequendorum: nam praeſidia proprie *diſponi* dicuntur.

ingenióſus poëta, Ennius, cuius hi verſus ſunt ex octavo Annalium, citati etiam a Gellio XX, 10. Inde voc. *promulgatis* etiam petitum videbatur Ern. Mox *auctor* eſt non ſcriptor, ſed quo ad ſententiam tuam confirmandam uti poſſis. *ſapientia* eſt rerum gerendarum ſcientia, et, qua illa imprimis nititur, eloquentia; quam *dominam rerum* vocat, reſpiciens, ni fallor, ad dictum veteris poëtae ap. Cic. de orat. II, 44, 187. Quint. I, 12, 18 *flexanima atque omnium regina rerum oratio*, ſecundum Eurip. Hec. 816 Musgr. πειθὼ, τὴν τύραννον ἀνθρώπων μόνην.

§. 31. *in hoc continetur.* Vid. ad Catil. IV. §. 1.

ille, Publius, *hic*, Lucius. pro Roſc. com. 2 *quid eſt, quod negligenter ſcribamus adverſaria? quid eſt, quod diligenter conſiciamus tabulas? quia haec ſunt menſtrua, illae aeternae* etc. Tuſc. II, 21, 49. *Pacuvius haec* terra et mari calamitoſae vehementer et opes regis et nomen auxerunt, L. Luculli vero res tantae exſtiterunt, ut neque maius bellum commemorari poſſit, neque maiore conſilio et virtute geſtum. Nam, quum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia conſtitiſſet, eamque urbem ſibi Mithridates Aſiae ianuam fore putaviſſet, qua effracta et revulſa tota pateret provincia, perfecta ab Lucullo haec ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, et omnes copiae regis diuturnitate obſidionis conſumerentur? Quid illam pugnam navalem ad Tenedum, quum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe atque animis inflata peteret, mediocri certamine et parva dimicatione commiſſam arbitraris? Mitto proelia; praetereo oppugnationes oppidorum; expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio atque auctoritate valuit, ut ſe, rege Armeniorum adiuncto, XVI novis opibus copiisque renovarit. Ac, ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatorisque dicendum, plurima et maxima proelia commemorare poſſem; ſed 34 non id agimus. Hoc dico: ſi bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet, neque tanta cura ſenatus et populus Romanus ſuſcipiendum putaſſet, neque tot annos geſſiſſet, neque tanta gloria L. Luculli, neque vero eius belli conficiendi curam tanto ſtudio populus Romanus ad Cn. Pompeium detuliſſet, cuius ex omnibus pugnis, quae ſunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quae cum rege commiſſa eſt et ſumma contentione pugnata. Qua ex pugna quum ſe ille eripuiſſet et Bosporum confugiſſet, quo exercitus adire non poſſet, etiam in extrema fortuna et fuga nomen tamen retinuit regium. Itaque ipſe

---

σεν αὔτανδρα σκάφη, πεζοὺς δὲ τετρακισχιλίους, αὐτὸς δὲ κατακλεισθεὶς εἰς Χαλκηδόνα καὶ πολιορκούμενος εἰς τὰς Λουκούλλου χεῖρας ἀπέβλεπεν. Plut. ib. c. 8. cf. Appian. Mithr. 71. p. 745 ſq.

ad Cyzicenorum moenia. vid. pro l. Manil. c. 8.

ad Tenedum. vid. ib. §. 21.

c. XVI. §. 34. *quae cum rege commiſſa eſt*, ad Euphratem. vid. Dio Caſſius XXXVI, 32. Plut. Pomp. 32. Appian. Mithrid. c. 100. p. 792.

nomen tamen retin. r. vid. ad Catil. III, §. 10. paulo ante c. 15 extr. epp. famil. V, 2, 3 *me in clariſſimis meis atque ampliſſimis rebus tamen aliquod teſtimonium tuae vocis habere voluiſſe*, i. e. quamvis clariſſimae atque ampliſſimae res meae eſſent. ibid. II, 16 *in communibus miſeriis hac tamen oblectabar ſpecula.* Ex hoc autem loco argumentum epigrammatis in Anthol. Lat. T. I p. 301 ductum eſſe ſuſpicatur Ruhnken. ad Vellei. p. 127. *Adſpice, quem valido ſubnixum gloria regno Altius et coeli*

Pompeius, regno poſſeſſo, ex omnibus oris ac notis ſedibus hoſte pulſo, tamen tantum in unius anima poſuit, ut, quum omnia, quae ille tenuerat, adierat, ſperarat, victoria poſſideret, tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum iudicarit. Hunc tu hoſtem, Cato, contemnis, quocum per tot annos tot proeliis tot imperatores bella geſſerunt? cuius expulſi et eiecti vita tanti aeſtimata eſt, ut, morte eius nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraremur? Hoc igitur in bello L. Murenam legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilii, maximi laboris cognitum eſſe defendimus, et hanc eius operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quam hanc noſtram forenſem induſtriam, dignitatis habuiſſe.

At enim in praeturae petitione prior renuntiatus eſt XVII
Servius. Pergitisne vos, tamquam ex ſyngrapha, agere 35
cum populo, ut, quem locum ſemel honoris cuipiam
dederit, eundem reliquis honoribus debeat? Quod enim
fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias
habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbatio-
nes et quantos aeſtus habet ratio comitiorum? Dies inter-
miſſus unus aut nox interpoſita ſaepe perturbat omnia,
et totam opinionem parva nonnumquam commutat aura
rumoris. Saepe etiam ſine ulla aperta cauſa fit aliud,
atque exiſtimamus, ut nonnumquam ita factum eſſe etiam
populus admiretur; quaſi vero non ipſe fecerit. Nihil 56
eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum,
nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis L. Philip-
pum ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M.

---

edibus extulerat. *Terrore hic belli agnum concuſſerat orbem; Hic eges Aſiae fregerat ac populos; lic grave ſervitium iam iam tibi, Roma, ferebat: Cetera namque iri cuſpide conciderant. Quum ubito in medio rerum certamine raeceps Corruit, e patria pulſus n exſilium. Tale Deae numen; lli mortalia nutu Fallax momento temporis Hora premit.*

non minus — dignitatis hab. d. ad Catil. IV, §. 16.

c. XVII. §. 35. *tanquam ex ngr. ag.* i. e. tamquam debitum oſtulare, quemadmodum pecunia debita ex ſyngrapha poſtulatur. *Ern.*

Quod enim fretum. pro Planc. 6, 15 *ſi campus atque illae undae comitiorum, ut mare profundum et immenſum, ſic efferveſcunt quodam quaſi aeſtu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant* etc. Ibid. 4, 11 *qui in hac tempeſtate populi iactamur ac fluctibus.*

quem Euripum. Proverbii vim obtinuerat Euripus propter continuos fluctus ancipites. vid. Wyttenbach. ad Plat. Phaedon. p. 240. Orell. opuſc. Gr. ſentent. II, p. 695.

§. 36. *L. Philippum.* Brut. 45 *Eodem tempore* (circa a. u. 660)

Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catulum,
humanitate, ſapientia, integritate antecellentem, a Cn.
Manlio? quis M. Scaurum, hominem graviſſimum, civem
egregium, fortiſſimum ſenatorem, a Q. Maximo? non
modo horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne quum eſſet
factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit.
Nam ut tempeſtates ſaepe certo aliquo coeli ſigno commo-
ventur, ſaepe improviſo nulla ex certa ratione obſcura
aliqua ex cauſa concitantur, ſic in hac comitiorum tem-
peſtate populari ſaepe intelligas, quo ſigno commota ſit,
XVIII ſaepe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe videatur. Sed
37 tamen, ſi eſt reddenda ratio, duae res vehementer in
praetura deſideratae ſunt, quae ambae in conſulatu Mu-
renae profuerunt, una, exſpectatio muneris, quae et
rumore nonnullo et ſtudiis ſermonibusque competitorum
creverat, altera, quod ii, quos in provincia ac legatione
omnis et liberalitatis et virtutis ſuae teſtes habuerat, non-
dum deceſſerant. Horum utrumque ei fortuna ad conſu-
latus petitionem reſervavit: nam et L. Luculli exercitus,
qui ad triumphum convenerat, idem comitiis L. Murenae
praeſto fuit, et munus ampliſſimum, quod petitio prae-
58 turae deſiderabat, praetura reſtituit. Num tibi haec parva
videntur adiumenta et ſubſidia conſulatus? voluntas mili-
tum? quae quum per ſe valet multitudine, tum apud ſuos
gratia, tum vero in conſule declarando multum etiam apud

M. Herennius in mediocribus oratoribus, latine et diligenter loquentibus, numeratus eſt; qui tamen ſumma nobilitate hominem, cognatione, ſodalitate, collegio, ſumma etiam eloquentia L. Philippum in conſulatus petitione ſuperavit. Conſul factus eſt Philippus cum L. Iulio Caeſare a. u. 663. *Opera*, forenſi, induſtria in cauſis agendis. de Offic. II, 15, 53 *qui opera, id eſt, virtute et induſtria, benefici et liberales erunt.*

Q. Catulum. Planc. 5. populus dicet *praepoſuiſſe ſe Q. Catulo, ſumma in familia nato, Cn. Manlium, non ſolum ignobilem, verum ſine virtute, ſine ingenio, vita etiam contemta ac ſordida.* Conſul fuit Manlius a. u. 649.

a Q. Maximo, eo, qui cognomine *eburnus* dictus eſt per iocum, propter inſignem candorem.

coeli ſigno, ſidere. Hanc ſimilitudinem paene poëticum ſpiritum habere obſervat Quint VIII, 3, 80.

c. XVIII. §. 37. *muneris*, quod non edidit Mur., quum ante praeturam non fuiſſet aedilis; quam omiſſionem muneris aedilitii non diſſimulabat pop. *rumore nonnullo*, quum competitores ſuos ipſorum ludos verbis ſtudioſe amplificarent. Sed ſortitus praeturam urbanam Mur. magnifice ludos Apollinares fecit, quos praetorem urb. dare neceſſe erat. vid. Cic. Phil. V. Liv. 27, 23. Sic locum explicavit Ferrat. apud Garat.

ſcenam competitricem. Quod ſi ego, qui trinos ludos
aedilis feceram, tamen Antonii ludis commovebar, tibi,
qui caſu nullos feceras, nihil huius iſtam ipſam, quam
41 irrides, argenteam ſcenam adverſatam putas? Sed haec
ſane ſint paria omnia; ſit par forenſis opera militari; ſit
par militari ſuffragatio urbana; ſit idem, magnificentiſſimos
et nullos umquam feciſſe ludos; quid? in ipſa praetura
nihilne exiſtimas inter tuam et iſtius ſortem interfuiſſe?
Huius ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarii tibi optabamus,
iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo
negotii, gratiam aequitatis largitio, qua in ſorte ſapiens
praetor, qualis hic fuit, offenſionem vitat aequabilitate
decernendi, benevolentiam adiungit lenitate audiendi.
Egregia et ad conſulatum apta provincia, in qua laus
aequitatis, integritatis, facilitatis ad extremum ludorum
42 voluptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis, atrox;
quaeſtio peculatus, ex altera parte, lachrymarum et
ſqualoris plena, ex altera, catenarum atque indicum;
cogendi iudices inviti, retinendi contra voluntatem; ſcriba
damnatus, ordo totus alienus; Sullana gratificatio reprehenſa,
multi viri fortes et prope pars civitatis offenſa
eſt; lites ſevere aeſtimatae, cui placet, obliviſcitur, cui
dolet, meminit. Poſtremo tu in provinciam ire noluiſti.

ſcenam competitricem. Antonius ſcenam argentatam in ludis dederat, competitor Ciceronis in aedilitate. Hinc metuebat Cicero, ne ſcena illa plus apud populum in petitione valeret, quam ipſe, et ſcena petere conſulatum pro Antonio videbatur. *Ern.* Plin. H. N. 33, 16 *C. Antonius ludos ſcena argentea fecit. Item L. Murena et Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo* CXXIV.

qui trinos ludos aedilis fec. de offic. II, 17, 59 *pro amplitudine honorum, quos cunctis ſuffragiis adepti ſumus — ſane exiguus ſumptus aedilitatis fuit.* nempe *pro facultatibus*, ut ait ibid. §. 58.

caſu ad ſortem ſpectat, quae Sulpicio non dedit, ſed Murenae, ut praetor urbanus eſſet, ad quem ludorum Apollinarium cura pertinebat. *Manut.*

§. 42. *catenarum*, vinculorum, quae ab accuſatoribus intentantur. Sic *catenae* iniiciuntur navarchis Verr. V, 41, 106. 42 in. et 110. 49, 130. Metaphorice dictum eſſe, ut pro Sext. c. 17 *legum ſacrarum catenis conſtrictus*, quod Schütz. ſuſpicatur, idcirco non videtur, quia Cicero duo vocabula, alterum metaphorico, alterum proprio ſenſu ponere non ſolet.

ſcriba damnatus pro *ſi ſcriba damn.* eſt. Vid. ad or. pro S. Roſc. §. 55. *ordo*, ſcribarum. *Sullana* gratificatio, qua militibus et aliis viris fortibus e ſuo exercitu agros largitus erat, et pecunias publicas donaverat.

lites ſevere aeſt. Aeſtimare litem eſt decernere, quanta pecunia a reo poſt damnationem ſolvenda

Non poſſum id in
praetor et conſul p
vincia multas bon
attulit. Habuit pr
facultatem respubl
tribus, quae muni
ipſa autem in Gal
pecunias exigerent
nterea Romae ſcili
amen illud cogita,
olere in eos, a qu

Et, quoniam
conſulatus petitione
negotiorum in Mu
am apertius, in
Servius, et ea di
empore, quae ip
onſulatum neſcire
is rebus ipſis, qua
licere videbam, ti
enatorem mihi v
Primum accuſandi
iti ſolebas, ſunt
ſpe adipiſcendi a
Neſcio quo pacto
ero animadverſum
andidatus accuſat
deſperaſſe videatur
qui non placet?
empus eſt petend

---

it, atque hac ratione
ro re, de qua lis eſt.
eſtimatio locum hab
ue in iudicio repet
eculatus. Tunc eni
eo inibatur ratio ſu
amnique illati, et ad
uniae ſummam redig
x eius bonis ſolvend
ellin. in Lex.

L. Murenae provi
Tranſalpina, quam po
exit. *Manut.*

praeſertim conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis
copiis et in forum et in campum deduci volo; non placet
mihi inquiſitio candidati, praenuntia repulſae, non teſtium
potius, quam ſuffragatorum comparatio, non minae
magis, quam blanditiae, non declamatio potius, quam
perſalutatio, praeſertim quum iam hoc novo more omnes
fere domos omnium concurſent, et ex vultu candidatorum
coniecturam faciant, quantum quisque animi et facultatis
45 habere videatur. *Videſne tu illum triſtem? demiſſum?*
iacet, diffidit, abiecit haſtas. Serpit hic rumor: *ſcis*
tu illum accuſationem cogitare? inquirere in competitores?
teſtes quaerere? alium faciam, quoniam ſibi hic ipſe deſperat.
Eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, ſtudia
deponunt, aut [teſtatam] rem abiiciunt et ſuam operam
XXII et gratiam iudicio et accuſationi reſervant. Accedit eodem,
ut etiam ipſe candidatus totum animum atque omnem
curam, operam diligentiamque ſuam in petitione non
poſſit ponere: adiungitur enim accuſationis cogitatio, non
parva res, ſed nimirum omnium maxima: magnum eſt
enim, te comparare ea, quibus poſſis hominem e civitate,
praeſertim non inopem neque infirmum, exturbare, *qui*
et per ſe et per ſuos et vero etiam per alienos defendatur:
omnes enim ad pericula propulſanda concurrimus, et
qui non aperte inimici ſumus, etiam alieniſſimis in capitis
periculis amiciſſimorum officia et ſtudia praeſtamus.
46 Quare ego expertus et petendi et defendendi et accuſandi
moleſtiam, ſic intellexi, in petendo ſtudium eſſe acerrimum,
in defendendo officium, in accuſando laborem.
Itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo poſſe, ut idem accuſationem
et petitionem conſulatus diligenter adornet atque
inſtruat. Unum ſuſtinere pauci poſſunt, utrumque nemo.
Tu quum te de curriculo petitionis deflexiſſes animumque
ad accuſandum tranſtuliſſes, exiſtimaſti, te utrique negotio
ſatisfacere poſſe? vehementer erraſti: quis enim dies fuit,
poſteaquam tu iſtam accuſandi denuntiationem ingreſſus
es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris?
XXIII Legem ambitus flagitaſti; quae tibi non deerat: erat enim

---

magnis copiis, amicorum, clientium etc. Vide ad hunc locum intelligendum libellum de petitione conſul. c. 5. Ern. *et in forum et in campum*. In foro prenſabant, in campo comitiis creabantur.

c. XXII. §. 45. *Accedit eodem, ut.* vid. ad orat. pro S. Roſcio §. 86.

quis enim dies fuit — quem tu non conſumpſeris. Vid. ad epp. 67, 20.

gratiae, dignitatis, ſuffragiorum. Graviter homines honeſti
atque in ſuis civitatibus et municipiis gratioſi tulerunt, a
tali viro eſſe pugnatum, ut omnes et dignitatis et gratiae
gradus tollerentur. Idem editicios iudices eſſe voluiſti, ut
odia occulta civium; quae tacitis nunc diſcordiis continentur,
48 in fortunas optimi cuiusque erumperent. Haec
omnia tibi accuſandi viam muniebant, adipiſcendi obſepiebant.
Atque ex omnibus illa plaga eſt iniecta petitioni
tuae, non tacente me, maxima, de qua ab homine ingenioſiſſimo
et copioſiſſimo, Hortenſio, multa graviſſime
dicta ſunt; quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus,
ut, quum ante me et ille dixiſſet, et vir ſumma dignitate
et diligentia et facultate dicendi, M. Craſſus, ego in extremo
non partem aliquam agerem cauſae, ſed de tota re
dicerem, quod mihi videretur. Itaque in iisdem rebus
fere verſor, et quoad poſſum, iudices, occurro veſtrae
XXIV ſapientiae. Sed tamen, Servi, quam te ſecurim putas inieciſſe
petitioni tuae; quum tu populum Romanum in eum
metum adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul Catilina
fieret, dum tu accuſationem comparares, depoſita atque
49 abiecta petitione? Etenim te inquirere videbant, triſtem
ipſum, maeſtos amicos; obſervationes, teſtificationes, ſeductiones
teſtium, ſeceſſionem ſubſcriptorum animadvertebant;
(quibus rebus certe ipſi candidatorum vultus obſcuriores
videri ſolent) Catilinam interea alacrem atque

---

ferrent." Id poſtulatum quia ſimile erat ei, quod Manilius tulerat, ad invidiam Sulpicio faciendam illud cum huius lege, valde inviſa optimatibus, comparat. Sic Erneſti.

editicios iudices, ut accuſator ipſe ederet, quos de ambitu iudicare vellet, quod ſenatus repudiavit: vidit enim fore, ut ederentur iudices ii tantum, qui reo quacunque de cauſa infenſi eſſent. *Manut.*

§. 48. *occurro veſtrae ſap.* i. e. ſatisfacere ſtudeo, ut Verr. V, 9, 24. *avaritiae ac ſceleri alicuius occurrere.* Or. II, 7. *exſpectationi alic. occurrere.* Hinc ſequitur, ut ſit adiuvare ſtudeo veſtram ſap. ut epp. fam. XI, 20 *veteranis occurrere.* Quod Hotom. coniecit *occ. veſtrae ſatietati* dictum eſt, ut Verr. IV, 47, 105 *ſentio, iudices, occurrendum eſſe ſatietati aurium animorumque veſtrorum.* Cf. or. 52, 174. 65, 219.

c. XXIV. §. 49. *obſervationes*, quis largiretur, quis acciperet. *Manut.*

teſtificationes, confectiones teſtimoniorum, probationes per teſtes imprimis, quae fiunt per tabulas adſcriptis nominibus teſtium. Verr. V, 39, 102. *Iſte in tabulas refert; obſignat ſignis amicorum providens homo, ut contra hoc crimen, ſi quando opus eſſet, hac videlicet teſtificatione uteretur.* Hoc conſilio *ſeducebant* teſtes.

laetum, ſtipatum choro iuventutis, vallatum indicibus atque ſicariis, inflatum tum ſpe militum, tum collegae mei, quemadmodum dicebat ipſe, promiſſis, circumfluentem colonorum Arretinorum et Feſulanorum exercitu, quam turbam diſſimillimo ex genere diſtinguebant homines perculſi Sullani temporis calamitate. Vultus erat ipſius plenus furoris, oculi ſceleris, ſermo arrogantiae, ſic ut ei iam exploratus et domi conditus conſulatus videretur. Murenam contemnebat; Sulpicium accuſatorem ſuum numerabat, non competitorem; ei vim denunciabat; reipublicae minabatur. Quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus ſit quantaque deſperatio reipublicae, ſi ille factus eſſet; nolite a me commoneri velle; vosmetipſi vobiscum recordamini: meminiſtis enim, quum illius nefarii gladiatoris voces percrebruiſſent, quas habuiſſe in concione domeſtica dicebatur, quum miſerorum fidelem defenſorem negaſſet inveniri poſſe, niſi eum, qui ipſe miſer eſſet; integrorum et fortunatorum promiſſis ſaucios et miſeros cedere non oportere; quare qui conſumpta replere, erepta recuperare vellent, ſpectarent quid ipſe deberet, quid poſſideret, quid auderet; minime timidum et valde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux et ſignifer calamitoſorum. Tum igitur, his rebus auditis, meminiſtis fieri ſenatusconſultum, referente me, ne poſter die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu ager poſſemus. Itaque poſtridie, frequenti ſenatu, Catilina excitavi, atque eum de his rebus iuſſi, ſi quid vellet, qua ad m[illegible] allatae eſſent, dicere. Atque ille, ut ſemper fui apertiſſimus, non ſe purgavit, ſed indicavit atque induit

---

vallatum indicibus. Indicis verbum, ut ait Ern. in cl., Ciceronis temporibus convicium et nomen perditi hominis fuit et nocentis, ut, imprimis ſub Imperatoribus, nomen *delatoris* et *cognitoris*. Talis index fuit Vettius a Vatinio in concionem productus or. in Vatin. 10, 24. 11, 26. pro Sext. 63, 132. Sic pro Flacc. 38, 96 *nos iam ab indicibus nominamur; in nos crimina finguntur; nobis pericula comparantur.* Sext. 44 in. de Clodio, *qui ſtipatus ſemper ſicariis, ſeptus armatis, munitus indicibus fuit.* Cf. pro Sull. 25, 70.

Arretinorum et Feſulan. vid. i Catil. II, 9, 20.

c. XXV. §. 50. *nolite velle*, u Phil. 7, 8, 25. *nolite igitur i velle.*

in concione domeſtica. apud M Laecam. Catil. I, 4.

promiſſis cedere, dictum u *precibus cedere*, i. e. flecti, u propter promiſſa non facias; qu cogitabas.

§. 51. *ut ſemper fuit apert.* Vi ad or. pro S. Roſc. §. 33.

induit, irretivit. Verr. II, 42 i *Hic videte, in quot ſe laque induerit, quorum ex nullo ſe un* primum dum ex honoribus continuis familiae maiorumque ſuorum unum adſcendere gradum dignitatis conatus eſt, venit in periculum, ne et ea, quae relicta, et haec, quae ab ipſo parta ſunt, amittat; deinde propter ſtudium novae laudis etiam in veteris fortunae diſcrimen adducitur.

56 Quae quum ſint gravia, iudices, tum illud acerbiſſimum eſt, quod habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderunt. Nam, ut omittam Servium Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murenae, ſed honoris contentione permotum, accuſat paternus amicus Cn. Poſtumius, vetus, ut ait ipſe, vicinus ac neceſſarius, qui neceſſitudinis cauſas complures protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit; accuſat Ser. Sulpicius, ſodalis filii, cuius ingenio paterni omnes neceſſarii munitiores eſſe debebant; accuſat M. Cato, qui quamquam a Murena nulla re umquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac civitate natus, ut eius opes et ingenium praeſidio multis etiam alieniſſimis, exitio vix cuiquam inimico eſſe deberent.

57 Reſpondebo igitur Poſtumio primum, qui neſcio quo pacto mihi videtur praetorius candidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. Cuius competitores ſi nihil deliquerunt, dignitati eorum conceſſit, quum petere deſtitit; ſin autem eorum aliquis largitus eſt, expetendus amicus eſt, qui alienam potius iniuriam, quam ſuam, perſequatur.

* * *

XXVIII Venio nunc ad M. Catonem, quod eſt firmamentum
58 ac robur totius accuſationis; qui tamen ita gravis eſt accuſator et vehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quam criminationem, pertimeſcam. In quo ego accuſatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenae dignitas illius, ne quid exſpectatio tribunatus, ne quid totius vitae ſplendor et gravitas noceat, denique ne

---

c. XXVII. §. 56. *odio inimic.* vid. pro l. Manil. §. 43.

honoris contentione. vid. ad c. IV in.

§. 57. *quaſi deſultorius*, ſc. equus, a *deſultoribus*, quod erat genus equitum, qui in circo equos plures ita agitabant, ut in medio curſu ex uno in alterum deſilirent, ſeu ſe traiicerent. Eius rei antiquiſſimum exemplum eſt Il, ψ. 679. Levius autem fuiſſe videtur hoc certaminis genus, quadrigarum gravius.

alienam iniuriam, a competitore Poſtumii largitione factam.

Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, ni prius de cauſa iudicaſſet; iniquam legem, iudices, e miſeram conditionem inſtituet periculis hominum, exiſtimabit, iudicium accuſatoris in reum pro aliqu praeiudicio valere oportere.

XXIX Ego tuum conſilium, Cato, propter ſingulare anim mei de tua virtute iudicium, vituperare non audeo nonnulla forſitan conformare et leviter emendare poſſim *Non multa peccas,* inquit ille fortiſſimo viro ſenior magiſter, *ſed, ſi peccas, te regere poſſum.* At ego te veriſſim dixerim peccare nihil, neque ulla in re te eſſe huiusmodi ut corrigendus potius, quam leviter inflectendus eſſe videare: finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, gravitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iuſtitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem et excelſum Acceſſit iſtuc doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi videtur, paullo aſperior et durior, quam veritas aut

61 natura patiatur. Et quoniam non eſt nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conventu agreſtium, audacius paullo de ſtudiis *humanitatis,* quae et mihi et vobis nota et iucunda ſunt, diſputabo. In M. Catone, iudices, haec bona, quae videmus divina et egregia, ipſius ſcitote eſſe propria; quae nonnumquam requirimus, ea ſunt omnia non a natura, ſed a magiſtro. Fuit enim quidam ſummo ingenio vir, Zeno, cuius

---

§. 60. *periculis hom.* vid. pro Roſc. §. 152.

c. XXIX. *fort. viro ſenior mag.* fortaſſe Achilli vel Chiron vel Phoenix. E tragoedia aliqua petitum videtur: Ennii erant Achilles et Phoenix. Quint. VIII, 6, 50; ubi hunc locum laudat, *neutrum enim,* inquit, *nomen eſt poſitum, et utrumque intelligitur.* Schützio metri cauſa ſcribendum eſſe videtur *regere te,* ut *poſſum* ſequentis verſiculi faciat initium.

veritas, vera rerum ratio, ut recte interpretatur Ern., qui comparat Horat. Serm. I, 3, 96 et Cic. Fin. IV, 19 *Senſus cuiusque et natura rerum atque ipſa veritas reclamat quodammodo, non poſſe ſe adduci, ut inter eas res nihil intereſſet.*

§. 61. *Et quoniam etc.* De loco, qui ſequitur, Cicero de fin. IV, 27 in. *non ego tecum iam ita loquar, ut iisdem his de rebus, quum L. Murenam, te accuſante, defenderem. Apud imperitos tum illa dicta ſunt; aliquid etiam coronae datum.* Plut. *Cat. min.* 21 *τῆς δὲ δίκης λεγομένης, ὁ Κικέρων, ὕπατος ὢν τότε καὶ τῷ Μουρήνᾳ συνδικῶν, πολλὰ διὰ τὸν Κάτωνα τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους καὶ ταῦτα δὴ τὰ παράδοξα καλούμενα δόγματα χλευάζων καὶ παρασκώπτων γέλωτα παρεῖχε τοῖς δικασταῖς. τὸν οὖν Κάτωνα φασὶ διαμειδιάσαντα πρὸς τοὺς παρόντας εἰπεῖν· ὦ ἄνδρες, ὡς γελοῖον ὕπατον ἔχομεν!*

ſi quidquam, miſericordia adductus, feceris. Fatetur aliquis
ſe peccaſſe et eius delicti veniam petit, nefarium eſt
facinus ignoſcere. „At leve delictum eſt.“ Omnia peccata
ſunt paria. Dixiſti quippiam; fixum et ſtatutum eſt.
„Non re ductus es, ſed opinione.“ Sapiens nihil opinatur.
„Erraſti aliqua in re.“ Maledici putat. Hac ex
diſciplina nobis illa ſunt: „dixi in ſenatu me nomen consularis
candidati delaturum.“ Iratus dixiſti. „Numquam,
inquit, ſapiens iraſcitur.“ At temporis cauſa. „Improbi,
inquit, hominis eſt, mendacio fallere; mutare ſententiam
63 turpe eſt, exorari ſcelus, miſereri flagitium.“ Noſtri
autem iſti (fatebor enim, Cato, me quoque in adoleſcentia,
diffiſum ingenio meo, quaeſiſſe adiumenta doctrinae)
noſtri, inquam, illi a Platone et Ariſtotele, moderati
homines et temperati, aiunt, apud ſapientem valere aliquando
gratiam, viri boni eſſe miſereri, diſtincta genera
eſſe delictorum et dispares poenas, eſſe apud hominem
conſtantem ignoſcendi locum, ipſum ſapientem ſaepe aliquid
opinari, quod neſciat, iraſci nonnumquam, exorari
eundem et placari, quod dixerit, interdum, ſi ita rectius
ſit, mutare, de ſententia decedere aliquando, omnes vir-
XXXI tutes mediocritate quadam eſſe moderatas. Hos ad ma-
64 giſtros ſiqua te fortuna, Cato, cum iſta natura detuliſſet,
non tu quidem vir melior eſſes, nec fortior, nec temperantior,
nec iuſtior, (neque enim eſſe potes) ſed paullo
ad lenitatem propenſior; non accuſares nullis adductus
inimicitiis, nulla laceſſitus iniuria, pudentiſſimum hominem,
ſumma dignitate atque honeſtate praeditum; putares,
quum in eiusdem anni cuſtodia te atque L. Murenam
fortuna poſuiſſet, aliquo te cum hoc reipublicae
vinculo eſſe coniunctum; quod atrociter in ſenatu dixiſti,
aut non dixiſſes, aut ſepoſuiſſes, aut mitiorem in partem
65 interpretarere. Ac te ipſum (quantum ego opinione
auguror) nunc et animi quodam impetu concitatum, et vi
naturae atque ingenii elatum, et recentibus praeceptorum
ſtudiis flagrantem iam uſus flectet, dies leniet, aetas mitigabit.
Etenim iſti ipſi mihi videntur veſtri praeceptores

---

temporis cauſa, quia tempus ita poſcit, pro quo dicitur etiam *ad tempus* et *ex tempore*.

§. 63. *mediocritate*, ut virtus inter nimium et parum medium teneat, quae *μεσότης* explicatur praecipue ab Ariſtotele in Ethic. II, 6 ſqq.

c. XXXI. §. 64. *ſepoſuiſſes*, ita ut eo alio tempore uterĕris.

et virtutis magiſtri fines officiorum paullo longius, quam
natura vellet, protuliſſe, ut, quum ad ultimum animo
contendiſſemus, ibi tamen, ubi oporteret, conſiſteremus.
„Nihil ignoveris." Immo aliquid, non omnia. „Nihil
gratiae cauſa feceris." Immo reſiſtito gratiae, quum officium
et fides poſtulabit. „Miſericordia commotus ne ſis."
Etiam; in diſſolvenda ſeveritate tamen eſt laus aliqua
humanitatis. „In ſententia permaneto." Vero; niſi ſententiam
alia vicerit melior. Huiuscemodi Scipio ille fuit, 66
quem non poenitebat facere idem, quod tu, habere eruditiſſimum
hominem et paene divinum domi; cuius oratione
et praeceptis, quamquam erant eadem iſta, quae
te delectant, tamen aſperior non eſt factus, ſed, ut
accepi a ſenibus, leniſſimus. Quis vero C. Laelio comior,
quis iucundior eodem ex ſtudio iſto? quis illo gravior,
ſapientior? Poſſum de L. Philo, de C. Gallo dicere haec
eadem; ſed te domum iam deducam tuam. Quemquamne
exiſtimas Catone, proavo tuo, commodiorem, communiorem,
moderatiorem fuiſſe ad omnem rationem humanitatis?
de cuius praeſtanti virtute quum vere graviterque
diceres, domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitandum.
Eſt illud quidem exemplum tibi propoſitum
domi, ſed tamen naturae ſimilitudo illius ad te magis,
qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque noſtrum

---

§. 65. *fines — protuliſſe.* Nam, ut ait Horat. Serm. I, 1, 107 *eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.* Itaque *fines off. longius proferre* eſt, quod nos dicimus *übertreiben.* — *Quum ad ult. animo contend.* quamvis id, quod ſummum eſt in officiis, animo aſſecuti eſſemus, *ubi oporteret*, i. e. ubi natura poſtularet.

Nihil ignoveris. Vid. Excurſ. 4 extr.

§. 66. *erudititiſſimum hom.* Panaetium Stoicum.

de L. Furio Philo. Orat. II, 37, 154 *non tulit ullos haec civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores P. Africano, C. Laelio, L. Furio, qui ſecum eruditiſſimos homines ex Graecia palam ſemper habuerunt.*

de C. Gallo. Brut. 20 in. *De minoribus autem C. Sulpicius Gallus maxime omnium nobilium Graecis litteris ſtuduit.* Vid. Heuſing. ad off. I, 6, 5.

communiorem. ad Fam. IV, 9 *eum magis communem cenſemus in victoria futurum fuiſſe*, ubi Graev. Communes Latinis dicuntur comes, aliter civiles, qui nihil ſingulare ac praecipuum ſibi tribuunt prae aliis, qui non ſupra alios cives ſe extollunt, qui ſunt populares, modeſti, patientes iuris legumque communium, qui non ſuo in omnibus utuntur conſilio, ſed et aliorum civium hominumve; de Sen. c. 17 *communem atque humanum erga Lyſandrum fuiſſe Cyrum.* Cf. Cat. m. 17, 59. c. n. Gernh. Lael. 18, 65. Corn. N. Att. 3. Suet. Claud. 21. Plin. Paneg. 2, 24.

pervenire potuit; ad imitandum vero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quam tibi. Sed, ſi illius comitatem et facilitatem tuae gravitati ſeveritatique adſperſeris, non iſta quidem erunt meliora, quae nunc ſunt optima, ſed certe condita iucundius.

XXXII Quare, ut ad id, quod inſtitui, revertar, tolle mihi
67 a cauſa nomen Catonis; remove ac praetermitte auctoritatem,
quae in iudiciis aut nihil valere, aut ad ſalutem
debet valere; congredere mecum criminibus ipſis. Quid
accuſes, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis?
Ambitum accuſas? non defendo. Me reprehendis, quod
idem defendam, quod lege punierim? Punivi ambitum,
non innocentiam; ambitum vero ipſum vel tecum accuſabo,
ſi voles. Dixiſti, ſenatusconſultum, me referente,
eſſe factum, ſi mercede corrupti obviam candidatis iſſent,
ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgo locus tributim
et item prandia ſi vulgo eſſent data, contra legem
Calpurniam factum videri. Ergo ita ſenatus iudicat, contra
legem facta haec videri, ſi facta ſint; decernit, quod
nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit: nam factum
ſit, necne, vehementer quaeritur. Si factum ſit, quin
68 contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. Eſt igitur ridiculum,
quod eſt dubium, id relinquere incertum, quod
nemini dubium poteſt eſſe, id iudicare. Atque id decernitur
omnibus poſtulantibus candidatis, ut ex ſenatusconſulto
neque cuius interſit, neque contra quem ſit, intelligi
poſſit. Quare doce, a L. Murena illa eſſe commiſſa; tum
XXXIII egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. „Multi
obviam prodierunt de provincia decedenti, conſulatum
petenti.“ Solet fieri. Eccui autem non proditur reverlenti?
„Quae fuit iſta multitudo?“ Primum, ſi tibi
iſtam rationem non poſſim reddere, quid habet admirationis,
tali viro advenienti, candidato conſulari, obviam

---

c. XXXII. §. 67. *ſi gladiatoribus vulgo.* Sententia huius loci eſt, ſi in ſpectaculis gladiatoriis plebi per ſingulas tribus data loca gratuita ſpectandi. Nam licuiſſe loca nonnulla quibusdam dare, et quidem tribulibus ſeu ſuae tribus hominibus, gratis, patet ex iis, quae mox de hoc capite disputabit Tullius, ſed non licebat loca dare gratuito tributim. Dabatur pro loco ſpectandi merces quaedam, quae dicebatur locar: non enim id tantum ſpectabat theatra, ſed et circos et amphitheatra. Inde *locarii*, qui loca ſpectatoribus locabant, apud Martialem V, 25, ut notavit Lipſius in amphitheatro. Hinc loca gratuita apud Suet. Calig. 26 quia erant alia, pro quibus pecunia pendebatur. *Graev.*

coli. Tenuiorum et non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis et beneficis deeſſe non ſolet.
71 Noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officii, Cato; ſine eos, qui omnia a nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. Si nihil erit, praeter ipſorum ſuffragium, tenue eſt; ſi, ut ſuffragentur, nihil valent gratia. Ipſi denique, ut ſolent loqui, non dicere pro nobis, non ſpondere, non vocare domum ſuam poſſunt, atque haec a nobis petunt omnia, neque ulla re alia, quae a nobis conſequuntur, niſi opera ſua, compenſari putant poſſe. Itaque et legi Fabiae, quae eſt de numero ſectatorum, et ſenatus conſulto, quod eſt L. Caeſare conſule factum, reſtiterunt: nulla eſt enim poena, quae poſſit obſervantiam tenuiorum ab hoc vetere
72 inſtituto officiorum excludere. „At ſpectacula ſunt tributim data, et ad prandium vulgo vocati.“ Etſi hoc factum a Murena omnino, iudices, non eſt, ab eius amicis autem more et modo factum eſt, tamen admonitus re ipſa recordor, quantum hae quaeſtiones in ſenatu habitae punctorum nobis, Servi, detraxerint. Quod enim tempus fuit aut noſtra aut patrum noſtrorum memoria, quo haec, ſive ambitio eſt, ſive liberalitas, non fuerit, ut locus et in circo et in foro daretur amicis et tribulibus?

---

tantum ſpatium per baſilicam conficimus, ſeu ſemel tantum inambulamus, nos comitentur. Sic de Orat. I, 7, 28 *duobus ſpatiis tribusve factis.* De baſilicis i. e. porticibus grandioribus et magnificis vid. Alex. Donatus in Rom. vet. et nov. II, c. 27.

§. 71. *ſi* nihil erit, niſi *ut ſuffragentur*, i. e. ut gratia, qua fortaſſe ipſi valent, nos in petitione noſtra adiuvent; nam *ſuffragari* aliud eſt, ac *ſuffragia ferre.*

vocare domum ſuam, ad convivium invitare. cf. pro Roſc. §. 52. — *atque* i. e. ſed. de orat. III, 33, 132 *ut nemo genus univerſum complecteretur, atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret, ſeponeret*, cf. ib. 36, 145. Orat. 31, 112 *meminerimus, nil nos praecipiendi cauſa dicturos, atque ita potius acturos* cet. Verr. IV, 34, 76. ad Quint. fr. I, 1, 54 extr.

L. Caeſare conſule i. e. anno u. 690. quo anno conſulatum petiit Cicero. Aſconius in argum. or. in toga cand. *Cauſa orationis huiusmodi in ſenatu habendae Ciceroni fuit, quod, quum in dies licentia ambitus augeretur propter praecipuam Catilinae et Antronii audaciam, cenſuerat ſenatus, ut lex ambitus aucta etiam cum poena ferretur. Ei quoque rei Q. Mutius Oreſtinus intercesſerat, quum Cicero, graviter ſenatu interceſſionem ferente, ſurrexit atque in coitionem Catilinae et Antronii invectus eſt ante dies comitiorum paucos.*

§. 72. *et in foro.* Intellige de ludis gladiatoriis, qui ante quam amphitheatrum eſſet, in foro et in circo facti: nam amphitheatrum demum aedificatum eſt circa

cae petas fovendis hominum ſenſibus et deliniendis anim
et adhibendis voluptatibus? Utrum lenocinium, inqui
a grege delicatae iuventutis, an orbis terrarum imperiu
a populo Romano petebas? Horribilis oratio, ſed ea
uſus, vita, mores, civitas ipſa reſpuit. Neque tame
Lacedaemonii, auctores iſtius vitae atque orationis, q
quotidianis epulis in robore accumbunt, neque vero Crete
quorum nemo guſtavit umquam cubans, melius, qua
Romani homines, qui tempora voluptatis laborisque di
pertiunt, respublicas ſuas retinuerunt; quorum alte
uno adventu noſtri exercitus deleti ſunt, alteri noſt
imperii praeſidio diſciplinam ſuam legesque conſervan
xxxvi Quare noli, Cato, maiorum inſtituta, quae res ipſa, qua
75 diuturnitas imperii comprobat, nimium ſevera oratio
reprehendere. Fuit eodem ex ſtudio vir eruditus apu
patres noſtros, et honeſtus homo et nobilis, Q. Tuber
is, quum epulum Q. Maximus Africani patrui ſui nomin
populo Romano daret, rogatus eſt a Maximo, ut triclinium ſterneret, quum eſſet Tubero eiusdem Africani
ſororis filius. Atque ille homo eruditiſſimus ac Stoicus
ſtravit pelliculis haedinis lectulos Punicanos, et expoſuit
vaſa Samia; quaſi vero eſſet Diogenes Cynicus mortuus,
et non divini hominis Africani mors honeſtaretur. Quem

---

quotid. epulis, φιδιτίοις. *in robore*, ἐπὶ ξύλων Athen. XII. p. 518. E. ἐπὶ κλιντηρίου ψιλοῦ id. IV. p. 142. A. cf. Plut. Lyc. 18.

alteri, Cretes. *uno adventu n. ex.* quum exercitus noſter ſemel tantum ad eos veniſſet; quamquam iſta expeditio Metelli triennium duravit. cf. pro l. Manil. §. 21 et notata ad §. 35. Hoeck Kreta III. p. 507.

c. XXXVI. §. 75. *eodem ex ſtudio*, eidem ſtudio Stoicae philoſophiae deditus.

Q. Tubero — Q. Maximus. L. Aemilius Paulus, is qui Perſen devicit, ex uxore Papiria duos filios ſuſcepit, quorum maiorem natu adoptandum dedit Q. Fabio Maximo ei, qui quinquies conſul fuit, minorem P. Cornelio Scipioni Africani maioris filio (Plutarch. Aemil. P. c. 5. 35). Hic eſt Africanus minor, patruus Q. Fabii Max. eius, qui Allobroges vicit, de quo hic ſermo eſt. Idem Aemilius Paulus e ſecunda uxore duas filias ſuſcepit, quarum altera nupſit Q. Aelio Tuberoni, maior Catuli filio. Plutarch. l. c. 5. Cf. Plin. H. N. XXXIII, 50 (qui Q. Aelium Tuberonem cum Aelio Sexto Cato confundit). Valer. Maxim. IV, 4, 9.

lectulos Punicanos, humiles et vilis materiae, quales Carthagine advecti erant. vid. Scaliger. ad Varr. R. R. III. 7. Peccaverat autem Tub. et in hoc, et quod *haed. pellibus* uſus erat pro veſte pretioſa et *vaſis Samiis* fictilibus pro Deliacis aut Corinthiis, ut notat Ferrat. ap. Garat. Vid. Manut. ad Verr. IV, 26.

et non divini h. Et non uſurpatur ut *ac non*, de quo vid. ad

quam fu
diis imm
ſimum na
imperium
graviter t
Tuberoni
quum effe
filius, hi
populus ſ
licentiam
humanitat
ac tempo
quod ais,
magiſtratu
quo ſum
ut ſtudea
mihi pra
iſtuc me
periculum
rem? in
appellari
notiores e
per monit
ſuſurravit
noris, ita
ſalutas ne
dirigas, r
velis, rep
eripiendi
viorum,
candidatis
magis ſigr

---

or. pro S.
48 in. *imo*
toribus, *q*
eſſet, *et no*
peraſſet, *ne*
Ern. *et* del
ita oratione
Cf. Or. I, 2

§. 76. *O*
12, 28. *H*
gnitudo an

XXXVII At enim te ad accuſandum reſpublica adduxit. Credo,
78 Cato, te iſto animo atque ea opinione veniſſe; ſed tu
imprudentia laberis. Ego quod facio, iudices, quum
amicitiae dignitatisque L. Murenae gratia facio, tum me
pacis, otii, concordiae, libertatis, vitae denique omnium
noſtrum cauſa facere clamo atque teſtor. Audite, audite
conſulem, iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam,
totos dies atque noctes de republica cogitantem. Non
usque eo L. Catilina rempublicam deſpexit atque contempſit,
ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hanc civitatem
oppreſſurum arbitraretur. Latius patet illius ſceleris contagio,
quam quisquam putat; ad plures pertinet. Intus,
intus, inquam, eſt equus Troianus, a quo numquam, me
79 conſule, dormientes opprimemini. Quaeris a me, quid
ego Catilinam metuam. Nihil; et curavi, ne quis metueret;
ſed copias illius, quas hic video, dico eſſe metuendas;
nec tam timendus eſt nunc exercitus L. Catilinae, quam
iſti, qui illum exercitum deſeruiſſe dicuntur; non enim
deſeruerunt, ſed ab illo in ſpeculis atque inſidiis relicti
in capite atque in cervicibus noſtris reſtiterunt. Hi et integrum
conſulem et bonum imperatorem et natura et fortuna
cum reipublicae ſalute coniunctum deiici de urbis
praeſidio et de cuſtodia civitatis veſtris ſententiis deturbari
volunt. Quorum ego ferrum et audaciam reieci in campo,
debilitavi in foro, compreſſi etiam domi meae ſaepe,
iudices; his vos ſi alterum conſulem tradideritis, plus
multo erunt veſtris ſententiis, quam ſuis gladiis conſecuti.
80 Magni intereſt, iudices, id quod ego multis repugnantibus
egi atque perfeci, eſſe Kalendis Jan. in republica duo conſules.
Nolite arbitrari, mediocribus conſiliis, aut uſitatis
viis, aut * * Non lex improba, non pernicioſa largitio,
non auditum aliquando aliquod malum reipublicae quaeritur.
Inita ſunt in hac civitate conſilia, iudices, urbis
delendae, civium trucidandorum, nominis Romani exſtinguendi.
Atque haec cives, cives, inquam, (ſi eos hoc
nomine appellari fas eſt) de patria ſua et cogitant et cogi-

---

c. XXXVII. §. 78. *ea copia* pro iis copiis, ut dixit Catil. II, 2, 4. Sic in epiſt. Pomp. ad Att. VIII, 12. Cf. Kritz. ad Sall. Catil. 56, 1.

§. 79. *nec tam timendus eſt*, vid. Catil. II, 8, 5.

et natura et fortuna, qui et ipſe per ſe bene animatus in remp. eſt, et, ut fit, fortuna etiam adducitur: res enim novas quaerunt. qui mala fortuna utuntur; infra (§. 83.) *Manut.*

quid invidendum Murenae aut cuiquam noſtrum ſit in hoc praeclaro conſulatu, non video, iudices. Quae vero miſeranda ſunt, ea et mihi ante oculos verſantur et vos videre
XLI et perſpicere poteſtis. Si (quod Juppiter omen avertat) hunc veſtris ſententiis afflixeritis, quo ſe miſer vertet? domumne? ut eam imaginem clariſſimi viri, parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia lugentemque videat? an ad matrem, quae miſera, modo conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur et ſollicita eſt, ne eundem paullo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat?
89 Sed quid ego matrem aut domum appello, quem nova poena legis et domo et parente et omnium ſuorum conſuetudine conſpectuque privat? Ibit igitur in exilium miſer? quo? ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit et exercitus duxit et res maximas geſſit? At habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reverti. An ſe in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia Transalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime viderit, eundem lugentem, maerentem, exſulem videat? in ea porro provincia quo animo C. Murenam, fratrem ſuum, adſpiciet? qui huius dolor? qui illius maeror erit? quae utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunae atque ſermonis, quod, quibus in locis paucis ante diebus factum eſſe conſulem Murenam nuntii litteraeque celebraſſent, et unde hoſpites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente
90 eo accedat ipſe nuntius ſuae calamitatis? Quae ſi acerba, ſi miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima a manſuetudine et miſericordia veſtra, iudices, conſervate populi Romani beneficium, reddite reipublicae conſulem, date hoc ipſius pudori, date patri mortuo, date generi et familiae, date

---

c. XLI. *quo ſe miſer vertet?* Imitatus eſſe videtur locum ex orat. C. Gracchi, quem affert Cicero de orat. III, 56, 214 *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat; an domum? matremne ut miſeram lamentantemque videam et abiectam?* Graccho fortaſſe obverſabatur locus Ennii e Medea ap. Cic. Orat. III, 58 *Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi? Domum paternamne, anne ad Peliae filias?* quod ductum eſt ex Eurip. Medea 503 ed. Porſ. νῦν ποῖ τράπωμαι; πότερα πρὸς πατρὸς δόμους; οὓς σοὶ προδοῦσα καὶ πάτραν ἀφι- μην; ἢ πρὸς ταλαίνας Πελιάδας;

laureatam, quia pater triumphi Sullae particeps fuerat.

§. 89. *nova poena legis* exſilium decem annorum, quae poena ambitus lege Tullia conſtituta erat. Dio Caſſ. XXXVII, p. 1

etiam Lanuvio, municipio honeſtiſſimo, quod in hac tota cauſa frequens maeſtumque vidiſtis. Nolite a ſacris patriis Iunonis Soſpitae, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum et ſuum conſulem potiſſimum avellere. Quem ego vobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem, iudices, ita commendo, ut cupidiſſimum otii, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic coniurationi, quae nunc rempublicam labefactat, futurum eſſe promittam et ſpondeam.

---

§. 90. *Iunonis Soſpitae*, cuius antiquiſſimus cultus Lanuvio proprius erat, mature tamen receptus a Romanis. Liv. VIII, 14. Cic. de nat. d. I, 29, 82. — — *illam noſtram Soſpitam, quam tu numquam ne in ſomnis quidem vides, niſi cum pelle caprina, cum haſta, cum ſcutulo, cum calceis repandis. At non eſt talis Argiva nec Romana Iuno.*

facere ſc. ſacra, ſacrificare.

EXCVRSVS

DE VSV FVTVRI EXACTI LATINORVM.

AD CATIL. IV, 6, 11.

In quaeſtionibus grammaticis illud nunc praecipue requiritur, ut, quae cauſa ſit cuiusque verborum vel ſententiarum conformationis, (*conſtructionem* ſ. *ſtructuram* vocant) diſerte et plane explicetur; et recte quidem: nam niſi cauſam teneas, cur quidque eo, quo ſolet, modo dicatur, nec vim cuiusque *conſtructionis* teneas, nec cui quaeque loco accommodata ſit, diiudices. Sed in hoc genere illud imprimis cavendum eſt, ne cauſas comminiſcamur eas, quae ex recondita aliqua ratione philoſophica petitae ſint, et per ſe probabiliter cogitari poſſint, ad uſum autem optimorum ſcriptorum haud commode adhiberi queant; niſi enim cauſae illae ex ipſis ſcriptorum locis diligenter collectis et accurate inter ſe collatis ac ponderatis eliciantur, vana eſt atque inutilis omnis illa cauſarum indagatio, et magis, quid dici *potuerit*, quam quid revera dictum fuerit, demonſtrat. Saepe etiam cauſae illae non in certa aliqua ratione, ſed in ſimilitudine aliqua poſitae ſunt, ut *refertus rei* nonnunquam dixerunt Romani nullam aliam ob cauſam, niſi quod adiectivum *plenus* ita uſurpabant. Grammaticae autem latinae, ut partes nonnullae egregie explicatae ſunt, ita aliae, et fortaſſe plures numero, nondum ſatis expolitae, quod e Grammaticorum diſſenſionibus apparet; corpus autem grammaticae, ex quo accurate cognoſcas, quaenam in Latio ipſo nata, quae transmarina ſint, quid diverſorum ſcriptorum, nec tantum poëtarum et eorum, qui proſa oratione uſi ſunt, ſed horum etiam inter ſe comparatorum, ut Ciceronis et Livii, diſtet, vix inchoatum videtur. Sed, ne vagetur oratio, tractandum

ſumſi locum de futuro exacto, de quo Viros doctiſſimos
nter ſe diſſentire, nonnullos diverſa etiam inter ſe com-
niſcentes, videbam, non quo meam unam rectam eſſe eius
xplicandi viam cenſerem, ſed quod non melius profici in
uaque doctrina exiſtimo, quam ſi qui in eodem genere
laborant, ſententiam ſuam libere profitentur. Nihil au-
em minus decet Grammaticum, quam ſua tantum mirari,
uae alii afferant, cum ſupercilio faſtidire.

Iam primum hoc norunt omnes, futurum exactum
oni, ubi duae actiones comparentur, quarum altera al-
eram praeceſſerit. Itaque multi in eo ſaepe haeſerunt,
uod non raro futurum exactum poſitum reperitur, ubi
on actio alteram futuram praegreſſa, ſed eam continuato
ractu proſequens commemoratur, *ut ſi potuero.* Brut.
, 21. *ego vero, ſi potuero, faciam vobis ſatis.* Tuſc. Diſp.
, 43, 103. *verumtamen, Crito, ſi me aſſequi potueris — —*
t tibi videbitur, ſepelito. Leg. II, 18 in. *Plato, ſi modo*
nterpretari potuero, his fere verbis utitur. Et Erneſtus
uidem plerumque *ſi potero* ſcribendum edixit, contra
uem pugnat Heuſing. Praef. ad Cic. off. p. LI. ubi quid
nterſit inter *ſi potero* et *ſi potuero* docere conatur. Aliam
iam ingreſſus eſt Goerenz. ad Fin. IV, 6, 14. quam mox
xplorabimus. Sed mutari illos locos vetant non tam libri
nanu ſcripti, qui in illa lectione conſentiunt — facile
nim librarii a *potero* ad *potuero* aberrare potuerunt —
uam aliae conſimiles locutiones, *ſi voluero* Off. III, 19, 76.
eg. III, 13 in. Caeſ. B. C. II, 24 extr. *ſi licuerit* Cic.
pp. fam. V, 4, 4. IX, 16. X, 31. Phil. II, 21, 51. *ſi pla-*
uerit Or. II, 48, 198. *ſi quid fuerit loci* Leg. III, 13, 29.
pp. fam. X, 28, 9. *ſi opus fuerit* Fin. II, 17, 56. *Plura*
ribam, ſi plus otii habuero. Haec enim, *poſſe, velle,*
cet, placet, locus eſt, omnia actionem iuxta alteram con-
inuatam ſuapte natura indicant, neque tamen, qui *volet,*
cebit, placebit corrigere velit, audaciae crimen effugiat.
ccedit, quod, ubi oratione obliqua utuntur, plusquam-
erfecto utuntur, quod futuro exacto in illa orationis
rma reſpondere conſtat. Cic. de orat. II, 2, 7. *Quo etiam*
ci libentius, ut ea cuſtodirem litteris, ſi ullo modo aſſequi
mplectique potuiſſem. Cf. ib. 49, 200. III, 35, 140. Caeſ.
. C. I, 68 extr. ib. 19. *proinde, ſi qua facultas fuiſſet, ad*
cum omnibus copiis veniret. Mihi in his Romani id ſpe-
taſſe videntur, quod, etiamſi actiones, quae verbis *poſſe,*
elle etc. declarantur, continuari neceſſe eſt, dum actio ab

mina vires; nonnunquam etiam alia locutio, ut ap. Liv. 26, 43. *in una urbe univerſam ceperitis Hiſpaniam,* i. e. ſi hanc unam urbem ceperitis, univ. ceperitis Hiſp. Quibus locis ſi quis futura exacta optandi vim habere cum Goerenzio (in proluſ. edita Zwiccaviae ſ. a. *quaeſtio de vi futuri exacti optativa.* Cf. idem ad Ciceron. de fin. I, 20, 70. IV, 6, 14.) ſtatuat, is primum caveat, ne optativos Graecis inauditos proferat, *ληψοίμην, δέξαιμι, ἐκφεύξαιμι, παρέξαιμι* (p. 5.) tum doceat, quis optativo locus ſit in his Phil. XII, 12, 30. *Haec quoque pericula tanta ſi* effugero, *ſatisne tutum reditum putatis fore? Quum enim et veſtra auctoritate et meo me more* defendero, *et meam fidem reipublicae conſtantiamque* praeſtitero, *tum erunt* etc., quae vix quisquam Graece mediocriter doctus ſic cum Goerenzio vertat: *εἰ ἐκφύγοιμι, εἰ διασωθείην, εἰ παράσχοιμι,* ſed *ἢν ἐκφύγω, ἢν ἀπολογήσωμαι, ἢν παράσχω,* in quibus aoriſtus vim futuri exacti exprimit, vel *εἰ ἐκφεύξομαι, εἰ παρέξω,* ut Ennii illa *ſi te ſecundo lumine hic offendero, Moriere* ex his Euripidis verſa ſunt Med. 356. *εἰ σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ -- θανεῖ.* Nec minus idem errat, quum p. 13. haec *Romam quum venero, quae perſpexero, ſcribam ad te, Ut ſementem feceris, ita metes, Morati melius erimus, quum didicerimus, quid natura deſideret* ſi graece verteris, ex huius linguae indole itidem optativo efferenda eſſe dicit. Denique, quum ad plures animi affectiones ſignificandas optativus valeat, declarandum etiam erat, quam ille in iſtis locutionibus vim haberet. Si quis enim modeſtiae alicuius ſignificationem in Livii formula XXVI, 43. ineſſe ſtatuat, videat ne nimis modeſtum et minime imperatorium ſibi fingat imperatorem, qui, quum milites ad aggrediendam urbem excitare velit, dubitare ſe profiteatur, an capturi ſint urbem. Nec qui vere modeſtus eſt, dicere ſolet *ſcitote vos reliquiſſe,* Cic. Verr. III, 95. ſed videte vel vereor, ne relinquatis. At *Graecis ipſis,* ut ait idem ib. *Optativus ſaepe ſic ponitur, ut eius rationem iudicio non niſi acriore adhibito rite aſſequi poſſis.* Quidni igitur acriore iudicio ſuo in his locis explicandis frui voluit? Sed taedet in his refutandis diutius immorari. Unus mihi vim fut. exacti recte perſpexiſſe videtur Grammaticus, non ille quidem e doctiſſimis, ſed qui multa tamen et accurata lectione ſenſum latinitatis ſatis ſubactum haberet, Broeder. Gramm. lat. §. 618. dicens, tum futurum ex. in utroque orationis membro poni, quum dicere velis, actionem aliquam eodem temporis puncto abſolutum iri, quum altera abſoluta fuerit. Eodem modo hunc uſum explicat Krebſius in libro utiliſſimo *Anleitung zum Lateiniſchſchreiben* §. 272. Cf. Beier. ad Cic. off. III, 6, 50 p. 231 ſq. Hoc quidem in omnibus locis, quae vel ipſe attuli, vel ab aliis allata vidi, fieri intelligo, ut futura exacta actiones ſignificent, non per aliquod temporis ſpatium uno tenore ſeſe ſubſequentes, ſed eodem temporis articulo perfectas. Nam et qui virtutis experti copiam dicendi tradit, eo ipſo tempore, quo tradit, non poſt aliquod demum tempus, neque ſic ut per aliquod tempus utraque actio continuetur, furenti quaedam arma tradit, et Caeſar ſi ſalutem dat petentibus, eodem tempore et actione eadem tres fratres reipublicae condonat, et bellum confectum erit oppreſſo Antonio. Magis etiam eiusdem actionis τὸ ὁμόχρονον ſeu temporis congruentia, ut ita dicam, elucet e locis iis, ubi idem verbum bis ponitur, *dixero-dixero; acceſſerit-acceſſerit.* Sic pro Mur. 30, 62. *ſceleratus et neſarius* fueris, *ſi quidquam miſericordia adductus* feceris, futurum exact. in membro antecedenti ſignificat, ſermonem eſſe de ſingulis actionibus; *neſarius eris* continuum animi habitum indicaret. Ut enim duae res praeteritae triplici ratione inter ſe comparantur, *vel* ita ut altera demum finita altera ſequatur, in quo genere actio finita plusquamperfecto, ſequens perfecto declaratur, *vel* ita ut duae actiones tempore inter ſe coniunctae ſint, et vel per aliquod tempus ſimul continuentur, ubi duo Imperfecta ponuntur, vel in unum idemque temporis momentum concludantur, quod ſignificatur perfecto bis poſito *), ſic duae res futurae vel ita inter ſe referuntur, ut alteram finitam altera poſt aliquod tempus vel ſtatim ſubſequatur, — quod quum ſit, futuro exacto reſpondet ſimplex; — vel ita ut duae actiones altera alteram quaſi pari paſſu comitentur, quae vis eſt duplicis futuri ſimplicis, vel ut uno eodemque tempore plene contineantur, et utraque abſoluta cogitetur, ad quam rationem declarandam duplici futuro exacto utuntur. Sic quod

---

*) ut Cic. ad Attic. 7, 3, 11. *quem quum* ornavit *Cato*, declaravit *iis ſe ſolis invidere* etc. Nat. d. III, 28, 70. *ſi mens voluntasque divina idcirco* conſuluit *hominibus, quod iis largita eſt rationem, iis ſolis* conſuluit, *quos bona ratione donavit.* Cf. ib. 30, 74. Catil. 4, §. 13. Cf. Phil. III, 5, 13. Fin. V, 6, 15.

21, 43. *ſi tales animos in proelio habebitis, quales hic oſtenditis,* vicimus; vel poſt imperativum pro fut. exacto, ut Verr. II, 23, 61. *Unum oſtende* (i. e. ſi oſtenderis) in *tabulis aut tuis aut patris tui;* viciſti. Sic Eurip. Med. 78. ἀπωλόμεσθ᾽ ἄρ᾽, εἰ κακὸν προσοίσομεν νέον παλαιῷ. Hoc gravius etiam affirmat, quam ſi futura exacta poſita eſſent, *vicerimus, viceris,* ſiquidem ne futuri quidem ſignificatio adeſt, ſed una rei praeteritae.

Supereſt formula, quae difficillimam explicationem habet, *videro, videris* etc. quod ſi tantum de reliquis, praeter primam, perſonis uſurparetur, quis non pro perfecto coniunctivi haberet, etſi neminem fore puto, qui Ciceronem in his Platonis ὁρασοίμην cum Goerenzio prol. cit. p. 9, imitatum eſſe dicat: nam neque in Platone neque in ullo alio ſcriptore graeco ὁρασοίμην vel ὁρασαίμην legitur. Sed Cicero Acad. Qu. II, 24, 76. *Quid inventum ſit, paulo poſt videro.* Ib. 44, 155. *recte ſecusne alias viderimus.* Leg. 1, 21. *Cui tamen ego aſſentiar in omnibus nec ne, mox videro.* Fin. I, 10, 35. *Quae fuerit cauſa, mox videro.* Tuſc. Diſp. V, 7, 20. *Sed videro, quid efficiat; tantisper hoc ipſum magni faciam quod pollicetur.* Contra nonnunquam eſt futurum ſimplex, ut Fin. V, 21. extr. *Quorum omnium quae ſint notitiae, — — mox videbimus.* Epp. fam. III, 9, 8. *Verum haec videbimus.* Cf. ad Att. X, 7. XII, 34. In his formulis futurum exactum pro ſimplici poni, vix adducor ut credam, nec ullum in his optativo locum eſſe video, ἴδοιμι ἄν, multo minus ὀψοίμην ἄν. Originem locutionis hanc eſſe ſuſpicor: quum *videre*, ubi ad animum transfertur, proprie ſit perpendere, conſiderare, Latini, ſi dicere volunt de hac re deliberabo, quaeram, et quae facienda vel dicenda ſunt, curabo, dicunt *hoc videbo.* At *videro* proprie eſſe videtur, quum rem conſideravero, decernam eam et diiudicabo, ubi omittitur id, quod conſequens eſt *videndi* et conſiderandi actioni. Sed uſus latius manavit, et hanc formulam ad ea transtulit, quae ſeria conſideratione et ſententiae de re latae pronuntiatione vix digna viderentur. Hinc *videro* eſt ſeponentis aliquid, ut loquitur Cortius ad Cic. epp. fam. IV, 12. tanquam quod vix operae pretium ſit diligentius excutere, ſed leviter et celeriter percurrere ſatis ſit. Cf. J. Fr. Gronov. ad Senec. de ira 5, 14, de prov. 3. p. 312. Celeritatis quidem aliquam ſignificationem ineſſe Zumptius etiam Gramm. lat. §. 511. et Stallbaumius ad Ruddimanni

Inſtitut. gramm. lat. II, p. 383. viderunt. Sic Graeci futuro tertio utuntur. Ariſtoph. Plut. 1027. τί γάρ ποιήσει, φράζε, καὶ πεπράξεται. Plato Gorg. p. 469. D. ἐὰν γὰρ ἄρα ἐμοὶ δόξη τινὰ τουτωνί τῶν ἀνθρώπων ὧν σὺ ὁρᾷς αὐτίκα μάλα δεῖν τεθνάναι, τεθνήξεται οὗτος ὃν ἂν δόξη, κἂν τινὰ δόξη μοι τῆς κεφαλῆς αὐτῷ κατεαγέναι δεῖν, κατεαγὼς ἔσται αὐτίκα μάλα etc.

Similis usus eſt Perfecti Conj. pro Imperativo poſiti pro Mur. 31, 65. *nihil ignoveris, nihil gratiae cauſa feceris, miſericordia commotus ne ſis* ubi de ſingulis actionibus, certo tempore ſuſcipiendis, ſermo eſt; *nihil ignoſcas, nihil gratiae cauſa facias, miſer. ne commoveare*, de eo, quod quoque tempore et ſemper faciendum eſſet, valeret, ut ibidem ſtatim ſequitur *In ſententia permaneto*, non in una aliqua re, ſed per totam vitam.

ſummovere maleficio. Roſc. §. 70.
ſuſcipere maculam. Man. §. 6.
ſuſpicioſe arguere. Roſc. §. 76.
ſuſtinere, ſervare. Man. §. 14.
ſuus pro *eius* vel *ipſius.* Roſc. §. 103.

tamen an pro *ſaltem* ponatur. Catil. III. §. 10.
tametſi-tamen. Mur. §. 16.
tantus pro tantillus. Man. §. 14. *eſt tanti.* Catil. I. §. 22.
te om. ante Infin. Roſc. §. 61. Mur. §. 82.
tectus. Roſc. §. 116.
tempeſtiva conv. Mur. §. 13.
templum. Man. §. 70.
tempus, tempora de periculis, Man. 2. *temporis cauſa.* Mur. §. 62.
teneri, ſuſtineri. Mur. §. 58.
tentare et *laceſſere.* Man. §. 23.
transmittere, tribuere. Man. §. 1.

Valeria lex. Roſc. §. 125.
velle pro *ſtatuere.* Catil. IV. §. 8.
veritas. Roſc. §. 48. Mur. §. 60.
Verbum ſingulare poſt plura nomina. Mur. §. 15.
videant, ne. Man. §. 63.
vim adhibere. Roſc. §. 51.
ullus ubi ponatur. Catil. I. §. 15.
una peſtis. Catil. IV. §. 3.
unicus. Roſc. §. 40.
vocare, invitare. Mur. §. 71. *vocari in crimen, in iud.* Roſc. §. 113.
ut poſt *curare, locus eſt.* Roſc. §. 33. *ut erat furioſus.* ibid. poſt *non eſt veriſimile.* ib. §. 121. poſt *inuſitatus, incredibilis.* Man. §. 62. poſt *facere.* Roſc. §. 127.

Zeugma. Roſc. §. 22.

[illegible]